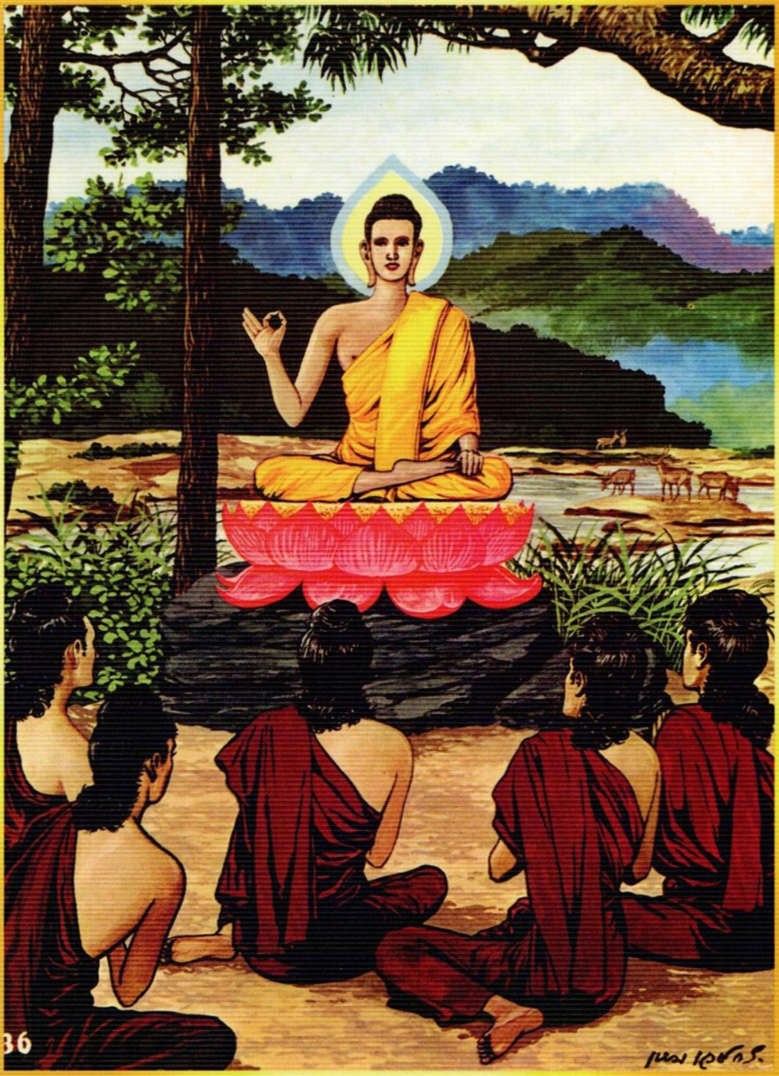
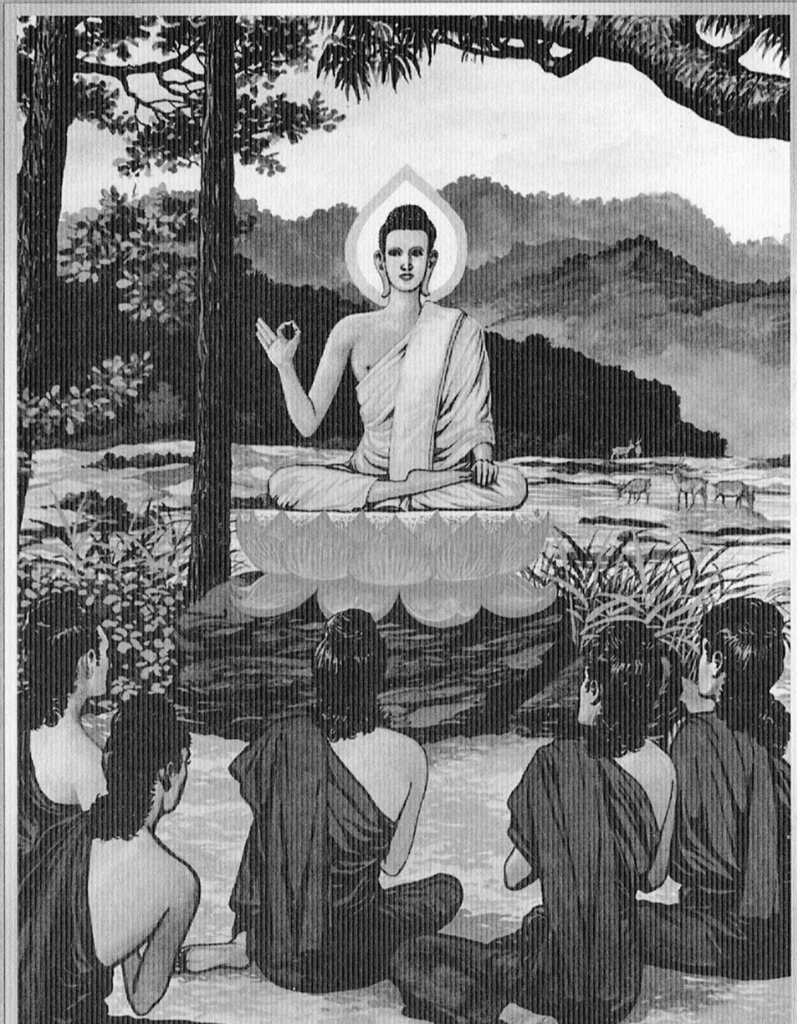

ปฐมสมโพธิกถา

ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์

ปฐมสมโพธิกถา

ปฐมสมโพธิกถา

ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์

หนังสือ : ปฐมสมโพธิกถา
จำนวนพิมพ์ : ๓,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ : พุทธศักราช ๒๕๕๙
ISBN : 978-616-92386-4-5

ขอขอบคุณและอนุโมทนาบุญ

- คณะสงฆ์ผู้ร่วมเทศน์ปฐมสมโพธิกถา
- สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร
- มูลนิธิธรรมสภา บันลือธรรม
- มูลนิธิบรมครู ภาพจิตรกรรม ชุด ปฐมสมโพธิกถา
  ภาพเขียนฝีมือครูเหม เวชกร จัดพิมพ์โดยได้รับอนุญาตจากมูลนิธิบรมครู
- คณะเจ้าภาพและผู้ร่วมสนับสนุนการจัดเทศน์ปฐมสมโพธิกถา

จัดทำโดย

ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์
เลขที่ ๔ ซอยเพชรเกษม ๕๔ แยก ๖ ถนนเพชรเกษม แขวงบางด้วน
เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ ๑๐๑๖๐
โทรศัพท์ ๐๒ ๔๕๕ ๒๕๒๕ โทรสาร ๐๒ ๔๑๓ ๓๑๓๑
www.ybat.org , www.facebook.com/ybatpage

พิมพ์ที่

หอรัตนชัยการพิมพ์
๓๓/๒๘ ซอย ๕ ถนนเพชรบุรี แขวงทุ่งพญาไท เขตราชเทวี กทม ๑๐๔๐๐
โทรศัพท์ ๐๘ ๐๒๐๑ ๒๒๗๗, ๐๘ ๑๔๐๘ ๑๕๗๘

คำนำ

ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ จัดให้มีกิจกรรม "เสริมมงคลชีวิต ประสิทธิพรปีใหม่" ขึ้นทุกปี ในวันที่ ๓๑ ธันวาคม ต่อเนื่องไปจนถึงวันที่ ๑ มกราคม ของทุกปี เพื่อเป็นการเริ่มต้นปีใหม่ด้วยธรรมะที่เป็นมงคลกับชีวิตด้วยจิตเบิกบานบริสุทธิ์

กิจกรรมเสริมมงคลชีวิต ประสิทธิพรปีใหม่ ที่ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยฯ บ้านแห่งธรรมนี้ ประกอบด้วยการสวดมนต์ ฟังธรรม เดินจงกรม นั่งสมาธิ และรับพรจากพระสงฆ์แบบข้ามวันไปจนถึงข้ามปี และร่วมใส่บาตรพระสงฆ์ในรุ่งอรุณแรกของปีใหม่ กิจกรรมเสริมมงคลชีวิต ประสิทธิพรปีใหม่ ในครั้งนี้ได้นำเรื่องราวของ "ปฐมสมโพธิกถา" พระนิพนธ์ใน สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งนับว่าเป็นวรรณกรรมชิ้นเอกที่ทรงคุณค่าด้านพุทธศาสนาอย่างยิ่ง มาเทศนาเผยแผ่เรื่องราวก่อนพุทธประวัติขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า นามว่าโคตมะ จนถึงการปรินิพพานและความเสื่อมสูญ ๕ ประการ คือ ความเสื่อมสูญแห่งปริยัติ ความเสื่อมสูญแห่งปฏิบัติ ความเสื่อมสูญแห่งปฏิเวธ ความเสื่อมสูญแห่งเครื่องหมายภิกษุสงฆ์ และความเสื่อมสูญแห่งพระบรมสารีริกธาตุ

ในการนี้สมาคมฯ ได้จัดพิมพ์หนังสือ "ปฐมสมโพธิกถา" ซึ่งได้รับความอนุเคราะห์จากมูลนิธิธรรมสภา บันลือธรรม มอบเนื้อหาย่อ ๒๙ ปริจเฉทให้จัดพิมพ์ และมูลนิธิบรมครูได้อนุญาตให้ใช้ลิขสิทธิ์ภาพจิตรกรรมชุด "ปฐมสมโพธิ์" ของครูเหม เวชกร จิตรกรระดับบรมครูมาจัดพิมพ์เป็นภาพประกอบเพื่อง่ายต่อการศึกษาและเข้าใจ รวมทั้ง บทกาพย์ โคลง ร่าย กลอน จากหนังสือลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์ มารวบรวมไว้ในหนังสือเล่มนี้ด้วย

ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย
ในพระบรมราชูปถัมภ์

ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ขออาราธนาคุณพระรัตนตรัยอำนวยพร กอปรกับผลานิสงส์จากการจัดกิจกรรม "เสริมมงคลชีวิต ประสิทธิพรปีใหม่" จงเป็นพลวปัจจัยให้ทุกท่านทุกภาคส่วน ที่มีส่วนร่วมให้การสนับสนุนกิจกรรมของสมาคมฯ ในครั้งนี้ ทุกท่านมีพลานามัยสมบูรณ์แข็งแรง พบแต่ความสงบสุข มีธรรมะเป็นเครื่องคุ้มครอง สามารถดำเนินชีวิตไปสู่ความหลุดพ้นในที่สุดด้วยเทอญ

มณเฑียร ธนานาถ
นายกยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย
ในพระบรมราชูปถัมภ์

สารบัญ

ความเป็นมา

"ปฐมสมโพธิกถา" เป็นพระประวัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยเริ่มเรื่องจากลำดับศากยวงศ์ การอัญเชิญพระโพธิสัตว์มาปฏิสนธิในพระครรภ์ การประสูติ การอภิเษกกับพระนางพิมพา การประสูติพระราหุล การเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ (เสด็จออกบรรพชา) การบำเพ็ญเพียรจนตรัสรู้เป็นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า การแสดงปฐมเทศนา คือ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร โปรดปัญจวัคคีย์จนเกิดพระสาวกรูปแรก การโปรดพุทธบิดา พระนางพิมพา และโปรดพระพุทธมารดาในสวรรค์ดาวดึงส์ จนกระทั่งถึงเหตุการณ์ดับขันธ์ปรินิพพาน การถวายพระเพลิงพระบรมศพ การแบ่งพระบรมสารีริกธาตุเป็น ๘ ส่วนเพื่อนำไปสร้างสถูปเจดีย์บรรจุพระบรมธาตุ

เหตุการณ์กล่าวถึงเรื่องราวภายหลังพระพุทธศาสนาล่วงไป ๒๑๘ ปี พระยามารขัดขวางการบำเพ็ญพระราชกุศลของพระเจ้าธรรมาโศกราชที่จะนำพระบรมธาตุไปประดิษฐานยังเมืองต่างๆ จนพระอุปคุตตเถระแสดงอิทธิฤทธิ์จนมารสำนึกผิดและมีจิตใจอ่อนน้อมในพระพุทธศาสนา ตลอดจนการกล่าวถึงคำพยากรณ์ของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการเสื่อมสูญแห่งศาสนา หรือที่เรียกว่า **"อันตรธาน ๕"** ได้แก่ การเสื่อมสูญแห่งพระปริยัติ การเสื่อมสูญแห่งการปฏิบัติ การเสื่อมสูญแห่งการตรัสรู้มรรคผล การเสื่อมสูญแห่งสมณเพศ และการเสื่อมสูญแห่งธาตุ

"ปฐมสมโพธิกถา" เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ผู้ทรงเป็นปราชญ์ในพระพุทธศาสนาและทรงเป็นกวีองค์สำคัญในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงชำระและแปลจากคัมภีร์ภาษาบาลี ทรงนิพนธ์โดยใช้ร้อยแก้วและมีคาถาบาลีแทรกบ้าง จึงเป็นวรรณคดีพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่าด้านวรรณศิลป์เป็นอย่างยิ่ง ความมุ่งหมายเพื่อสนองพระราชประสงค์ แห่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) ในอันที่จะธำรงพระพุทธศาสนาไว้ให้เป็นปึกแผ่น โดยมีหลักฐานระบุไว้

" เมื่อวันอาทิตย์ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ พุทธศักราช ๒๓๘๗
พระเจ้าแผ่นดินอยุธยา (รัชกาลที่ ๓ แห่งรัตนโกสินทร์)
มีรับสั่งให้อาราธนากรมหมื่นนุชิตชิโนรส
พระสมณฉายา สุวรรณรังสี วัดพระเชตุพนฯ ให้ทรงชำระ
ได้ทรงเริ่มชำระแต่เดือนยี่ (ในพุทธศักราชที่กล่าวมานี้) สำเร็จบริบูรณ์
ในวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๗ ปี มะเส็ง (พ.ศ.๒๓๘๘) และบอกไว้ว่า
ได้ทรงชำระและตัดเติม "

ปฐมสมโพธิกถา จึงถือว่าเป็นคัมภีร์ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับพุทธประวัติอย่างลึกซึ้ง เป็นวรรณคดีที่มีความมุ่งหมายเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย ด้วยหลักธรรมคำสอน อาทิ คำสอนเรื่องอริยสัจ ๔, กฎพระไตรลักษณ์, อนุปุพพิกถา, การเจริญสมาธิภาวนา อันเป็นจุดมุ่งหมายที่นำไปสู่การปฏิบัติธรรมเบื้องสูงต่อไป

ปฐมสมโพธิกถา

ตถาคตํ ชินํ พุทฺธํ สุทฺธวํสํ ชินุตฺตมํ
ปราคํ สพฺพธมฺมานํ นตฺวา ปาปุปฆาตกํ
วกฺขามิ ตสฺส พุทฺธสฺส ชนกานํ มโนหรํ
วํสํ วํสุตฺตมํ เธยฺยํ ปีติปาโมชฺชวฑฺฒนํ.

ขอนอบน้อมพระตถาคตชินะพุทธเจ้า ผู้ทรงมีวงศ์อันบริสุทธิ์ (คือพุทธวงศ์)
ทรงเป็นผู้ชนะอย่างสูงสุด ทรงถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง ทรงฆ่าบาปแล้ว
ข้าพเจ้าจักกล่าวถึงเหล่ากอของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น
อันเป็นวงศ์ทำให้หมู่ชนรื่นรมย์ใจสูงสุด ควรทรงจำไว้ เพราะทำปีติปราโมทย์ให้เจริญ

ปริจเฉทที่ ๑ วิวาหมงคลปริวรรต

          "...บรมขัตติยราชทั้ง   สององค์
วิสุทธิ์อสัมภินพงศ์   ผ่านฟ้า
เสด็จประทับพิธีทรง   อภิเษก
พระญาติอยู่ครบหน้า   นั่งล้อมมณฑล
          สองพิมลรูปเที้ยร   เทวา
สามโลกหาเหลือหา   หากแพ้
เทพทิพยประติมา   แมนพ่าย
งามโอ่สำอางแท้   ดั่งแก้วแกมทอง
          สองราชพิลาสเผ้า   ปฐพี
ประทับบุษบกมณี   รัตน์เรื้อง
โอนศิรโมลี   รอหลั่ง อุทกแล
สุหร่ายละอองรดเบื้อง   หัตถ์พร้อมรับพร
          สาธรสาธุก้อง   จักรพาล
เสร็จกิจมงคลการ   แห่งท้าว
ภาสุระทุกวิมาน   เมรุมาศ
ชมชื่นปีตินัาว   ประณตน้อมนำชัย..."

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕, หน้า ๒๕

ปริจเฉทที่ ๑

วิวาหมงคลปริวรรต

พระเจ้าสุทโธทนะอภิเษกสมรสกับพระนางสิริมหามายา

พระโพธิสัตว์ของเรา (ต่อมาคือพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันนี้) เคยเกิดเป็นพระเจ้ามหาสมมติเทวราชปกครองชมพูทวีป ทรงเป็นต้นพระราชวงศ์ **“มหาสมมติหรือสมมติเทวราช”** มีเหล่ากษัตริย์จากราชวงศ์นี้ ต่อเนื่องมา ๘๔,๐๐๐ พระองค์

ต่อมา เจ้าในราชวงศ์นี้ได้ตั้งราชวงศ์ใหม่ คือ “โอกกากราชวงศ์” มีกษัตริย์ต่อเนื่อง ๓ พระองค์โดยพระเจ้าโอกกากราชพระองค์ที่ ๓ ทรงมีพระโอรสพระธิดากับพระอัครมเหสีพระองค์ใหญ่ รวม ๙ พระองค์ เป็นพระธิดา ๕ พระโอรส ๔

หลังพระราชมารดาสิ้นพระชนม์ ทั้ง ๙ พระองค์ต้องเสด็จออกจากพระนคร เพราะพระราชบิดาได้ยกราชสมบัติให้แก่พระโอรสที่ประสูติจากพระอัครมเหสีพระองค์ใหม่ ซึ่งทั้ง ๙ พระองค์ อำมาตย์ผู้ใหญ่ ๘ คน และหมู่ประชาชนพร้อมด้วยหมู่สัตว์พากันมุ่งหน้าไปทางป่าหิมพานต์ ได้พบกับกบิลพราหมณ์ผู้เชี่ยวชาญการดูพื้นที่ (ท่านว่าพราหมณ์นี้คือพระโพธิสัตว์ของเรา) ท่านแนะให้สร้างเมืองใหม่ตรงบริเวณที่ท่านอาศัยอยู่ในป่าสากะ แลให้ตั้งชื่อเมืองว่ากบิลพัสดุ์

พระนครใหม่สร้างเสร็จแล้ว กษัตริย์เหล่านั้นยกพี่สาวคนโตให้เป็นดุจพระมารดา ทรงเกรงว่า ชาติตระกูลจะไม่บริสุทธิ์หากอภิเษกสมรสกับคนในราชวงศ์อื่น จึงอภิเษกสมรสกันเอง ๔ คู่ แล้วเจริญด้วยราชบุตรราชธิดาจำนวนมาก กษัตริย์เมืองใหม่นี้ได้ชื่อว่าศักยราชตระกูลหรือศากยวงศ์ สืบทอดราชวงศ์เรื่อยมาซึ่งพระโพธิสัตว์ของเราในพระชาติหนึ่งก็เคยอุบัติในราชวงศ์นี้ คือสมัยที่ทรงเป็นพระเจ้าเวสสันดรหลังจุติแล้วทรงอุบัติในดุสิตภพ

จนถึงสมัยพระเจ้าสีหหนุศากยะ ทรงส่งพราหมณ์ ๘ คน ออกเสาะแสวงหาสตรีที่คู่ควรแก่พระราชโอรสสุทโธทนะ ได้พบพระราชกุมารีสิริมหามายาผู้ทรงถึงพร้อมด้วยลักษณะของสตรีตามที่พราหมณ์ทำนาย ทรงจัดพิธีอภิเษกสมรสให้อย่างยิ่งใหญ่ ณ พระนครเทวทหะ

กลับถึงพระนครกบิลพัสดุ์แล้ว พระเจ้าสีหหนุทรงสละราชสมบัติมอบให้พระราชโอรสสุทโธทนะเป็นพระเจ้าแผ่นดินครองกรุงกบิลพัสดุ์

ปริจเฉทที่ ๒ ดุสิตปริวรรต

พระโพธิสัตว์รับเชิญจุติจากภพดุสิต

เทพเจ้าทุกชั้นฟ้าชุมนุมกัน
อัญเชิญเทพบุตรโพธิสัตว์ให้จุติมาตรัสเป็นพระพุทธเจ้า

ปริจเฉทที่ ๒ ดุสิตปริวรรต

“...ทรงสดับมธุรสถ้อย เทวินทร์
พิเคราะห์สมาธิจินต์ เจตน์ตั้ง
มหาวิโลกนะถวิล ทวีปเหมาะ
ควรแก่ภาระยั้ง อยู่ด้าว ใดสม
โดยนิยมบุรภาคพร้อง เพรงพุทธ
เสวยพระชาติภูมิมนุษย์ ทั่วผู้
ชมพูทวีปมหุตม์ สกุลกษัตริย์
ยอดเยี่ยมนิยมรู้ แหล่งเกื้อพุทธางกูร
ประยูรบิดุเรศเจ้า จักรวรรดิ
ศากยะพิชัยฉัตร ชาติเชื้อ
เถลิงราชย์กบิลพัสดุ์ พงศ์อธิป
องค์อรรคชาเยศเอื้อ สืบสร้างศีลสงวน
ควรถือกำเนิดไว้ พุทธวงศ์
เสถียรสถิตธำรง โลกเลี้ยง
สันดุสิตเทวประสงค์ มหาสัตว์
สมพระทัยท่านเพี้ยง พระตั้งปณิธาน...”

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕, หน้า ๒๗

ปริจเฉทที่ ๒

ดุสิตปริวรรต

พระโพธิสัตว์รับเชิญจุติจากภพดุสิต

ครั้งสมัยพระพุทธเจ้าทีปังกร พระโพธิสัตว์ของพวกเรานี้ เป็นสุเมธดาบส ทรงมีบารมีญาณพร้อมบรรลุพระอรหันต์เป็นพระสาวกของพระพุทธเจ้าทีปังกรแล้ว แต่ทรงสละโอกาสนั้นเพื่อจะเป็นพระสัพพัญญูพุทธเจ้าเองในพุทธเจ้าเองในอนาคต และทรงได้รับพุทธพยากรณ์ว่าความปรารถนานั้นจักสำเร็จ เมื่อล่วงไป ๔ อสงไขยแสนมหากัป

จากนั้นเป็นต้นมา ก็ทรงบำเพ็ญบารมี ๓ ระดับ คือ บารมี ๑๐ อุปบารมี ๑๐ ปรมัตถบารมี ๑๐ รวมเรียกว่า สมดึงสบารมี (บารมี ๓๐ ถ้วน) พร้อมด้วยบำเพ็ญมหาบริจาค ๕ คือ การสละทานอย่างใหญ่ ได้แก่ สละทรัพย์ ๑ สละอวัยวะ ๑ สละชีวิต ๑ สละลูก ๑ สละเมีย ๑ (จัดอยู่ในทานบารมีทั้ง ๓ ระดับนั่นแหละ)

ท่านอ้างตามคัมภีร์ชินมหานิทานว่า พระพุทธเจ้าของพวกเราได้รับพยากรณ์ในสำนักของพระพุทธเจ้า ๒๔ พระองค์ เริ่มแต่พระพุทธเจ้าทีปังกรจนถึงพระพุทธเจ้ากัสสปะ ในระหว่างนั้นทรงเกิดเป็นอัตภาพต่างๆ และได้บำเพ็ญบารมี ๓ ระดับครบบริบูรณ์ในสมัยเป็นพระเจ้าเวสสันดร ทรงจุติจากความเป็นราชาแล้วเกิดในดุสิตเทวโลก รอคอยเวลาตรัสรู้

ก่อนพระพุทธเจ้าจะมาตรัสรู้หนึ่งแสนปี พวกสุทธาวาสพรหมได้ลงมาบอกหมู่มนุษย์ว่าอีกแสนปีจะมีพระพุทธเจ้าตรัสรู้ หากต้องการพบพระองค์ก็อย่าละเมิดศีล ๕ จงบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา ซึ่งพวกเทพและมนุษย์ตื่นเต้นกันมาก เรียกว่าเกิดพุทธโกลาหล แล้วเทวดาและพรหมก็ประชุมกันเพื่อสืบหาว่าผู้ใดจะเป็นพระพุทธเจ้า ก็พบว่าสันตุสิตเทวราชในสวรรค์ชั้นดุสิต คือพระโพธิสัตว์ที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า จึงพากันเข้าเฝ้ากราบทูลให้เสด็จจุติไปอุบัติในพระครรภ์พระมารดา

ก่อนจะรับเชิญจุติ พระโพธิสัตว์ได้พิจารณาปัญจมหาวิโลกนะ (การตรวจดูอย่างยิ่งใหญ่ ๕ อย่าง) เช่น ขณะนี้พวกมนุษย์มีอายุเท่าใด? เป็นต้น เมื่อเห็นว่าทั้ง ๕ อย่างพร้อมแล้ว จึงรับคำอาราธนาของหมู่เทพ และพรหม จุติ (ตาย,เคลื่อน) จากดุสิตเทวโลกปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระสิริมหามายาราชเทวี

ปริจเฉทที่ ๓ คัพภานิกขมนปริวรรต

การประสูติของพระโพธิสัตว์

พอประสูติจากพระครรภ์พระมารดา ณ ป่าลุมพินีวัน
ก็ทรงดำเนินได้ ๗ ก้าว

ปริจเฉทที่ ๓ คัพภานิกขมนปริวรรต

"...หัตถ์ขวากำเกี่ยวเกี้ยว		สาขา
กระชับพฤกษาสา-		ละไม้
เทวีเสด็จอุฏฐา-		การสถิต
หันพระปฤษฎางค์ไชร้		สู่ต้นอิงเอน
ชิเนนทร์นุราสภผ้าย		เผยองค์
ประสูติประเสริฐทรง		สู่หล้า
เฉลิมโลกอธิปมง-		กุฎจักร พาลพ่อ
อมฤตบรรเจิดจ้า		แจ่มแจ้งแสงธรรม
ดำเนินยุรยาตรก้าว		บทมาลย์
เหนือดอกอุบลบาน		เบิกน้อม
ผินพักตร์สู่สถาน		อุดรทิศ
เผยโอษฐ์อาตม์อาจอ้อม		โอบฟ้าดินดล..."

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕, หน้า ๒๙

ปริจเฉทที่ ๓

คัพภานิกขมนปริวรรต

การประสูติของพระโพธิสัตว์

ราตรีแห่งวันอาสาฬหปุรณมี พระนางสิริมหามายาเทวีเสด็จลงสู่นิทรารมณ์ ใกล้เวลาเช้ามืด ทรงพระสุบินว่าท้าวมหาราชทั้ง ๔ ยกพระแท่นบรรทมไปวางบนแผ่นหินใหญ่ใต้ต้นรัง (ต้นสาละ) มีเทพธิดาเชิญพระนางเสด็จลงสรงน้ำในสระอโนดาต ให้ทรงผ้าทิพย์ และลูบไล้ด้วยเครื่องหอม แล้วเชิญบรรทมในวิมานทองตั้งอยู่บนภูเขาเงิน ใกล้สระน้ำนั้นมีช้างเชือกหนึ่งใช้งวงจับดอกบัวบุณฑริกสีขาวบานส่งกลิ่นหอม แล้วเปล่งเสียงร้องเข้ามาในวิมานทอง กระทำประทักษิณพระที่บรรทม ๓ รอบ แล้วเป็นเหมือนหายเข้าไปภายในท้องพระเทวี ทันใดนั้นก็ทรงรู้สึกพระองค์ พร้อมกับการตื่นบรรทมนั้น พระโพธิสัตว์ได้เสด็จถือปฏิสนธิ (บังเกิด) ในครรภ์พระเทวีแล้ว ขณะนั้นก็เกิดบุพนิมิต ๓๒ ประการ เช่น เกิดเสียงดังและมีแสงสว่างส่องไปทั่ว อันเป็นนิมิตดีต่อสรรพสัตว์

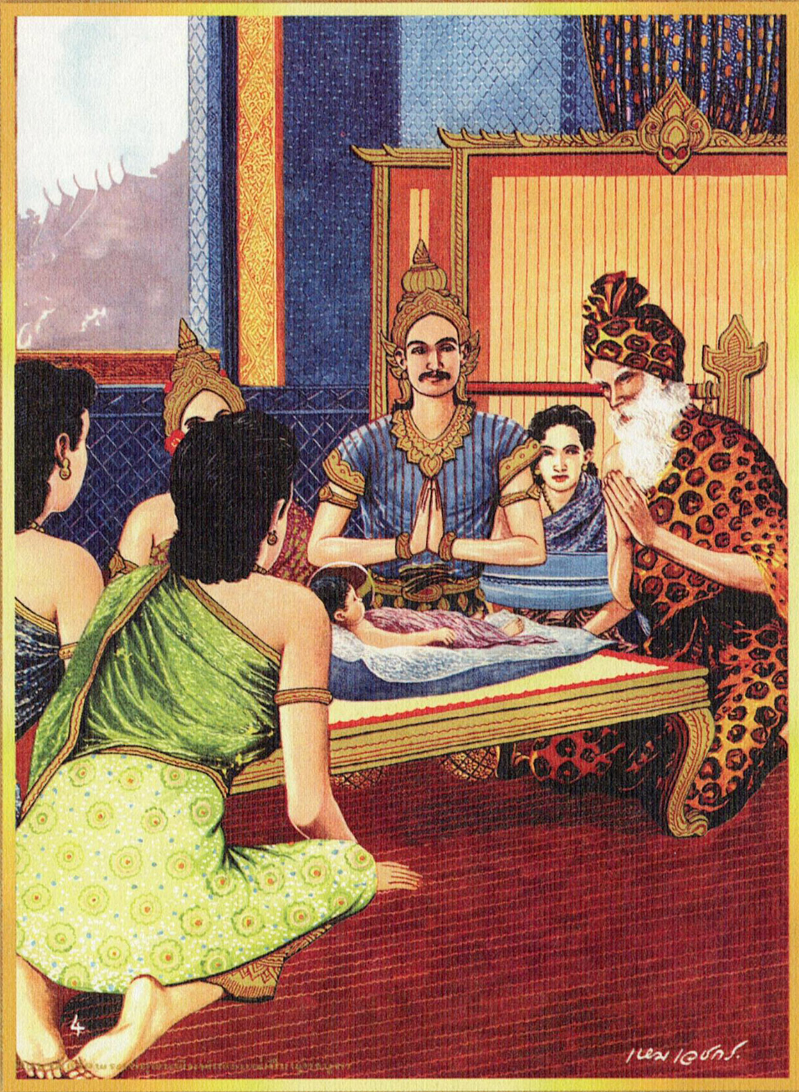
วันรุ่งขึ้น พวกพราหมณ์ระดับหัวหน้า ๖๔ คน ได้ทำนายว่าพระราชเทวีทรงตั้งพระครรภ์ ทารกในพระครรภ์จะเป็นมหาบุรุษ ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าออกบรรพชาจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

นับแต่วันนั้น ปวงเทพก็พากันมาอารักขา พระมารดาทรงปราศจากกามราคะ มีศีล ๕ บริสุทธิ์เป็นปกติธรรมดาของผู้เป็นพระพุทธมารดา ทรงได้รับเครื่องราชบรรณาการจากกษัตริย์ทั่วชมพูทวีป และทรงสามารถทอดพระเนตรเห็นพระกุมารในพระอุทรได้ด้วย ครั้นพระครรภ์ ๑๐ เดือนถ้วนพระราชเทวีทรงปรารถนาจะกลับชาติภูมิ คือกรุงเทวทหะ

เวลาเช้าของวันเพ็ญ ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เสด็จขึ้นพระวอทอง มีบริวารแวดล้อมผ่านไปถึงลุมพินีวัน ทรงพบความร่มรื่นงดงามของพรรณไม้และหมู่สัตว์ ทรงแวะเสด็จประพาสชมความงามของป่า

แต่แล้วก็ได้เกิดลมกรรมชวาตกดดันพระครรภ์ เหล่านางสนมผูกม่านล้อมรอบต้นรัง พระราชเทวีประทับยืนใช้พระหัตถ์ขวาเหนี่ยวกิ่งต้นรังให้การประสูติพระโพธิสัตว์ โดยพระโอรสมีพระบาทออกมาก่อน ไม่เหมือนทารกทั่วไป ที่ศีรษะออกก่อน ท้าวมหาพรหมรับแล้วส่งต่อให้ท้าวมหาราชทั้ง ๔ และพวกนางนมรับตามลำดับ พระราชกุมารประทับยืนบนพื้นดินย่างพระบาทไป ๗ ก้าว หยุดและเปล่งอาสภิวาจาว่า เราประเสริฐที่สุดเป็นต้น

พร้อมๆ กับการประสูติ ก็เกิดบุพนิมิตเหมือนคราวเสด็จปฏิสนธิและมีสหชาติเกิดพร้อมอีก ๗ สิ่ง กิจที่จะเสด็จไปกรุงเทวทหะมิได้มีอีก

ปริจเฉทที่ ๔ ลักขณปริคคาหกปริวรรต

ลักษณะของผู้เป็นพระมหาบุรุษ ๓๒ ประการ

อสิตดาบสมาเยี่ยม
เห็นพระกุมารประกอบด้วยมหาปุริสลักษณะก็ถวายบังคม

ปริจเฉทที่ ๔ ลักขณปริคคาหกปริวรรต

“....แปดพราหมณ์ทายลักษณ์แก้ว กุมารา
หนึ่งว่าคือศาสดา เอกแท้
เจ็ดว่าผ่านศวรรยา จักรพรรดิ เทียวพ่อ
หากออกผนวชแล้` จักรู้โพธิญาณ
อาการอันกอปรด้วย ทวัสดึงส์
งามเลิศหาไหนถึง เทียบได้
ปุริสลักษณะตรึง ตาโลก
ทุกแห่งบอกเหตุไว้ ว่าผู้มีบุญ...”

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕, หน้า ๓๐

ปริจเฉทที่ ๔

ลักขณปริคคาหกปริวรรต

ลักษณะของผู้เป็นพระมหาบุรุษ ๓๒ ประการ

พระโพธิสัตว์ประสูติแล้ว หมู่เทพยดาในดาวดึงส์ชื่นชมโสมนัสกันทั่วหน้าว่า "บัดนี้พระราชโอรสของพระเจ้ากรุงกบิลพัสดุ์จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พวกเราจะได้เห็นพระพุทธเจ้าแล้ว" ได้ร่วมกันโบกผ้าทิพย์ เล่นมหรสพเป็นเครื่องสักการะทั่วเทวโลก

กาฬเทวิลดาบสผู้สำเร็จสมาบัติ ๘ และอภิญญาเป็นพระอาจารย์ประจำตระกูลศากยะ พักผ่อนกลางวันอยู่ในดาวดึงส์ ได้ยินคำสาธุการของหมู่เทพแล้วก็ลงจากสวรรค์เข้าเฝ้าทูลถามพระเจ้าสุทโธทนะว่า พระราชบุตรประสูติแล้วหรือ? แล้วทูลขอชมพระราชกุมารน้อย พระราชาให้นำพระกุมารออกมาและจะให้พระกุมารไหว้พระดาบส

แต่แล้วก็เกิดเหตุอัศจรรย์ คือ พระบาททั้งคู่ของพระกุมารไปปรากฏอยู่เหนือชฎา ดาบสรู้ว่าไม่ควรจะยังตนให้พินาศ จึงคุกเข่ากระทำอัญชลีที่พระบาทพระราชกุมาร แล้วใช้ญาณคำนึงอนาคตก็พบว่า พระราชกุมารจะเป็นพระพุทธเจ้าแน่นอน จึงหัวเราะ เมื่อคำนึงต่อก็พบว่าตนเองจะหมดอายุขัยก่อน ไม่มีโอกาสเห็นพระพุทธเจ้า จึงร้องไห้

ถึงกระนั้น พระดาบสก็นึกถึงหลานชายคือนาลกะ บุตรของน้องสาวซึ่งมีโอกาสจะได้พบเห็นพระพุทธเจ้าแทนตน จึงไปบอกข่าวและให้เขาบวชรอข่าวตรัสรู้ หลานชายเชื่อฟังลุงดาบส ปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์บวชอุทิศท่านผู้เป็นอุดมบุคคลในโลก จากนั้นเข้าไปเจริญสมณธรรมในป่าหิมพานต์ (เมื่อพระโพธิสัตว์ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว นาลกะได้ยินข่าวจึงเข้าเฝ้าทูลถามโมไนยปฏิบัติ พระพุทธเจ้าตรัสตอบข้อปฏิบัติของมุนีแล้วเขาสำเร็จพระอรหัต)

ประสูติได้ ๕ วัน พระเจ้าสุทโธทนะทรงให้เชิญพราหมณ์ ๑๐๘ คนผู้จบไตรเพทและเวทางคศาสตร์มา บริโภคมธุปายาส จากนั้นคัดเลือกได้พราหมณ์ ๘ คน ผู้มีคุณวิทยากว่าหมู่พราหมณ์นั้น ให้ดูพระมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ เพื่อทำนายว่าผู้มีพระลักษณะเช่นนี้จะมีความเป็นไปอย่างไร พราหมณ์ ๘ นั้นดูพระลักษณะครบแล้ว มี ๗ คน ยกนิ้วสองนิ้วทำนายว่า "หากอยู่ครองเรือน จะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ หากออกบวชจะเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า" มีเพียงโกณฑัญญพราหมณ์ผู้มีปัญญามาก เป็นปัจฉิมภวิกสัตว์เพียงคนเดียว ยกขึ้นนิ้วเดียวทำนายว่า จะทรงออกบวชแล้วได้เป็นพระพุทธเจ้าแน่นอน

ปริจเฉทที่ ๕ ราชาภิเษกปริวรรต

พระโพธิสัตว์ได้รับราชาภิเษกเป็นเอกอัครราชาธิราช

พระบิดาทรงอภิเษกสมรสพระสิทธัตถะกับพระพิมพาเทวี

ปริจเฉทที่ ๕ ราชาภิเษกปริวรรต

"...บรรดาขัตติยประยูร ตระกูลอสัมภินพงศ์ ประสงค์ถวายราชธิดา
ทั้งบรรณาการสนอง เป็นทองแผ่นเดียวสนิท เป็นมิตรคู่เคียงรมย์
เป็นสนมบริจาริกา นับคนณาสี่หมื่นนาง ปางสุทโธทนะราช
พระบาทเจ้าเวนถวัลย์ สรรพ์สมบัติยอดยิ่ง สิ้นทุกสิ่งศฤงคาร
ประทานยังพระลูกยา สถาปนาสะใภ้ราช อนงค์นาฎยโสธรา
พิมพาพักตร์เสาวภางค์ เป็นปิ่นนางเหนือสนม ครองสุขสมชื่นแท้
ทุกข์พ่ายโพยภัยแพ้ เพราะล้ำแรงบุญ..."

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕, หน้า ๓๓

ปริจเฉทที่ ๕

ราชาภิเษกปริวรรต

พระโพธิสัตว์ได้รับราชาภิเษกเป็นเอกอัครราชาธิราช

พระเจ้าสุทโธทนะทรงสดับคำทำนายของพราหมณ์ ๘ คนแล้ว ทรงต้องการเห็นพระโอรสครอบครองจักรพรรดิสมบัติ ไม่ทรงปรารถนาให้บรรพชา จึงตรัสถามปัจจัยอันเป็นเหตุให้ออกบวช? พวกพราหมณ์ทูลว่าจะออกบวชเพราะเห็นนิมิต ๔ คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และบรรพชิต นับแต่นั้นพระราชบิดาก็ตรัสให้อารักขาห้ามคน ๔ จำพวกนี้เข้าใกล้พระราชกุมารภายใน ๑ คาวุต

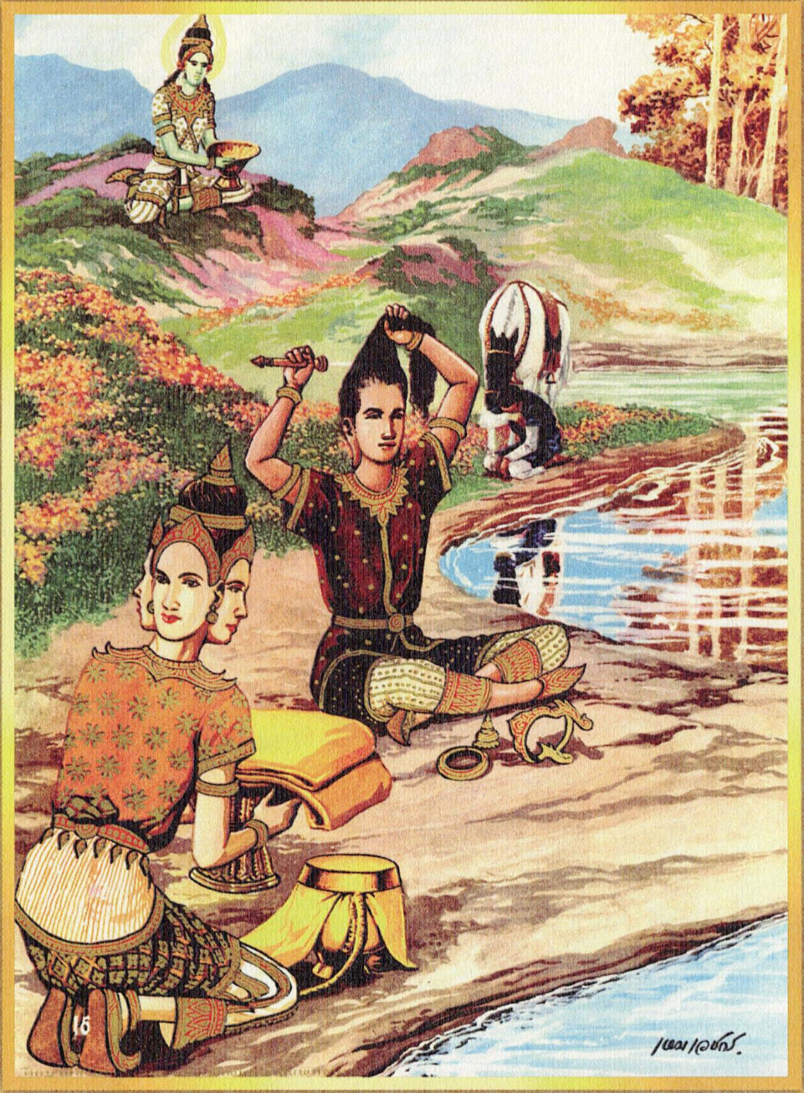
วันนั้นพวกพราหมณ์ยังเห็นอีกว่าพระราชกุมารมีพระรัศมีซ่านออกจากพระกาย จึงถวายพระนามว่า "พระอังคีรัสราชกุมาร" และประเมินว่าพระกุมารหวังประโยชน์ใดประโยชน์นั้นจักสำเร็จ จึงถวายอีกพระนามว่า "พระสิทธัตถราชกุมาร" พราหมณ์ผู้เฒ่า ๗ คนกลับถึงเรือนแล้วเรียกบุตรมาสั่งว่า ถ้าพระราชกุมารบรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ขอให้เจ้าออกบวช

พระโพธิสัตว์ประสูติได้ ๗ วัน พระราชมารดาก็ทิวงคตแล้วเกิดเป็นเทพบุตรในสวรรค์ชั้นดุสิต สวรรคตในมัชฌิมวัย ซึ่งเป็นวัยที่เหมาะสมของสตรี และเป็นประเพณีของผู้เป็นพระพุทธมารดา

พระราชกุมารทรงมีนางนม ๖๐ คน และสตรีงามฉลาดรู้การงานเด็กอีก ๑๘๐ คน ถวายการดูแลในทุกเรื่องที่ทรงต้องการ ที่สำคัญคือทรงมีพระมหาปชาบดีโคตมี พระกนิษฐาของพระมารดา เป็นพระมารดาเลี้ยงถวายขีรธารา ครั้งหนึ่งเป็นวันแรกนาขวัญ พระราชาทรงนำพระโอรสไปบริเวณงานแล้วให้ประทับเล่นอยู่ใต้ต้นหว้าใหญ่กับเหล่านางนมและนางพี่เลี้ยง อีกครู่ใหญ่นางนมและพระพี่เลี้ยงก็ปลีกออกไปดูงานราชพิธี เจ้าชายน้อยอาศัยช่วงเวลานั้นกำหนดลมหายใจเข้าออก ทำปฐมฌานให้เกิดขึ้นและเกิดปาฏิหาริย์เงาต้นหว้าไม่คล้อยไปตามตะวันยามบ่าย เงาต้นไม้ยังทอดอยู่ตรง นางนมและพี่เลี้ยงกลับมาเห็นความอัศจรรย์แล้วไปกราบทูลพระราชารีบเสด็จมาทอดพระเนตร และทรงไหว้พระราชบุตรเป็นครั้งที่ ๒

พระราชบิดาทรงเพียรพยายามใส่ใจดูแลเพื่อให้พระโอรสรักและผูกพันกับโลกียสุขให้มากที่สุด ทรงให้ขุดสระโบกขรณี สร้างปราสาท ๓ ฤดูคัดสรรหาสตรีที่คู่ควร จนถูกตั้งคำถามว่าเจ้าชายผู้หมกมุ่นในโลกีย์จะรู้ศิลปะอะไร เมื่อไม่รู้ศิลปะจะคู่ควรกับสตรีงามได้อย่างไร เจ้าชายทรงแสดงศิลปะการยิงธนูลักษณะต่างๆ ให้ชม พวกบิดามารดาจึงยินดียกธิดาให้

พระราชบิดาทรงจัดพิธีราชาภิเษกให้เป็นเอกอัครราชาธิราช (กษัตริย์ผู้เลิศเพียงหนึ่งเดียว) มีพระนางพิมพา เป็นพระอัครมเหสีคู่พระทัย เสวยสุขอยู่ในปราสาท ๓ ฤดู พร้อมเหล่าสตรีสี่หมื่น

ปริจเฉทที่ ๖ มหาภินิกขมนปริวรรต
การเสด็จออกเพื่อคุณอันยิ่งใหญ่

ทรงตัดพระโมลีถือเพศบรรพชาที่ฝั่งน้ำอโนมานที
ฆฏิการพรหมถวายอัฏฐบริขาร

ปริจเฉทที่ ๖ มหาภินิกขมนปริวรรต

“...เดือนอุตราษาฒขึ้น บูรณมี
สละสลัดโลกีย์ ปลดเปลื้อง
บรรพชิตวิถี ทางประเสริฐ
ถือเพศผนวชเบื้อง ฝั่งน้ำอโนมา
ครองกาสาวพัสตร์เอื้อ อนุกรม
เฉกสมณะนิยม ฝาดย้อม
ตัดมวยมุ่นศิโรดม ลำดับ
ครบเครื่องบริขารพร้อม มุ่งแผ้วโพธิญาณ
บรรหารฉันนะให้ คืนนคร
นำเครื่องราชาภรณ์ มิ่งม้า
ทูลชนกอดิศร ทรงทราบ
บอกยุบลว่าข้า สะดวกพ้นโพยภัย...”

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕, หน้า ๓๖

ปริจเฉทที่ ๖

มหาภินิกขมนปริวรรต

การเสด็จออกเพื่อคุณอันยิ่งใหญ่

พระบรมโพธิสัตว์เสด็จประพาสอุทยานนอกพระนครรวม ๔ วัน แต่ละวันนั้น เทวดาได้เนรมิตเทวทูตวันละหนึ่งอย่างให้ทอดพระเนตร การได้พบเห็นบรรพชิตในวันที่ ๔ ยิ่งเพิ่มความเบื่อหน่ายกามคุณ มีพระทัยน้อมไปในบรรพชาเพศอย่างแรงกล้า

เวลาเย็น ได้เสด็จลงสระน้ำสรงสนานพระวรกายภายในพระราชอุทยาน เป็นการสรงสนานและแต่งพระองค์ครั้งสำคัญ ซึ่งแม้แต่พระอินทร์ก็ยังส่งเทพบุตรผู้เชี่ยวชาญแปลงกายมาถวายงาน

ก่อนเสด็จเข้าสู่ปราสาท พระนางกีสาโคตมีทอดพระเนตรพระรูปโฉม แล้วตรัสชื่นชมว่าราชกุมารท่านนี้เป็นบุตรหรือเป็นสามีของใคร มารดาบิดาและภรรยานั้นก็อาจดับความทุกข์ได้ พระโพธิสัตว์ทรงสดับแล้วทรงดำริว่าแล้วจะดับทุกข์ได้อย่างไร? ทรงรู้ประจักษ์ในขณะนั้นว่า จะต้องดับไฟ คือ ราคะ โทสะ โมหะ ความทุกข์จึงจะอันตรธานสิ้นยิ่งเพิ่มกำลังพระทัยที่จะเสด็จออกบรรพชาในวันนี้

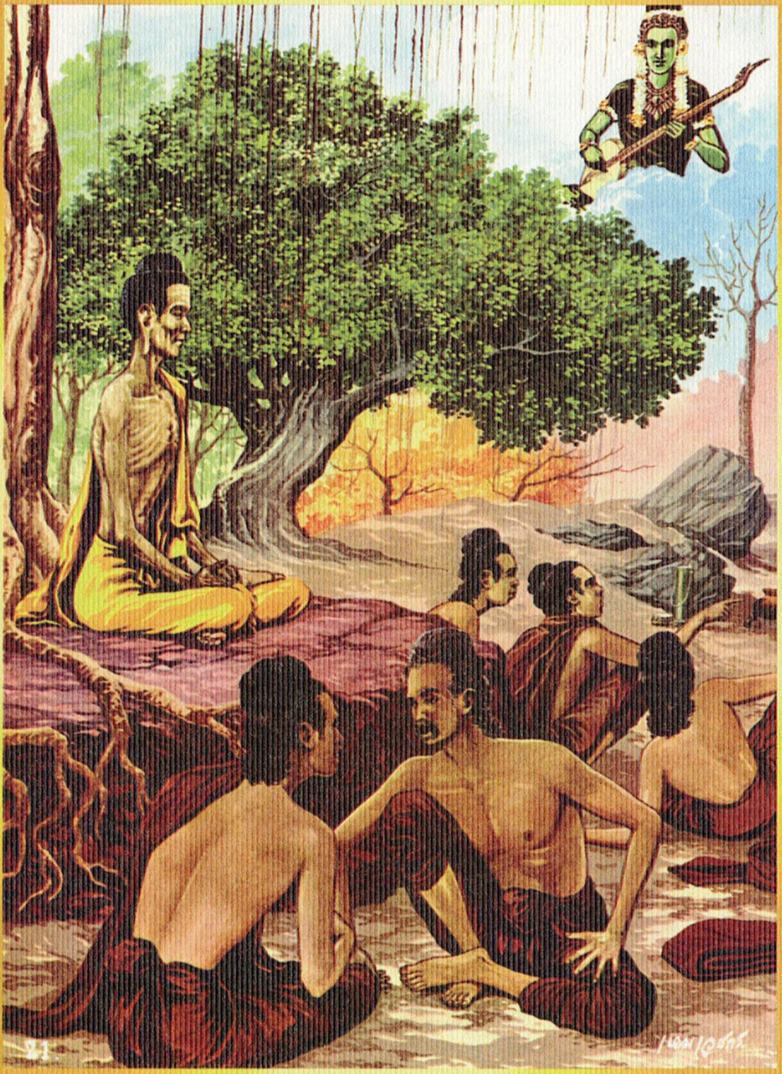
ราตรีของวันนั้นตรงกับอาสาฬหบูรณมี ชีวิตภายในปราสาทราชนิเวศน์ยังดุจเดิม คือ ทรงได้รับการบำรุงบำเรอด้วยอาหาร ดนตรี และการขับฟ้อน ต่างแต่ทรงตื่นบรรทมขึ้นมากลางดึกแล้วทอดพระเนตรอากัปกิริยาของเหล่านางกำนัลด้วยพระทัยปราศจากปฏิพัทธ์เสน่หา ไม่อาจค้นหาคุณของสังสารวัฏพบ จึงตัดสินพระทัยแน่วแน่ที่จะออกจากภพทั้งปวง

ตรัสให้นายฉันนะไปจัดเตรียมม้า ส่วนพระองค์เสด็จไปเพื่อต้องการยลโฉมพระพักตร์ของราหุลราชกุมาร แต่ก็ไม่อาจยลได้ดังหวัง ด้วยเกรงพระพิมพาราชเทวีจะตื่นบรรทม

พระมหาบุรุษเสด็จลงจากปราสาทประทับบนหลังม้ากัณฐกะ นายฉันนะจับหาง มีเหล่าเทพคอยปิดกั้นเสียงเท้าและเสียงร้องของพญาม้า ทั้งเทพยดายังเปิดประตูใหญ่ที่พระราชบิดาทรงออกแบบเพื่อปิดกั้นการออกบวช

แม้พระยามารวัสวดีจะปรากฏกายทูลขอร้องให้รอเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ก็มิได้สนพระทัย ทรงเห็นจักรพรรดิสมบัติเป็นดุจก้อนเขฬะ (น้ำลาย) ถ่มแล้ว

พญาม้าพามาไกล ๓๐ โยชน์ ถึงแม่น้ำอโนมาแล้วกระโดดพาข้ามไปอีกฝั่ง ณ ที่นี่ ทรงตัดพระเกศาและพระเมาฬี มีพระอินทร์รับนำไปดาวดึงส์ มีฆฏิการมหาพรหมนำอัฏฐบริขาร ๘ มาถวาย ทรงเปลี่ยนเครื่องแต่งกายเป็นทรงไตรจีวร แล้วมอบพระภูษาคู่ให้ท้าวมหาพรหมนำไปยังพรหมโลก

ปริจเฉทที่ ๗ ทุกรกิริยาปริวรรต

พระโพธิสัตว์บำเพ็ญทุกรกิริยา

ทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยา ปัญจวัคคีย์เฝ้าปฏิบัติ
พระอินทร์ดีดพิณถวายข้ออุปมา

ปริจเฉทที่ ๗ ทุกกรกิริยาปริวรรต

“...กาลพระมหาสัตว์ตั้ง ปฏิปทา
ทำทุกรกิริยา ใช่ด้วย
สาหัสนิ่งภาวนา นิรโภชน์ เทียวพ่อ
ละเหี่ยกำลังน้อย ร่างไร้ราคี

อินทรีย์ผอมผ่ายแห้ง แรงหาย
อัฐิสรีรกาย โก่งงุ้ม
มังสาเหี่ยวทุกภาย สมเพช
อเนจอนาถหนังหุ้ม ห่อเพี้ยงซากผี

วิธีวิกฤตกลั้น ลมปราณ
นาสิกวาโยทวาร หยุดไว้
ลมตรลบกลับบันดาล ดุจมีด
กดกรีดศิโรตม์ให้ ทุกข์ท้นเวทนา

อาเพศทิพอาสน์อ้า อมรินทร์
นิมิตบรรเลงพิณ หย่อนทุ้ม
ดึงนักมักจักฉินท์ พินาศ
แม้มัชฌิมอะลุ้ม อล่วยแล้วเลิศผล

ยลนิมิตบพิตรแจ้ง เจนชัด
เสวยโภชน์ธัญญาภัตต์ ไป่เว้น
ปัญจวัคคีย์ตัด ปสาทะ ถอยแล
เลิกละปรนนิบัติเร้น ต่างร้างจางหนี...”

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕, หน้า ๓๙

ปริจเฉทที่ ๗

ทุกรกิริยาปริวรรต

พระโพธิสัตว์บำเพ็ญทุกรกิริยา

พระโพธิสัตว์ตรัสให้นายฉันนะนำเครื่องแต่งองค์และม้ากัณฐกะกลับไปกรุงกบิลพัสดุ์ แล้วให้ทูลพระราชบิดาและปวงพระญาติ ถึงความไม่มีพระโรค และเหตุผลการออกบวช มิใช่เป็นคนอกตัญญู แต่เพราะทรงเห็นภัย คือ ชาติ ชรา มรณะที่หมู่สัตว์ประสบอยู่ ถ้าตรัสรู้ได้ก็จะช่วยพ้นภัยได้

แม้นายฉันนะจะวิงวอนขอบวชด้วยก็ไม่ทรงอนุญาต เพราะรู้ว่าเหล่าชนในพระนครกำลังโศกเศร้ากับการตัดสินพระทัยเช่นนี้ นายฉันนะจำต้องทูลขอขมาแล้วจูงม้าไปได้ไม่ไกล ม้ากัณฑฐกะอาลัยนายเจ้า ก็หัวใจแตกตายเกิดเป็นเทพบุตร

เมื่อพวกเจ้าศากยะได้รับข่าวอันนายฉันนะนำทูลแล้ว ก็มีความเบาพระทัยเฝ้ารอคอยข่าวตรัสรู้ ฝ่ายโกณฑัญญพราหมณ์ทราบข่าวการผนวชแล้ว ก็เชิญชวนบุตรพราหมณ์ที่ร่วมทำนายพระลักษณะออกบวชได้ ๔ คน เรียกว่า ปัญจวัคคีย์ คือพวกห้า มีโกณฑัญญะเป็นหัวหน้าติดตามไปเฝ้ารับใช้พระมหาบุรุษที่อุรุเวลประเทศ

เป็นครั้งแรกแห่งพระชนม์ชีพ ที่พระโพธิสัตว์อยู่พระองค์เดียว ทรงทดลองงดอาหารนาน ๗ วัน แต่ไม่ทำให้พระกายลดความงดงามไป วันที่ ๘ ได้เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ พระรูปโฉมนั้นสร้างความแตกตื่นให้แก่ชาวพระนครไปทั่ว พระเจ้าพิมพิสารทรงส่งคนติดตามดูกิจวัตร ทำให้ทราบว่า ที่แท้บุคคลนี้เป็นมนุษย์ ทั้งยังเป็นพระสหายที่ยังไม่เคยได้เห็นกันมาก่อนด้วย จึงตรัสเชื้อเชิญให้ครองราชย์ร่วมกัน แต่พระมหาบุรุษปฏิเสธว่ามิใช่เป้าหมายแห่งการบรรพชา

พระมหาบุรุษเสด็จเข้าศึกษาในสำนักของสองดาบส ทรงบรรลุสมาบัติ ๗ และสมาบัติที่ ๘ ในเวลาไม่นาน แต่ก็ทรงพบว่าสิ่งที่ได้ยังมิใช่การตรัสรู้ ทรงออกจากสำนักนั้น เริ่มเสวยพระกระยาหารบ้าง ไม่เสวยบ้างจนถึงไม่เสวยเลย สลับไปมาเช่นนี้นาน ๖ ปี พระกายทรุดโทรมสิ้นเรี่ยวแรงสลบล้มลง มีเทวดาไปทูลพระราชบิดาว่าพระราชโอรสสวรรคตแล้ว แต่พระราชบิดาหาทรงเชื่อไม่

แม้จะทรงได้รับทุกขเวทนาสาหัสจากการประพฤติทรมานตน แต่ก็ไม่ทรงคิดที่จะกลับไปเสวยสุขในราชสมบัติอีก ยังคงมุ่งมั่นพระทัยด้วยการกลั้นลมหายใจให้นานที่สุด เชื่อว่านี้แหละหนทางตรัสรู้ พระยามารเองก็เชื่อเช่นนั้น จึงปรากฏกายทูลให้ล้มเลิกความเพียร และพรรณนาคุณของจักรพรรดิสมบัติ

ทรงคำนึงว่าทำถึงอย่างนี้ก็ยังไม่ตรัสรู้จะปฏิบัติอย่างใดต่อไปดี? ที่สุดก็ทรงพระดำริว่า สิ่งที่ประพฤติอยู่เป็นความตึงเกิน พระโพธิญาณจะไม่ได้มาด้วยวิธีนี้แน่ ทรงกลับมาเสวยโภชนะเพื่อรักษาชีวิต พวกปัญจวัคคีย์ก็หมดความเชื่อถือ ลาจากพระองค์ไป

ปริจเฉทที่ ๗ พุทธบูชาปริวรรต
มธุปายาสและการบูชาจากปวงเทพ

เช้าวันตรัสรู้ นางสุชาดากับทาษีมาถวายข้าวปายาส
โดยสำคัญว่าเป็นเทวดา

ปริจเฉทที่ ๘ พุทธบูชาปริวรรต

"...พระพิจารณ์โดยปัญญา ถึงคราอาตม์ตรัสแจ้ง แห่งธรรมาภิสมัย
พ้นห้วงภัยภพชาติ นิราศล่วงบ่วงมาร ดาลพระทัยโสมนัส
เสด็จนิสัชนาการสถิต รำงับจิตสำรวมกาย ภายใต้พฤกษ์ฉายา
มหานิโครธรุกขมูล สูริย์ส่องแสงโยคอุษา สุชาดาทายถาด
ปายาสย่างยังไพร ถึงไทน้อมอภิวาท ถวายสุพรรณภาชน์กระยาหาร
การเสร็จรุดกลับหลัง ยังเคหาสน์แห่งตน พระจุมพลนราพิสุทธิ์
ตระบัดอุฏฐาการดำเนิน เดินสู่เนรัญชรานที นิสีทนาการโดยลำพัง
บ่ายพักตร์ยังบูรพทิศ ทำภัตกิจปายาส ลอยถาดทองทวนชล
ถาดเวียนวนจมลง ตรงภพนาคพิมาน ฝ่ายพระกาฬภุชคินทร์
ยินสำเนียงถาดกระทั่ง ดังถึงโสตเสาวนา ตรัสบูชาพระพุทธเจ้า
กระพุ่มหัตถ์เหนือเผ้า กราบด้วยดุษฎี..."

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕, หน้า ๔๐

ปริจเฉทที่ ๘

พุทธบูชาปริวรรต

มธุปายาสและการบูชาจากปวงเทพ

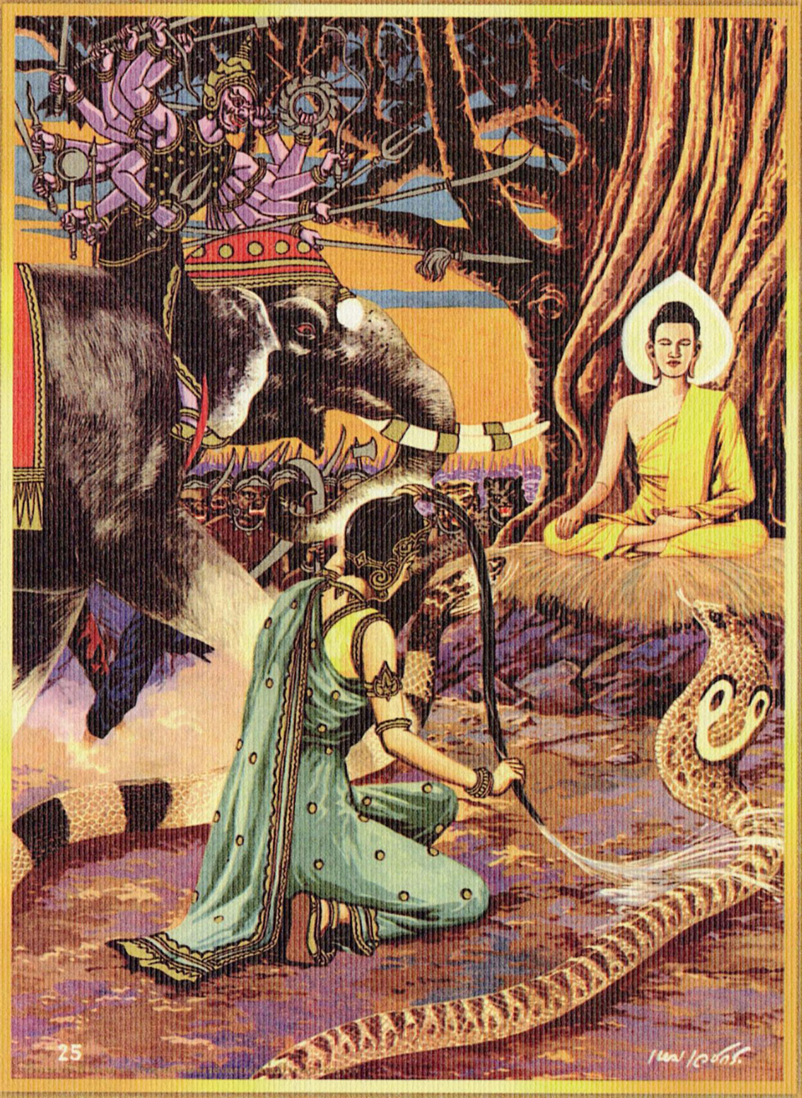
วันเพ็ญ ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เป็นวันที่นางสุชาดากำหนดหมายจะถวายพลีกรรมแก้บวงสรวงเทวดา เมื่อหลายปีก่อนนางได้บนบานขอกับต้นไทรไว้ ๒ ข้อ ขอให้เทวดาช่วยให้ได้แต่งงานกับชายที่ตระกูลเสมอกัน และขอให้บุตรคนแรกเป็นชาย นางสมประสงค์แล้วจึงกำหนดวันแก้บน

ก่อนหน้านั้นหนึ่งวัน นางได้วางแผนปรุงข้าวมธุปายาส ให้คนนำโค ๕๐๐ ตัว ไปบริโภคผลชะเอม แล้วให้โคนมกินน้ำนมจากแม่โคต่อๆ กัน จนเหลือแม่โคนม ๘ ตัว เพื่อจะรีดนมตอนใกล้รุ่ง ถึงเวลารีดนมก็เกิดเหตุอัศจรรย์ น้ำนมโคไหลลงภาชนะรองเอง ตอนเคี่ยวนม น้ำนมก็เกิดหมุนเวียนขวาในกระทะและฟืนในเตาไฟก็ไม่มีเขม่าควันปรากฏเลย นางสุชาดาเห็นอัศจรรย์แล้วมั่นใจว่าเทวดาคงรอพลีกรรมอยู่แน่ สั่งให้นางบุณณทาสีรีบไปทำความสะอาดโคนต้นไทรไว้

และในราตรี ๑๔ ค่ำนั้น พระมหาบุรุษก็ทรงพระมหาสุบิน (ฝันใหญ่) ๕ ประการ อันเป็นนิมิตว่า วันนี้จักตรัสรู้แน่ ทรงตื่นตอนใกล้รุ่ง ชำระพระ-สรีรกิจแล้วเสด็จไปประทับนั่งยังโคนต้นไทร เป็นเวลาเดียวกับนางทาสีมาหญิงรับใช้เห็นแล้วคิดว่า เทวดามารอพลีกรรม จึงรีบกลับไปรายงานให้นายหญิงนำมธุปายาสใส่ถาดทองมูลค่าหนึ่งแสนไปถวายแก้บน

พระโพธิสัตว์ทรงรับถาดมธุปายาสแล้ว ทรงทำประทักษิณต้นไทร ๓ รอบ แล้วเสด็จไปสรงสนานในแม่น้ำเนรัญชรา เสด็จขึ้นแล้วทรงปั้นข้าวเป็น ๔๙ ปั้น แล้วเสวยจนหมด จากนั้นทรงอธิษฐานว่า "หากจะตรัสรู้ก็ขอให้ถาดทองลอยทวนน้ำ" ปล่อยถาดลงน้ำแล้วถาดนั้นลอยทวนน้ำไปไกล ๘๐ ศอก หยุดแล้วจมลงไปรองถาดของพระพุทธเจ้าในอดีต ๓ พระองค์ ณ นาคพิภพนั้น แล้วเสด็จมุ่งสู่ต้นมหาโพธิ์ ทรงรับหญ้าคา ๘ กำจากโสตถิยพราหมณ์ มีพรหมและเหล่าเทพเป็นต้น ติดตามแวดล้อมบูชาด้วยทิพยเศวตฉัตร ดนตรี และดอกไม้ทิพย์

ทรงเลือกประทับนั่งหันหลังให้ต้นโพธิ์ มีพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ทรงอธิษฐานจะไม่ลุกขึ้นจากพระที่นั่งจนกว่าจะตรัสรู้ และยังคงมีเทพเทวาสักการะบูชาอยู่เนืองแน่น

ปริจเฉทที่ ๙ มารวิชัยปริวรรต
พระโพธิสัตว์ชนะหมู่มาร

ทรงลาดหญ้าคาประทับเป็นโพธิบัลลังก์
ตกเย็น พญามารก็กรีฑาพลมาขับไล่

ปริจเฉทที่ ๙ มารวิชัยปริวรรต

"...พญามารพิโรธกริ้ว　　กำลัง
ซัดห่าอาวุธประดัง　　ดั่งบ้า
บพิตรพระลำพัง　　ผจญศึก
อริอิดโรยล้า　　อ่อนเปลี้ยเสียการ

บันดาลดำรัสถ้อย　　อธิษฐาน
บารเมศสามสิบสมาน　　มุ่งพ้น
พสุนธราธาร　　ธรณิศ
หนักแน่นแดนดินล้น　　มากล้ำบำเพ็ญ

จงเป็นปัจจเยศสู้　　แสนยา
พิชิตอมิตรมารา　　ธิราชแกล้ว
สยบหยุดปัจจา　　กำจัด
ชำนะปรปักษ์แผ้ว　　ผ่านเงื้อมมือมาร

เสร็จสารพระแม่ไท้　　ธรณี
อุบัติเหนือปฐพี　　ภาคพื้น
กรกระชับโมลี　　บีบมุ่น มวยเฮย
บังเกิดอุทกครื้น　　ครั่นน้ำนองชล

พลมาร พินาศสิ้น　　มารพล
แพ้พ่าย บารมีผล　　พ่ายแพ้
เสร็จสรรพ บรรพกุศล　　สรรพเสร็จ
ชัยเลิศ อาสวะนั้นแล้　　เลิศชัย..."

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕, หน้า ๔๐

ปริจเฉทที่ ๙

มารวิชัยปริวรรต

พระโพธิสัตว์ชนะหมู่มาร

เมื่อพระมหาโพธิสัตว์ทรงได้พระที่นั่ง "วชิรอาสน์" อันมั่นคงโคนต้นโพธิพฤกษ์แล้ว ทรงปรารภมหาปธานและทรงรวบรวมพระกำลังทั้งหลายอยู่ พระยาวัสวดีมารเห็นว่าถ้าไม่รีบทำอันตรายขัดขวาง พระสิทธัตถะก็จะพ้นอำนาจเราไปได้ จึงประกาศระดมพลเสนามารมา ตรัสให้โจมตีด้วยการแปลงร่างเป็นมารแบบต่างๆ อันน่าเกลียด น่าสะพรึงกลัว หมายให้พระมหาบุรุษลุกจากที่นั่งให้ได้ แม้ตนเองก็เนรมิตแขนเพิ่มเป็นข้างละพัน นั่งบนคอช้างซึ่งเทพบุตรแปลงเป็นช้างคิริเมขล์สูง ๑๕๐ โยชน์ ประกาศลั่นให้เข้าไปจับพระโพธิสัตว์ออกมาให้ได้

ในขณะที่พวกเสนามารมุ่งเข้าไปก็เกิดเหตุมหัศจรรย์คล้ายเป็นลางร้ายว่าหมู่มารจะพ่ายแพ้ คือ มีอุกกาบาตตกลงกระทบพื้นปฐพี ฝุ่นควันฟุ้งตลบขึ้นบนอากาศ ความมืดปกคลุม น้ำในมหาสมุทรก็ถาโถมเข้าหาฝั่งดังลั่น แม่น้ำไหลทวน พายุใหญ่พัดทำลายยอดเขา พวกมารไม่อาจเข้าใกล้ได้ เป็นเหมือนหมู่แมลงวันบินแวดล้อมก้อนเหล็กร้อนแดงจ้า

หมู่เทพยดาพรหมที่แวดล้อมบูชามาจากเนรัญชรานทีต่างหนีหาย พระมหาบุรุษทรงโดดเดี่ยว ปราศจากมิตรสหายหรือหมู่พระญาติ ทรงเห็นว่ามีแต่พระบารมี ๓๐ ประการที่บำเพ็ญบ่มเพาะเลี้ยงดูมา ๔ อสงไขยแสนมหากัปเป็นที่พึ่งพำนักได้ จึงทรงรวบรวมพระบารมี ๓๐ และพลธรรม ๗ อันทรงอบรมมาตลอดกาลยาวนาน พระอัชฌาศัยจึงมั่นคง ไม่หวั่นไหวไปกับสิ่งที่หมู่มารแสดง

พระยามารบันดาลฝน ๙ อย่าง เช่น ฝนน้ำและฝนก้อนหินให้ตกใส่ แต่พระมหาบุรุษก็ไม่เปียก ไม่ถูกก้อนหิน ฝนร้ายกลายเป็นผ้าและดอกไม้ทิพย์ เมื่อไล่ด้วยเทวฤทธิ์ไม่สำเร็จ จึงเจรจาอ้างว่าบัลลังก์เป็นของตน มีเสนามารเป็นพยาน พระมหาสัตว์ทรงอธิบายว่าพระองค์ถึงบารมีธรรมเพียงผู้เดียว บารมีธรรมมิได้มีแก่คนทั่วไป กุศลของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้เทียบไม่ได้แม้แต่เสี้ยวที่ ๑๖ แห่งกุศลธรรมของพระองค์ ซึ่งเป็นทั้งกองทัพและอาวุธ ทำให้พระองค์ทรงกล้าหาญ

ทรงอ้างดินเป็นพยาน เพราะปฐพีอยู่คู่โลกย่อมรู้เห็นการบำเพ็ญบารมีในกาลยาวนานของพระองค์ ซึ่งเทพผู้รักษาปฐพีก็ปรากฏกายเป็นนางเทพธรณีทูลว่า ตนเองเห็นการสั่งสมพระบารมี อย่างน้ำที่เต็มชุ่มผมของตนเอยู่นี้ก็คือน้ำที่ทรงหลั่งสมัยบำเพ็ญทาน แล้วบีบมวยผม มีสายน้ำใหญ่ไหลท่วมเสนามาร พระยามารเห็นแล้วเกิดครั่นคร้ามกลัวพระบารมี ทำอัญชลีนมัสการด้วยสองพันมือ ทูลสรรเสริญบารมีทั้งหลาย และด้วยความเลื่อมใสนี้ ในอนาคตจะได้ตรัสรู้ปัจเจกโพธิญาณ

ปริจเฉทที่ ๑๐ อภิสัมโพธิปริวรรต

ลำดับการบำเพ็ญเพียรอนตรัสรู้ยิ่ง

พอรุ่งอรุณก็ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า
เทวดาฟ้ายฟ้อนร่อนนำถวายเป็นพุทธบูชา

ปริจเฉทที่ ๑๐ อภิสัมโพธิปริวรรต

"...ล่วงราตรีครั้นย่าง ยามปฐม
ชินเชษฐ์นรบรม ระลึกรู้
บุพเพสันนิวาสนิยม อนุสติ
กำเนิดทุกภพผู้ หยั่งล้วนเล็งเห็น

เป็นมูลตรัสรู้เยี่ยง อภิญญา
ปุเรชาติประมวลมา มากหมั้น
วนเวียนว่ายสังสา- รวัฏวุ่น
ปฏิเวธนิวุฏฐ์ขั้น ข่ายแจ้งเจนสนอง

ยามสองพระเจ้าล่วง บรรลุ
ญาณทัศน์ทิพจักษุ สบสิ้น
จุตูปบาตรอนุ- กรมเนื่อง ต่อนา
รู้เกิดรู้ดับดิ้น เหตุถ้วนทุกภาย

กายวจีจิตทั้ง ทวาร ไตร
ใครคิดกิจอันใด ใหญ่น้อย
สมุฏฐานอัชฌาสัย ปวงสัตว์
บุญบาปทราบผลต้อย ติดเต้าคอยตาม

ยามสามสัมโพธิพร้อม พิจารณ์
อาสวักขยญาณ ยิ่งแล้
สมุจเฉทปหาน วิโมกข์
ปฏิจจสมุปบาทแท้ ปั่นห้วงตัณหา

จตุราริยสัจสร้าง ทางเกษม
สูญทุกข์สบสุขเอม อิ่มเอื้อ
ปีติอาบฤทัยเปรม ปราโมทย์
สำเร็จโลกุตรเกื้อ ตรัสรู้โพธิญาณ..."

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕. หน้า ๔๔, ๔๕

ปริจเฉทที่ ๑๐

อภิสัมโพธิปริวรรต

ลำดับการบำเพ็ญเพียรจนตรัสรู้ยิ่ง

พระมหาโพธิสัตว์ทรงชนะหมู่เทวปุตมารแล้ว พลันเข้าสู่พลบค่ำ พวกเทพเทวาที่หลบลี้หนีมารไปไกลได้หวนกลับมาแวดล้อมบูชาสักการะอีกครา พระมหาบุรุษทรงบรรลุสมาบัติ ๘ แล้วยังอภิญญาให้บังเกิด คือ

ในปฐมยามแห่งราตรี ก็ทรงได้บุพเพนิวาสานุสติญาณ เป็นพระญาณช่วยระลึกชาติย้อนหลังไป นับแต่ก่อนมาสถิตบนบัลลังก์ใต้มหาโพธิ์จนถึงพระชาติไกลโพ้นพร้อมรายละเอียดในพระชาตินั้นๆ

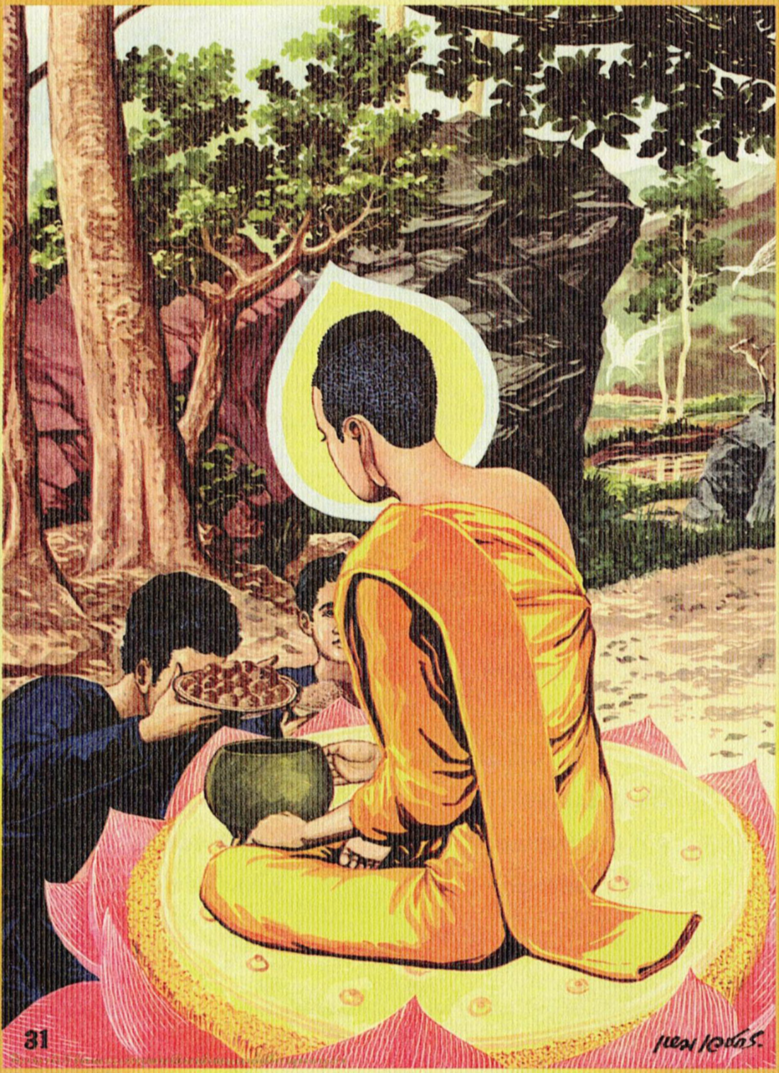
ถึงมัชฌิมยามก็ทรงได้ทิพยจักษุญาณ เป็นดวงตาทิพย์เหนือดวงตามนุษย์ ทรงเห็นสัตว์ตายจากที่หนึ่ง เกิดยังที่หนึ่ง ตามอำนาจทุจริตกรรมบ้าง สุจริตกรรมบ้าง

ครั้นเข้าสู่ปัจฉิมยามก็ทรงพิจารณาปฏิจจสมุปบาทหรือปัจจยาการ ทรงพิจารณาเห็นเหตุปัจจัยแห่งการเกิดขึ้นของทุกข์ที่อิงแอบอาศัยกันและกันไป ทำให้ทุกข์ไม่สิ้นสุด และทุกข์จะสิ้นสุดได้เมื่อทำวิชชาให้เกิดขึ้น พร้อมๆ กับอรุณวันใหม่ปรากฏ ก็ทรงสามารถประหานกิเลสได้เป็นสมุจเฉทประหาณ เรียกว่า ตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณ (พระบาลีเรียกบรรลุอาสวักขยญาณ – ญาณเป็นเหตุสิ้นอาสวะ)

จากนั้นตรัสปฐมอุทานทักตัณหาว่า “เราพบช่างสร้างเรือนแล้ว นายช่างก็คือตัณหา แต่กาลก่อนไม่ได้พบจึงปล่อยให้สร้างเรือนคืออัตภาพเรื่อยมา บัดนี้ทั้งตัวนายช่างและบรรดาองค์ประกอบเรือนที่เกิดจากนายช่างต่างถูกเราทำลายแล้ว”

และพร้อมกับกาลตรัสรู้นั้นแล ก็เกิดความอัศจรรย์ขึ้นมากมาย เช่น แผ่นดินไหว ดอกไม้ทิพย์โปรยปรายลงจากสวรรค์ สัตว์ล้วนมีเมตตาจิตต่อกัน สัตว์ที่ถูกพันธนาการหลุดพ้นจากการควบคุม และคนตาบอดเกิดดวงตามองเห็นได้ เป็นต้น

ครั้งนั้น แม้โลกมนุษย์จะดูสงบเงียบ แต่ชาวสวรรค์แสนจะปีติโสมนัสจนโกลาหล ล้วนแสดงออกซึ่งความยินดีกับอดีตเทพที่พวกตนอัญเชิญจุติ บัดนี้เทพองค์นั้นได้วิมุตติเศวตฉัตรแล้ว

ปริจเฉทที่ ๑๑ โพธิสัพพัญญูปริวรรต

เจ็ดสัปดาห์หลังตรัสรู้สัพพัญญุตญาณ

สองพานิชถวายข้าวสัตตุก้อนสัตตุผง
แล้วทูลปฏิญญาตนเป็นอุบาสกคนแรกในโลก

ปริจเฉทที่ ๑๑ โพธิสัพพัญญูปริวรรต

“...ตังวายสัตตุข้าว ระคนคละ
เทววาจิกสรณะ พี่น้อง
ขอถึงซึ่งพุทธะ ธรรมอีก หนึ่งนา
ปฐมอุบาสกพ้อง เพราะสร้างบุญสมาน
ประทานเส้นพระเจ้า แปดองค์
สองรับสมประสงค์ สุดแล้
เทิดไว้หว่างอุตมงค์ ยึดมั่น
ถึงซึ่งสรณะแม้ ตราบม้วยหมดปราณ
ทานนี้เป็นเบื้องแรก พุทธเจ้า
คือประถมภัตตา พุทธเจ้า
อานิสงส์ประเมินมา มากนัก หนานอ
พาณิชทั้งสองเข้า อุทิศเอื้ออาหาร...”

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕, หน้า ๔๗

ปริจเฉทที่ ๑๑

โพธิสัพพัญญูปริวรรต

เจ็ดสัปดาห์หลังตรัสรู้สัพพัญญุตญาณ

แม้ตรัสรู้แล้ว แต่พระสัมมาสัมพุทธะยังคงประทับนั่ง ณ โพธิบัลลังก์ ทรงเข้าอนุบุพพวิหาร ๙ ตลอด ๗ วัน จากนั้นเสด็จไปยังทิศอีสาน (บูรพา) ประทับยืนเพ่งต้นพระศรีมหาโพธิ์ มีพระเนตรไม่กระพริบ สิ้น ๗ วัน เรียกที่ตรงนี้ว่า อนิมมิสเจดีย์ หรือ อนิมิสเจดีย์

สัปดาห์ที่ ๓ ทรงเนรมิตสถานที่จงกรมทำด้วยรัตนะขึ้นทางทิศอุดร (เหนือ) ของพระมหาโพธิ์แล้วเสด็จดำเนินไปมาตลอด ๗ วัน เรียกที่นี่ว่ารัตนจงกรมเจดีย์

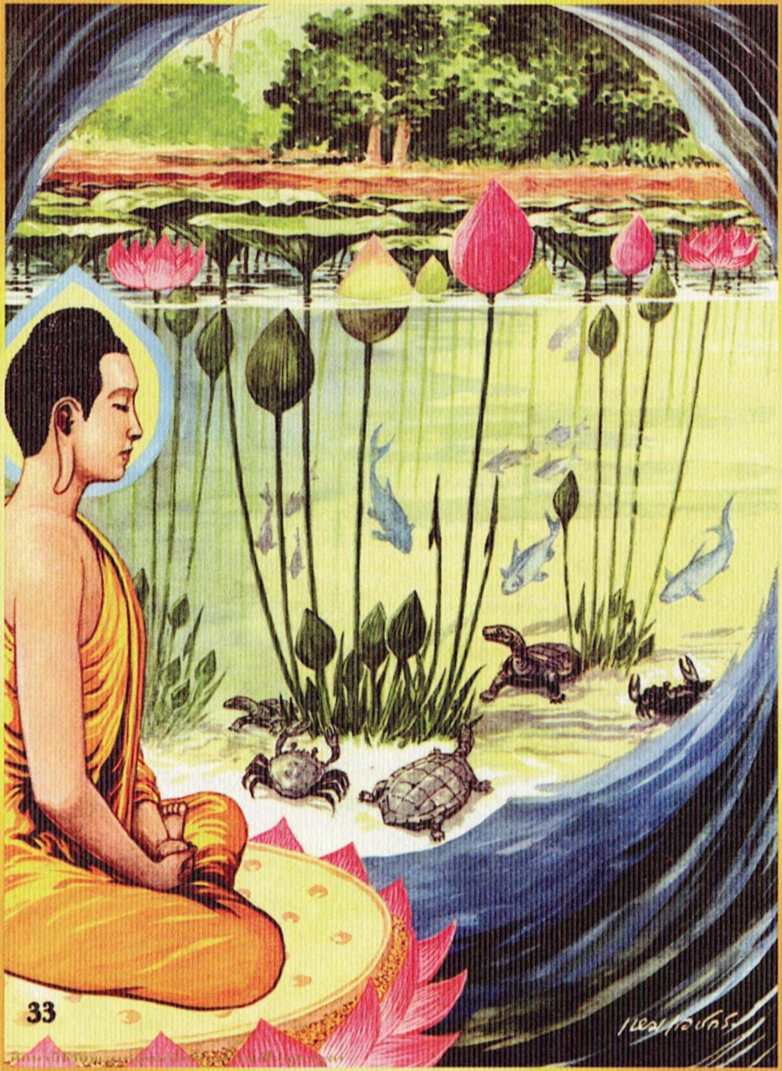
สัปดาห์ที่ ๔ เสด็จประทับนั่งในเรือนแก้ว ทรงพิจารณาพระธรรมหลายประการรวมถึงพระไตรปิฎก แต่พระสรีรกายยังไม่ทรงมีพระฉัพพรรณรังสีปรากฏ จนกระทั่งทรงพิจารณาพระอภิธรรมปิฎก คัมภีร์ที่ ๗ คือ มหาปัฏฐานจึงเกิดพระฉัพพรรณรังสี ๖ ประการ เรียกที่ตรงนี้ว่ารัตนฆรเจดีย์

สัปดาห์ที่ ๕ เสด็จประทับนั่งโคนต้นอัชปาลนิโครธ ช่วงนั้นพระยามารรู้เห็นแล้ว ได้ปลีกตัวมานั่งอยู่ในหนทางใหญ่แห่งหนึ่ง รำพึงด้วยความเสียใจว่าพระสิทธัตถราชกุมารก้าวพ้นอำนาจมารไปได้ ครุ่นคิดถึงสิ่งพระราชกุมารมีแต่ตนเองไม่มี ๑๖ ข้อ นึกได้ข้อหนึ่งก็ใช้เล็บขีดแผ่นดิน ๑ รอย ไล่เรียงไปจนถึงรอยที่ ๑๖ ธิดามาร ๓ นาง ติดตามหาจนพบพระบิดา สอบถามรู้ความเสียใจนั้น จึงขออาสาไปนำพระสิทธัตถะกลับมา แล้วไปแปลงกายเป็นสตรีงดงามในวัยต่างๆ หลอกล่อหมายให้ลุ่มหลง แต่ก็ถูกตรัสขับไล่ให้ไปยั่วยวนบุรุษอื่น

สัปดาห์ที่ ๖ เสด็จประทับ ณ ต้นมุจลินท์ (ต้นจิก) เกิดฝนนอกฤดูกาลตกกระหน่ำ พระยาอหินาคราชได้เห็นพระฉัพพรรณรังสีรู้ว่าบุรุษนี้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ต้องการบุญกุศลจึงขนดกาย ๗ รอบ โอบล้อมแล้วแผ่พังพานป้องพระวรกาย ปิดกั้นลมฝนถวายตลอด ๗ วัน

สัปดาห์ที่ ๗ เสด็จประทับยังต้นราชายตนะ (ต้นเกด) พระอินทร์เห็นว่าควรที่จะเสวยพระกระยาหารได้แล้ว จึงถวายผลสมอทิพย์ให้เสวยระบายความหมักหมม ครั้นทรงพระบังคนแล้วก็ถวายน้ำให้ทรงบ้วนพระโอษฐ์ ไม่นานก็มีพ่อค้าสองพี่น้องนำเกวียน ๕๐๐ เล่มมา มีเทวดาอดีตญาติใช้ฤทธิ์ทำให้ติดหล่มบริเวณนั้น แล้วปรากฏตัวบอกให้เข้าเฝ้าถวายสัตตุก้อนสัตตุผง สองพี่น้องก็ได้ทำตามนั้น พระพุทธเจ้าทรงได้บาตรจากท้าวจตุโลกบาลรับข้าวนั้นแล้วเสวย

สองพ่อค้ากราบทูลขอถึงพระพุทธเจ้าและพระธรรมเป็นที่พึ่ง ทั้งสองจึงเป็นปฐมอุบาสก เป็นเทววาจิกสรณคมน์ เป็นอุบาสกในพระศาสนาตลอดชีวิต แล้วทูลขอสิ่งของไว้สักการะบูชา พระศาสดาทรงพระราชทานพระเกศาให้ไป ๘ เส้น

ปริจเฉทที่ ๑๒ พรหมัชเฌสนปริวรรต

ท้าวสหัมบดีพรหมทูลอาราธนาให้ทรงแสดงพระธรรม

ทรงคำนึงเห็นอุปนิสสัยเวไนยสัตว์เปรียบด้วยดอกบัว ๔ เหล่า
จึงรับอาราธนา

ปริจเฉทที่ ๑๒ พรหมัชเฌสนปริวรรต

"...หนึ่งผกาโกมุทต้อง	ตาตรู
อุคฆฏิตัญญู	แบ่งแย้ม
เหนือชลตระบอกชู	ระบัดช่อ
รอรับอรุณแสล้ม	สลาบเร้าจรุงมาน
มาลย์ปทุเมศแจ้ง	วิปจิ– ตัญญูเฮย
ดอกปริ่มธาราผลิ	บ่ พ้น
วิธีพุทธดำริ	เปรียบสโรช นั้นแล
เป็นหลักสำหรับค้น	คิดข้อคำสอน
บุษกรเนยยะแม้	อุปมา
อีกเหล่าเนาธารา	ลุ่มน้ำ
ก้านดอกออกในสา–	คเรศ
โอกาสคอยเผยอล้ำ	รอดพ้นพอมี
จงกลนีหนึ่งล้า	เลื่อนจม
เกิดก่อกลางเปือกตม	ต่ำใต้
เป็นภักษ์โภชน์อุดม	ปลาเต่า
พวกผิดมิจฉาได้	กระด้างดักดาน..."

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕, หน้า ๔๙

ปริจเฉทที่ ๑๒

พรหมัชเฌสนปริวรรต

ท้าวสหัมบดีพรหมทูลอาราธนาให้ทรงแสดงพระธรรม

ผ่านช่วงเสวยวิมุตติสุข ๔๙ วันแล้ว พระพุทธเจ้าเสด็จกลับไปประทับยังต้นอัชปาลนิโครธ ทรงพิจารณาแล้วไม่พบว่าจะมีผู้ใดเป็นครูอาจารย์ของพระองค์ได้นอกจากพระโลกุตรธรรม

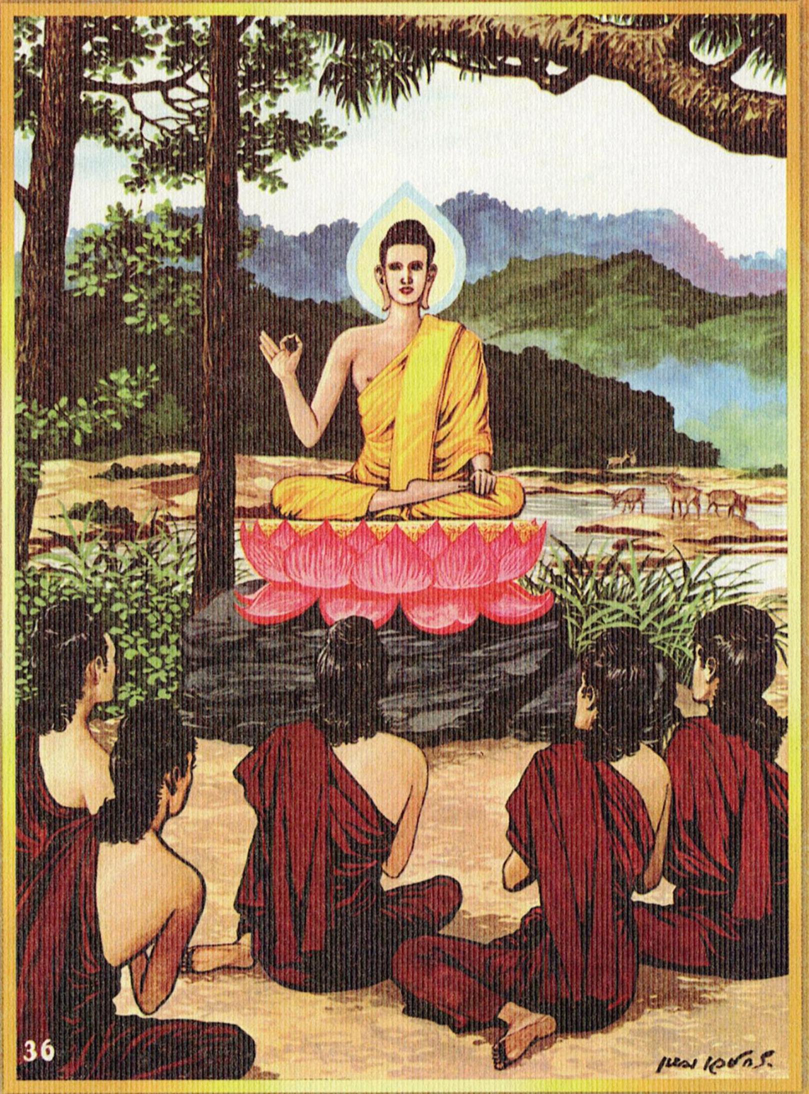
จากนั้นทรงพิจารณาพระธรรมที่ตรัสรู้แล้ว ทรงพบว่ามีความสุขุมคัมภีรภาพมาก สัตว์ทั่วไปไม่อาจรู้ตามได้ง่าย นอกจากบัณฑิตที่มีความพร้อมอันอุดม เพราะสัตว์ส่วนมากติดลึกอยู่ในกิเลส ถ้าประกาศธรรมไปก็จะเหน็ดเหนื่อยเปล่า จึงทรงพระดำริขวนขวายน้อย (เรียกว่า อัปโปสุกกิจ) จะไม่ทรงสอน ซึ่งเป็นพุทธประเพณีของพระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ เนื่องจากทรงรู้ว่าดำริเช่นนี้แล้ว ท้าวมหาพรหมที่โลกบูชาจะมาทูลอาราธนาให้ทรงแสดงธรรมและเมื่อชาวประชารู้แล้วจะพากันเคารพพระธรรม

พระดำรินั้นล่วงรู้ถึงท้าวสหัมบดีพรหม ผู้ที่โลกเชื่อกันว่าเป็นพระผู้สร้างโลก มหาพรหมถึงกับเปล่งคำว่า "โลกจักฉิบหายแล้ว" เหล่าเทพได้สดับแล้วตกใจรีบมาสอบถาม รู้แล้วก็ปรึกษากันว่าควรที่จะไปเข้าเฝ้ากราบทูลอาราธนาให้ทรงประกาศธรรม

เหตุผลในการกราบทูลให้แสดงธรรม คือ บุคคลผู้พร้อมตรัสรู้ตามมีอยู่ หากไม่ตรัสธรรม พวกเขาก็ย่อมเสียโอกาส และพระธรรมที่มีอยู่ในมคธรัฐตอนนี้นั้น ไม่บริสุทธิ์ มีมลทิน ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ไม่เป็นไปเพื่ออมตมหานฤพาน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสดับคำทูลอาราธนาแล้ว ทรงพิจารณาเห็นจริงตามนั้น แล้วพิจารณาต่อไปถึงบุคคลประเภทต่างๆ ทรงจำแนกบุคคลเป็น ๔ ประเภท เทียบกับดอกบัว ๔ เหล่า อันมีจริตต่างๆ กัน บุคคลเหล่านั้นมีทั้งผู้ที่รู้ได้เพราะพระองค์ก็มี รู้ได้เพราะพระสาวกก็มี

แล้วตรัสคำอาราธนาว่า "บัดนี้ เราเปิดมหาอัครทวารแล้ว ขอให้สัตว์ที่มีหู มีโสตวิญญาณ จงปล่อยศรัทธาตั้งจิตคอยฟัง"

ปริจเฉทที่ ๑๓ ธัมมจักกปริวรรต
การแสดงพระปฐมเทศนาธรรมจักร

สำแดงปฐมเทศนาธัมมจักกัปปวัตนสูตร
โปรดปัญจวัคคีย์ให้ได้ดวงตาเห็นธรรม

ปริจเฉทที่ ๑๓ ธัมมจักกปริวรรต

"...คืนเดือนอาษาฒเจ้า	จันทร์จรัส
กำเนิดไตรรัตน์สาม	สิ่งทั้ง
ภิกษุพุทธบริษัท	ประเสริฐสุด
ธรรมจักรพระสูตรตั้ง	ตราบฟ้าดินสูญ
บริบูรณ์บริสุทธิ์รู้	สาระ
จบเทศน์โกณฑัญญะ	หยั่งแจ้ง
โอวาทพุทธวัจนะ	เป็นหนึ่ง
ทุกอย่างมิอาจแย้ง	แต่ต้นจนปลาย
ทำลายโมหะเว้น	อวิชชา
วายวิจิกิจฉา	ชาบซึ้ง
อริยะมละราคา–	ทิกิเลส
บรรลุมรรคผลสิ้ง	สัจได้อรหันต์
อนันต์คุณสาวกพร้อม	ในพรหม–จรรย์เฮย
ศีลรักษาอุดม	ดั่งแก้ว
สมถะอิฏฐารมณ์	รักสงบ
ขจัดกองกิเลสแล้ว	หน่อเนื้อพระศาสนา..."

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕, หน้า ๕๑

ปริจเฉทที่
๑๓

ธัมมจักกปริวรรต

การแสดงพระปฐมเทศนาธรรมจักร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรับที่จะแสดงพระธรรมแล้ว ทรงพระดำริว่าจะแสดงธรรมแก่ใครก่อน? ทรงนึกถึงท่านอาฬารดาบส เทวดาก็มาทูลว่าเสียชีวิตได้ ๗ วันแล้ว ทรงนึกถึงอุทกดาบสเทวดาก็มาทูลว่า เพิ่งเสียชีวิตไปเมื่อวานนี้ ทรงรำพึงว่าเป็นความฉิบหาย เพราะทั้งสองไปเกิดในอรูปภพ เป็นพรหมไม่มีรูปร่างกาย ทั้งมีอายุยืนยาว ไม่อาจจะฟังพระสัทธรรมได้ สองดาบสจึงเสื่อมจากเอกันตสุข

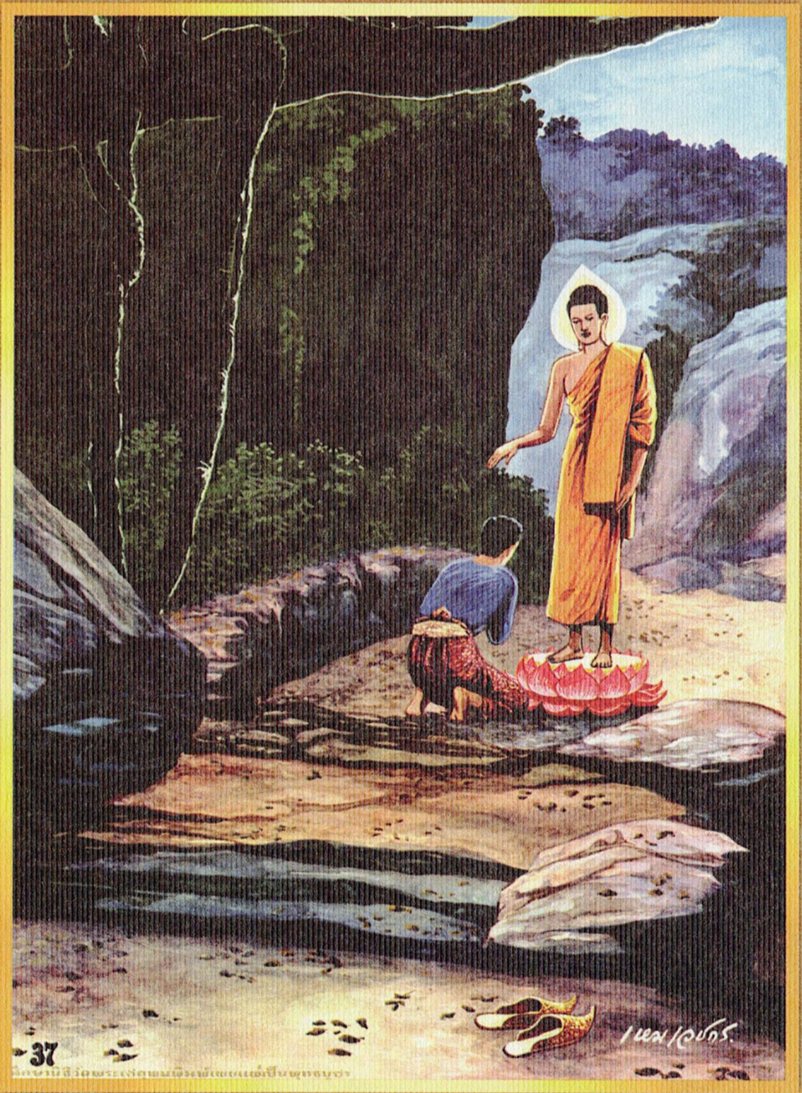
ทรงนึกถึงพวกปัญจวัคคีย์ ทรงเห็นว่าพวกเขาเหมาะที่จะฟังธรรม เพราะเคยดูแลอุปัฏฐากมาถึง ๖ ปี และท่านโกณฑัญญะก็มีอุปนิสัยตามความปรารถนาที่จะบรรลุธรรมเป็นคนแรกอยู่แล้ว

จึงเสด็จด้วยพระบาทไกล ๑๘ โยชน์ จากต้นอัชปาลนิโครธ เขตอุรุเวลประเทศ มุ่งไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวันเขตเมืองพาราณสี ไม่เสด็จด้วยการเหาะอย่างพระพุทธเจ้าพระองค์ก่อนๆ เพราะทรงต้องการโปรดอาชีวกชื่ออุปกะ ทรงทราบว่าเมื่อแล้วต่อไปท่านอุปกะจะออกบวชเป็นภิกษุ

ทรงได้พบกับเขาในหนทางระหว่างคยากับต้นมหาโพธิ์ เขาตะลึงในพระฉัพพรรณรังสี เพ่งดูรู้ว่าเป็นมนุษย์ จึงชมเชยและถามว่า มีผิวพรรณผ่องใส บวชมาสำนักใด มีใครเป็นครู? ตรัสตอบว่า ผิวพรรณดีเพราะไม่มีกิเลส ไม่มีใครเป็นครู เพราะรู้ยิ่งเอง อาชีวกจึงชมว่าถ้าอย่างนั้นท่านก็ควรชื่อว่า พระอนันตชินะ (ผู้ชนะอย่างไม่มีที่สิ้นสุด) ซึ่งพระศาสดาก็ทรงรับชื่อนั้น

เสด็จพระพุทธดำเนินถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวันในเวลาเย็น ปัญจวัคคีย์ยังฝังใจอยู่ว่า หนทางตรัสรู้มีอยู่เพียงทางเดียว คือทรมานตน จึงกล่าวต้อนรับกึ่งดูแคลนว่า "อาวุโสโคดม" ก็ไม่ทรงกริ้ว ตรัสด้วยพระกรุณาว่า บัดนี้พระองค์ตรัสรู้แล้ว ให้ตั้งใจฟังที่เราจะพูด เมื่อพวกเขาไม่เชื่อจึงตรัสให้ทบทวนว่าคำที่ว่า "ตรัสรู้แล้ว" เคยพูดที่ไหนบ้าง? นั่นแหละ พวกเขาจึงมีใจเป็นธรรม มีจิตอ่อนโยน ฟังพระปฐมเทศนา "ธัมมจักกัปปวัตนะ" ว่าด้วยการหมุนไปแห่งกงล้อธรรม ซึ่งไม่มีผู้ใดสามารถหมุนกลับได้ ตรัสอธิบายถึงทางที่ไม่ควรปฏิบัติ กับทางที่ควรปฏิบัติ ได้แก่ การทำกิจในอริยสัจ ๔ ให้รอบด้านอย่างที่ตรัสว่า รู้ปริวัฏ ๓ อาการ ๑๒ นั่นแหละญาณทัศนะ นั่นแหละการตรัสรู้

จบพระธรรมเทศนา ท่านโกณฑัญญะและหมู่พรหม ๑๘ โกฏิ บรรลุโสดาปัตติผล

ปริจเฉทที่ ๑๔ ยสบรรพชาปริวรรต

ยสกุลบุตรและเหล่าสหายออกบวช

ยสกุลบุตรหน่ายสมบัติเดินไปสู่ป่าอิสิปตนะ
พบพระพุทธองค์ ทรงแสดงธรรมโปรด

ปริจเฉทที่ ๑๔ ยสบรรพชาปริวรรต

“...กุศลกรรมนำชักให้ กุลบุตร
สหายพระยสะสุด สนิทรู้
ห้าสิบสี่นายรุด เร็วรี่
พาพบพานพระผู้ เพื่อนด้วยใจจง
ตรงสู่พระพุทธเจ้า อาจารย์
โอวาท ธ ประทาน ทั่วผู้
ฟังอรรถเทศนาสาร อนุศาสน์
บังเกิดศรัทธาสู้ ละบ้านบรรพชา
บุญญานุภาพเบื้อง ปางบรรพ์
ตบะบ่มพรหมจรรย์ จึ่งแจ้ง
ขีณาสพอรหันต์ สาวก
กิเลสระเหิดแห้ง เหือดไร้ราคิน...”

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕, หน้า ๕๓

ปริจเฉทที่ ๑๔

ยสบรรพชาปริวรรต

ยสกุลบุตรและเหล่าสหายออกบวช

วันอาสาฬหบูชา ปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ กราบทูลขอบวชและได้รับการบรรพชาอุปสมบทจากพระบรมศาสดาด้วยเอหิภิกขุวิธีแล้ว พระศาสดาทรงให้ธัมโมวาทเนืองๆ ปัญจวัคคีย์อีก ๔ ท่าน คือ พระวัปปะ พระภัททิยะ พระมหานามะและพระอัสสชิ ก็ได้บรรลุธรรมตามลำดับวัน คือ จากวันแรม ๑ ค่ำ จนถึงแรม ๔ ค่ำ, วันแรม ๕ ค่ำ ก็ตรัสแสดงอนัตตลักขณสูตร ว่าด้วยขันธ์ ๕ เป็นอนัตตา ทั้งห้าท่านได้บรรลุพระอรหัต เป็นพระอรหันต์

มีครอบครัวมหาเศรษฐีพาราณสีอยู่ไม่ไกลจากป่าอิสิปตนมฤคทายวันนัก ท่านมหาเศรษฐีรักและเอาใจใส่ยสกุลบุตร บุตรชายคนเดียวมาก ให้อยู่กับสตรีในปราสาท ๓ ฤดูทุกวัน เพลานั้นกำลังย่างเข้าฤดูฝน เขาจึงพำนักอยู่ในปราสาทฤดูฝน

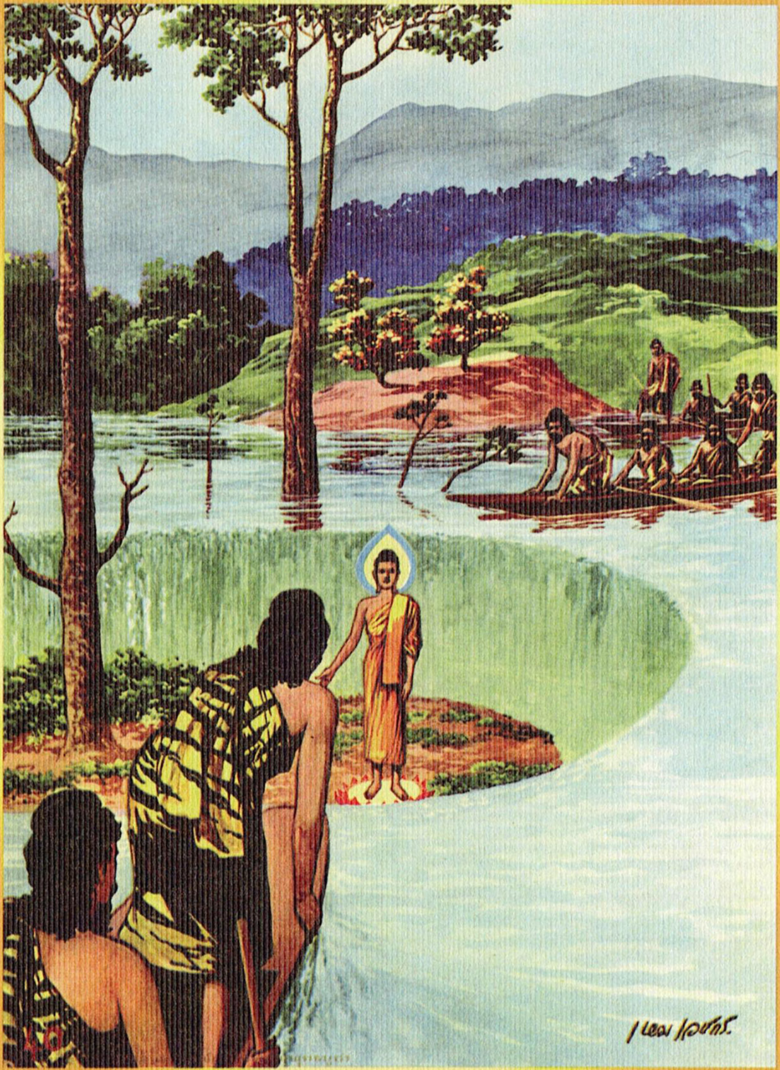
ราตรีวันหนึ่ง กุศลกรรมที่เคยเผาศพหญิงตายท้องกลมรุมเร้า เขาตื่นขึ้นมองเห็นเหล่าสตรีผู้หลับใหลอยู่ คืนนี้เขาไม่พบความงามดังคืนก่อนๆ เป็นดุจตัวเองกำลังอยู่ในป่าช้าผีดิบ เกิดความเบื่อหน่ายฆราวาสวิสัยมาก เดินรำพึงว่าที่นี่วุ่นวาย ลงจากปราสาทเข้าไปในป่าได้พบกับพระพุทธเจ้า ทรงเชื้อเชิญว่า ที่นี่ไม่วุ่นวาย ให้เขานั่งลงฟังอนุบุพพิกถาและอริยสัจ ๔ เขาบรรลุธรรมจักษุเป็นพระโสดาบัน

เวลาเช้ามารดาไม่เห็นเขา บอกให้บิดาออกตามหาจนมาพบพระศาสดาทรงบันดาลไม่ให้บิดาเห็นบุตรแล้วทรงแสดงธรรมนั้น จบพระเทศนา เศรษฐีผู้เป็นบิดาได้เป็นพระโสดาบัน และเป็นอุบาสกคนแรกที่ถึงสรณะ ๓ ส่วน ยสกุลบุตรฟังธรรมนั้นซ้ำก็ได้เป็นพระอรหันต์ ทรงคลายฤทธิ์ทำให้บิดาได้เห็นบุตร แล้วชักชวนให้กลับบ้านหามารดา ตรัสแจ้งว่าบัดนี้ยสะไม่ควรจะเป็นฆราวาสต่อไปเพราะเป็นพระอรหันต์แล้ว บิดาเข้าใจดีชื่นชมว่าเป็นลาภอันประเสริฐของยสะ แล้วทูลนิมนต์ทั้งสองให้ไปฉันอาหารที่เรือน

บิดากลับไปแล้วท่านยสะก็บวชเป็นภิกษุด้วยเอหิภิกขุวิธี

หลังเสวยภัตแล้ว พระศาสดาได้ตรัสอนุบุพพิกถาและอริยสัจ ๔ แก่มารดาและอดีตภรรยาของพระยสะ นางทั้งสองเป็นพระโสดาบันและเป็นอุบาสิกาคู่แรก

ข่าวการบวชของพระยสะแพร่กระจายไป เพื่อนๆ อีก ๕๔ คน เชื่อมั่นการตัดสินใจของเพื่อน จึงกราบทูลขอบวช และทุกรูปก็ได้เป็นพระอรหันต์เช่นกัน

ปริจเฉทที่ ๑๕ อุรุเวลคมนปริวรรต

อุรุเวลกัสสปชฎิลเจ้าลัทธิบูชาไฟออกบวชเป็นพระสาวก

วันหนึ่งฝนตกหนักน้ำท่วม แต่ไม่ท่วมที่ประทับ
ชฎิลเห็นอัศจรรย์จึงทูลขอบรรพชา

ปริจเฉทที่ ๑๕ อุรุเวลคมนปริวรรต

"...มรรคาอาราม สามน้องพี่ตบะบวช ผนวชถือพรตเพศชฎิล
บำเพ็ญกสินอุตสาห์ บูชาเพลิงเริงแรง สำแดงตนว่ารอบรู้
เป็นผู้สอนคณะศิษย์ สถิตกุฎีรโหฐาน ริมลำธารทำเล
เนรัญชราอาศัย ผู้พี่ไกรอุรุเวล เกณฑ์กะนับบริวาร
ประเมินประมาณห้าร้อย ต่างเฝ้าคอยปรนนิบัติ จัดข้าวของกองกูณฐ์
เอาธูรถ้วน บ่ จาง น้องคนกลางนามนที กัสสปมีสานุศิษย์
สามร้อยติดต้อยตาม น้องที่สามนามคยา คณนาศิษย์สองร้อย
คะค้อยรับใช้ชิด ทั้งสามจิตเป็นมิจฉา ธ พิจารณานิสัยถ้วน
เห็นควรล้วนจักโปรด กัสสปโคตรทิฐิกล้า ธ มุ่งหน้าถึงสำนัก
ขอเข้าพักโรงเพลิง ชฎิลเหลิงอวดฤทธิ์ คิดทำร้ายพระมุนี
ให้นาคีฤทธิ์กำแหง สำแดงอำนาจบันดาล พ่นธุมาการดำเกิง
พิษเปลวเพลิงพึงกลัว มัวมืดครึ้มอักขู พระบรมครู บ มิยั่น
พลันกำราบนาคินทร์ ตั้งเตโชกสินสมาบัติ กำจัดภัยภุชเคนทร์
อุรุเวลชฎิลดำริ ผิสมณะนี้นา มีอานุภาพล้นฤทธิ์
ผิดกว่าชนทั้งหลาย มิได้หมายรู้ธรรม์ ถึงอรหันต์เฉกตู
พระบรมครูทรมาน ละสันดานมิจฉา ขอบรรพชาทุกผู้
สำเร็จมรรคผลรู้ ตลอดทั้งบริพาร ท่านนา..."

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕, หน้า ๕๔, ๕๕

ปริจเฉทที่ ๑๙

อุรุเวลคมนปริวรรต

อุรุเวลกัสสปชฎิลเจ้าลัทธิบูชาไฟออกบวชเป็นพระสาวก

หลังทรงมีพระพุทธดำรัสส่งพระอรหัตนสาวก ๖๐ องค์ จาริกออกไปประกาศพระศาสนาแล้ว องค์พระศาสดาก็เสด็จจาริกเพียงพระองค์เดียวมุ่งไปยังอุรุเวลประเทศ ผ่านไร่ฝ้ายแห่งหนึ่ง ทรงได้พบกับบรรดาพระราชกุมาร ๓๐ องค์ ผู้มีพระราชบิดาองค์เดียวกับพระปเสนทิโกศลราชกุมาร

เจ้าชายหนุ่มองค์หนึ่งถูกหญิงโสเภณีลักขโมยเครื่องประดับไป ทั้งหมดจึงออกติดตามหา ได้พบพระศาสดาเสด็จมา พวกท่านถามว่าเห็นสตรีหนีมาทางนี้บ้างไหม? ตรัสถามว่า ระหว่างการแสวงหาสตรี กับการแสวงหาตนอะไรประเสริฐกว่ากัน? พวกท่านนั่งลงฟังอนุบุพพิกถาและอริยสัจ ๔ ทั้งหมดได้บรรลุธรรมทุกองค์ แต่ไม่มีท่านใดบรรลุถึงพระอรหันต์

ทั้ง ๓๐ ท่าน (เรียกว่ากลุ่มภัททวัคคีย์) ออกบวชเป็นภิกษุแล้วไปอยู่ที่เมืองปาวาย (กรุงปาวา) หลายปีต่อมาก็คือกลุ่มภิกษุที่พระพุทธเจ้าทรงปรารภถึงความลำบากในฤดูฝน จึงทรงอนุญาตให้มีการกรานกฐิน เพื่ออานิสงส์จะได้ไม่ลำบากที่จะต้องนำจีวรติดตัวไปนาน ๔ เดือน

จากนั้นเสด็จไปขอพำนักในโรงบูชาไฟของอุรุเวลกัสสปชฎิล ผู้เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นประธานแห่งหมู่ชฎิลกว่าพันคน ท่านอุรุเวลกัสสปะนี้ถือตนว่าตัวเองคือพระอรหันต์ แม้พระพุทธเจ้าจะทรงใช้อิทธิปาฏิหาริย์ถึง ๓,๕๐๐ วิธี แสดงให้เขาเห็นว่าพระองค์เหนือว่า มีฤทธิ์มีอานุภาพมากกว่า ซึ่งเขาก็ยอมรับทุกอย่าง แต่มีอยู่หนึ่งอย่างที่เขามั่นใจคือพระมหาสมณะผู้มากด้วยฤทธิ์นี้ยังไม่ใช่พระอรหันต์เหมือนตัวเรา

ทรงรอคอยให้มานะความถือตัวของเขาเพลาลง จิตใจมีธรรมดีงามเปล่งประกายแล้ว จึงตรัสตรงประเด็นว่าเขาไม่ได้เป็นพระอรหันต์ และไม่รู้วิธีที่จะเป็นพระอรหันต์ด้วย เขายอมรับก้มกราบพระบาทขอบวช ตรัสให้ปรึกษาบอกกล่าวพวกศิษย์ ๕๐๐ คนก่อน ซึ่งทั้งหมดพร้อมใจกันบวชเป็นภิกษุ ลอยบริขารที่เคยใช้สอย เช่น ชฎา และสาแหรก ลงแม่น้ำไป พวกน้องชายสองคนและบริวารอีก ๕๐๐ เห็นบริขารแล้วมาสอบถาม ที่สุดทั้งหมดก็ออกบวชและได้ฟังพระธรรมเทศนา "อาทิตตปริยายสูตร" ล้วนบรรลุเป็นพระอรหันต์ทั้ง ๑,๐๐๓ รูป สมกับกุศลกรรมที่บำเพ็ญมาตั้งแต่ครั้งพระพุทธเจ้าปุสสะ

ทรงพาภิกษุอดีตชฎิลทั้งหมดไปยังสวนลัฏฐิวัน ทรงโปรดพระเจ้าพิมพิสารให้เป็นพระโสดาบัน ตามที่ทรงเคยรับปากไว้ก่อนตรัสรู้ ณ ที่นี้พระอุรุเวลกัสสปะได้ประกาศให้ชาวอังคะและมคธ (ที่เคยนับถือท่าน) รู้ทั่วกันว่า บัดนี้ ตัวท่านเป็นพระสาวกของพระพุทธเจ้าแล้ว

ปริจเฉทที่ ๑๖ อัครสาวกบรรพชาปริวรรต

พระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะออกบวช

พระโมคคัลลาน์สารีบุตร อัครสาวกซ้ายขวา
มาทูลขอบรรพชาเป็นเอหิภิกขุ

ปริจเฉทที่ ๑๖ อัครสาวกบรรพชาปริวรรต

"...พระโมลีโลกรู้ ภูมิญาณ
สอนสั่งสารถกประทาน อุเทศอ้าง
สองซับซาบรับสาร เกษมสุด
สองอุปสมบทสร้าง พรตพร้อมรักษา
เวลาเลยล่วงคล้อย คืนวัน
สองสำเร็จอรหันต์ ห่อนช้า
อุปดิสเปลี่ยนนามสรรค์ สารีบุตร
องค์อัครสาวกอ้า เอกข้างทักษิณ
ชินบุตรโกลิตไซร้ สมญา
พระโมคคัลลานสา– วกซ้าย
มโนมยิทธิ์ฤทธา– นุภาพ
คือประทีปส่องคล้าย คู่สร้างพระศาสนา..."

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕, หน้า ๕๗

ปริจเฉทที่ ๑๖

อัครสาวกบรรพชาปริวรรต

พระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะออกบวช

เช้าวันใหม่ ชาวกรุงราชคฤห์ ๑๘ โกฏิ มีใจตรงกันในอันจะยลพระรูปโฉมของพระบรมศาสดา พวกเขาเดินทางออกจากกรุงมุ่งสู่สวนลัฏฐิวันจนหนทางเนืองแน่นด้วยประชาชนยาว ๓ คาวุต เป็นผลให้พระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์เดินทางเข้าไปเสวยในพระราชนิเวศน์ของพระราชาไม่ได้

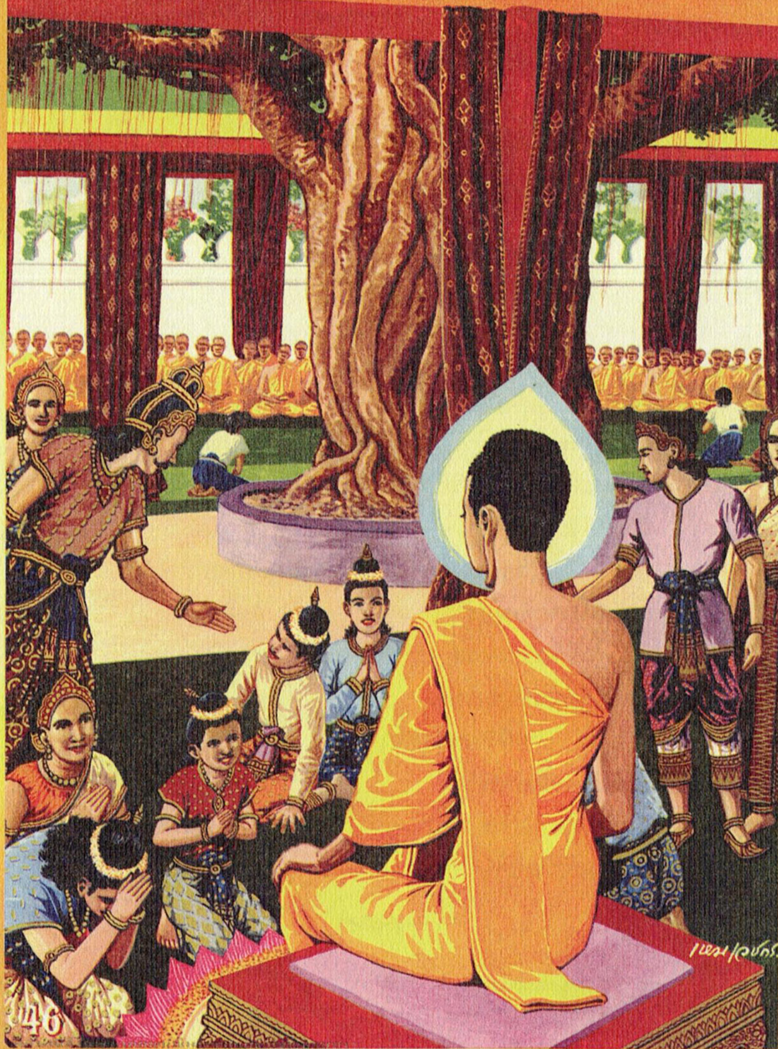
ร้อนถึงพระอินทร์เทวราชาของเทพชั้นดาวดึงส์ ต้องแปลงโฉมเป็นชายหนุ่มอันพวกมนุษย์ไม่เคยเห็นมาก่อนเสด็จนำทางพลางกล่าวคำสรรเสริญพระพุทธเจ้า ชาวกรุงจึงเปิดทางให้พระพุทธเจ้าและหมู่สงฆ์เสด็จเข้าไปเสวยได้

ครั้นเสวยเสร็จแล้ว พระราชาทรงต้องการเห็นและฟังธรรมทุกวัน จึงน้อมถวายสวนไผ่ให้เป็นอารามที่ประทับ พระราชาทรงปลาบปลื้มกุศลทานครั้งนี้ แต่หมู่เปรตที่เคยเป็นพระญาติต่างผิดหวัง พวกเขารอคอยการอุทิศส่วนกุศลมานาน ตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้ากกุสันธะ เมื่อผิดหวังจึงแสดงเสียงและรูปอันน่ากลัวให้พระราชาฟังและเห็น รุ่งขึ้นได้ตรัสเล่าให้พระศาสดาทรงสดับ พระศาสดาตรัสเล่าความจริงให้พระราชาเบาพระทัย

พระราชาทรงถวายมหาทานอีก แล้วอุทิศส่วนกุศลแด่พวกเปรต ทำให้เปรตมีความสุขพ้นทุกข์หลายประการ แล้วพระศาสดาก็ตรัสแสดงติโรกุฑฑสูตร พระธรรมว่าด้วยความหวังของผู้ละโลกนี้ไปแล้ว และกิจอันผู้ยังมีชีวิตพึงบำเพ็ญญาติธรรม

ในเขตกรุงราชคฤห์นั้นมีหมู่บ้านเล็กๆ ๒ แห่ง คือ อุปติสคามและโกลิตคาม เป็นบ้านเกิดของพระอัครสาวก คือ พระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ ทั้งสองท่านมีชีวิตที่สุขสบายในวัยเด็กและวัยหนุ่ม แต่สาวกบารมีญาณที่แก่กล้ามากก็กระตุ้นให้มองไม่เห็นสาระของความสนุกสนาน จึงออกบวชเป็นปริพพาชกค้นหาโมกขธรรม (ธรรมหลุดพ้น) แต่ไม่ได้คำตอบที่เป็นไปเพื่อโมกขธรรมในสำนักปริพพาชก จนวันหนึ่ง สารีบุตรก็ได้พบและฟังธรรมย่อๆ จากพระอัสสชิเถระแล้วได้บรรลุธรรมจักษุ เมื่อนำความไปบอกโมคคัลลานะก็ได้บรรลุเหมือนกัน

ทั้งสองท่านนำบริวาร ๒๕๐ คน บวชเป็นภิกษุ พระมหาโมคคัลลานะใช้เวลาบำเพ็ญเพียรเป็นพระอรหันต์ ๗ วัน ส่วนพระสารีบุตรมีปัญญาพิจารณามาก จึงใช้เวลามากถึง ๑๕ วัน พระสารีบุตรได้เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา เลิศทางปัญญา พระมหาโมคคัลลานะได้เป็นพระอัครสาวกเบื้องซ้าย เลิศทางฤทธิ์ สมดังปณิธานที่กระทำไว้ตั้งแต่ครั้งพระพุทธเจ้าอโนมทัสสี

ปริจเฉทที่ ๑๗ กปิลวัตถุคมนปริวรรต

การเสด็จนิวัติพระนครกบิลพัสดุ์

เสด็จไปโปรดพระญาติที่กรุงกบิลพัสดุ์
พระญาติผู้ใหญ่ถือว่าสูงอายุไม่ถวายบังคม

ปริจเฉทที่ ๑๗ กปิลวัตถุคมนปริวรรต

"...จึ่งปวงพระญาติเฝ้า ยังสถาน
สักยราชอุทยาน ครบแล้ว
สำแดงพุทธปาฏิหาริย์ มหิทธิฤทธิ์
กำจัดทิฐิแผ้ว ทุกผู้บูชา
วลาหกกระหึ่มครึ้ม คัคนานต์
โปรยทิพย์อุทกธาร ชื่นชื้น
แดงดุจรัตนประพาส ชวนพิศ- วงนา
พรรณโบกขรพรรษพื้น พ่างน้ำมณีฉาย
สายพิรุณสร่างสิ้น สินธุพรรษ
วงศ์ญาติขนัดกษัตริย์ แน่นเฝ้า
สโมสรสดับอรรถ อดีตชาติ
พระเวสสันดรเจ้า จบซึ้งสัทธรรม..."

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕, หน้า ๕๙

ปริจเฉทที่ ๑๗

กปิลวัตถุคมนปริวรรต

การเสด็จนิวัติพระนครกบิลพัสดุ์

พระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ทรงบำเพ็ญพุทธจริยา ๓ ครบถ้วนสมบูรณ์ ไม่ว่าจะในฐานะพระศาสดาผู้แสวงหาประโยชน์เกื้อกูลแก่ชาวโลก หรือในฐานะคนในตระกูลศากยะ ก็ทรงแสวงหาประโยชน์เกื้อกูลให้แก่หมู่พระประยูรญาติ และในฐานะที่ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ทรงบัญญัติพระธรรมวินัยเพื่อสาวกทั้งปวงจะได้รับประโยชน์

พระเจ้าสุทโธทนะทรงสดับข่าวพระราชโอรสตรัสรู้แล้วทรงบำเพ็ญประโยชน์สุขแก่ชาวโลก อยู่ที่กรุงราชคฤห์ ทรงปรารถนาจะได้พบกับพระพุทธเจ้าสักครั้งก่อนสวรรคต ทรงส่งอำมาตย์และคณะไปเพื่อกราบทูลเชิญเสด็จกลับเมือง (เสด็จนิวัติ) ถึง ๙ คณะ ๙ ครั้ง รวมคนถึง ๙,๐๐๐๙ คน ทุกคณะได้ฟังธรรมแล้วบรรลุธรรมต่างออกบวช ไม่มีท่านใดจะกราบทูลตามพระราชสาสน์เลย

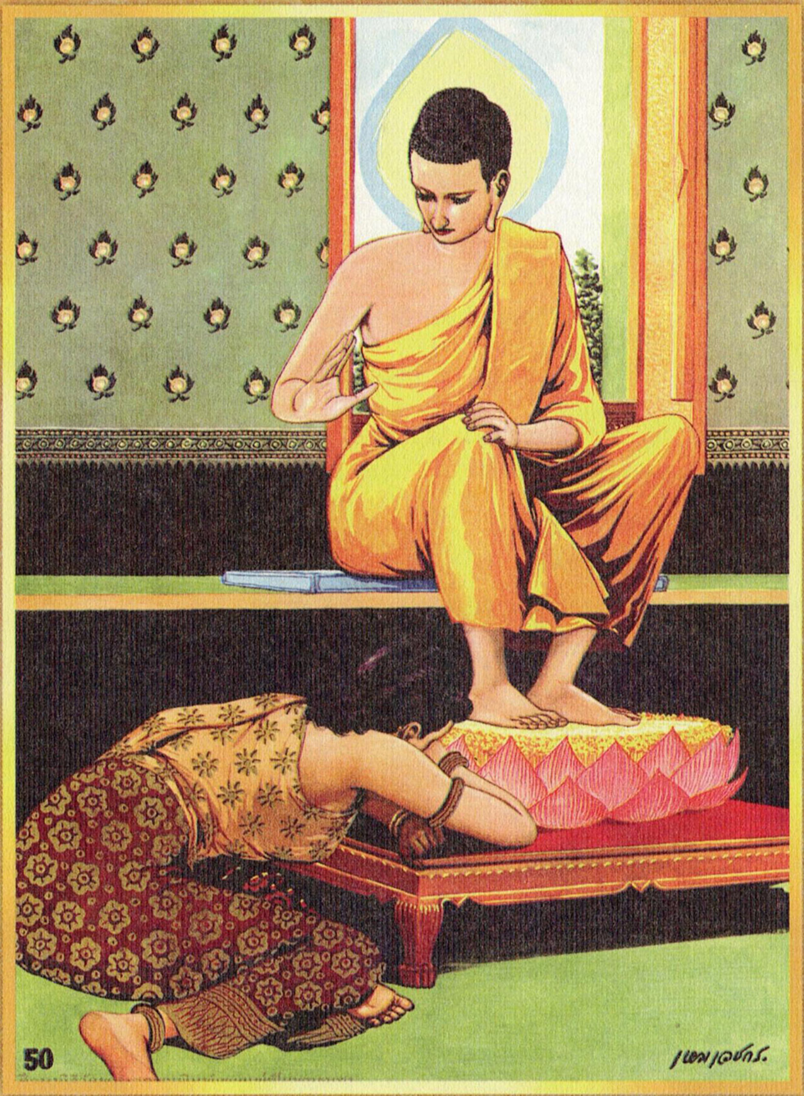
ในครั้งที่ ๑๐ ทรงส่งกาฬุทายีอำมาตย์ (อดีตพระสหายผู้เป็นสหชาติกับพระพุทธเจ้า) และคณะเดินทางไปกรุงราชคฤห์ ครั้งนี้พระราชาทรงมั่นพระทัยมากว่าเขาจะทำสำเร็จแน่ จึงทรงอนุญาตให้บวชได้

เมื่อฟังธรรมบรรลุเป็นพระอรหันต์ และบวชเป็นภิกษุแล้ว พระกาฬุทายีเถระก็ไม่ลืมพระราชสาสน์ คอยพิจารณาความเหมาะสมที่จะกราบทูลเชิญเสด็จอยู่เสมอ

จนวันเพ็ญเดือน ๔ ก็ได้โอกาสกราบทูลพรรณนาถึงเส้นทางเสด็จและคนที่รอคอยการไปของพระองค์อยู่ ท่านร้อยเรียงคำทูลเชิญเสด็จอันไพเราะถึง ๖๔ คาถา และพระโลกนาถก็ตรัสรับคำทูลเชิญพระพุทธบิดาและหมู่พระญาติศากยะได้สร้างนิโครธารามรับเสด็จ ทั้งได้ฟังคุณความดีของพระพุทธเจ้าทุกวันจากพระกาฬุทายี และได้ถวายภัตแด่พระพุทธเจ้ามีพระเถระนำไปด้วยฤทธิ์ทุกวัน

ทรงใช้เวลา ๒ เดือนเสด็จถึงกรุงกบิลพัสดุ์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ๒ หมื่น ทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้พวกเจ้าศากยะที่มากด้วยทิฏฐิมานะยอมรับความเป็นพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง พระพุทธบิดาทรงไหว้เป็นครั้งที่ ๓ และเกิดฝนโบกขรพรรษตกลงมาเช่นเดียวกับครั้งสมัยที่พระองค์เป็นพระเวสสันดร

รุ่งเช้าก็ทรงนำภิกษุสงฆ์บิณฑบาตไปตามลำดับเรือนในพระนครอันเป็นประเพณีของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์

ปริจเฉทที่ ๑๘ พิมพิลาปปริวรรต

พระนางพิมพาตัดพ้อพระพุทธเจ้า

พระพิมพาพิลาปรำพันถึงพระพุทธองค์
เสด็จพุทธดำเนินไปโปรดถึงในปราสาท

ปริจเฉทที่ ๑๘ พิมพาพิลาปปริวรรต

"...ถึงสถานปราสาทน้อง　　นางกษัตริย์
เลอราชมัญจารัตน์　　อร่ามเรื้อง
มณฑลพิชัยฉัตร　　เฉลิมโลก
องค์อนุชเฝ้าเบื้อง　　บาทเจ้าจอมอาริย์

สงสารเสาวภาคย์พ้อ　　รำพัน
ศิโรตม์ชบบทวลัญช์　　ละห้อย
เกศีคลี่คือวัลย์　　เวียนบาท พระนา
อัสสุธาราย้อย　　กลบแก้มกำสรวล

คลายครวญนวลนบนิ้ว　　เสาวนา
พุทธพจน์ธรรมกถา　　ถ่องทั้น
กมลปีเปรมปรา–　　โมทย์มั่น
ดวงพักตร์พิลาศพ้น　　พิศเพี้ยงบูรณ์จันทร์..."

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕, หน้า ๖๑

ปริจเฉทที่ ๑๘

พิมพิลาปปริวรรต

พระนางพิมพาตัดพ้อพระพุทธเจ้า

เช้าวันแรกแห่งการเสด็จนิวัติพระนคร พระศาสดาเสด็จบิณฑบาตไปตามถนนพร้อมด้วยหมู่ภิกษุ ชาวพระนครทราบข่าวแล้วแตกตื่น อยากเห็นเจ้าชายสิทธัตถะจนเกิดความโกลาหล พระนางยโสธราหรือพิมพาราชเทวีทรงทราบการเสด็จนั้นจากนางกำนัล ทรงเศร้าพระทัยว่า สมัยก่อนพระลูกเจ้าไปไหนก็เสด็จด้วยช้าง ม้าหรือด้วยพระเกี้ยว บัดนี้เที่ยวไปดังพวกจัณฑาล แล้วสลดสังเวช เข้าพระทัยตนเองเป็นหญิงกาฬกิณีจึงต้องเผชิญกับความเป็นหม้าย

แต่เมื่อได้ทอดทัศนาพระศาสดาทางสีหบัญชรแล้ว ทรงปลื้มพระทัยในความองอาจงดงามดุจราชสีห์แห่งอดีตพระสวามี และด้วยความไม่เคยเห็นการขออาหารเช่นนั้น จึงทูลแด่พระพุทธบิดา พระราชาก็ทรงขัดเคืองที่ไปขอชาวบ้านอย่างนั้น รีบเสด็จไปห้าม พระศาสดาทรงชี้แจงว่านี่เป็นกิจของพระพุทธเจ้า เป็นประเพณีของพุทธวงศ์มิใช่ศากยวงศ์อีกแล้ว และตรัสพระธรรมเทศนาโปรดพระพุทธบิดาสำเร็จเป็นพระโสดาบัน พระราชาทรงเข้าใจพุทธจริยาวัตรนั้นแล้วทูลนิมนต์ให้นั่งเสวยในพระมหาปราสาท

วันที่สองหลังเสวยแล้ว ตรัสพระธรรมเทศนายังพระน้านางมหาปชาบดีโคตมีให้บรรลุเป็นพระโสดาบันเช่นกัน ส่วนพระราชาทรงสดับอยู่ด้วยก็บรรลุเป็นพระสกทาคามี

วันที่สามพระราชาสดับพระธรรมอีกก็ได้บรรลุอนาคามิผล พระพุทธบิดาตรัสให้นางกำนัลไปเชิญพระนางพิมพาราชสุณิสามา พระนางไม่มาแต่ฝากความในใจ เช่น ความทุกข์ในการเป็นหม้าย และความสุขที่ทรงเคยได้รับจากพระสวามี เป็นต้น ให้นางกำนัลนำมากราบทูล พระพุทธบิดาก็ช่วยกราบทูลความจงรักภักดีและคุณความดีอื่นๆ ในที่สุด พระบรมศาสดาก็เสด็จไปยังห้องที่ทรงเคยบรรทม

พระนางจูงพระราหุลกุมารเสด็จมา พลางร่ำให้เข้ากอดข้อพระบาท แล้วรำพันถึงการรอคอยที่ยาวนาน และตัดพ้อชีวิตที่ไม่มีความสุขอย่างที่พวกพราหมณ์เคยทำนายไว้เลย

เมื่อสร่างโศกแล้ว พระศาสดาตรัสพระธรรมเทศนาจันทกินนรชาดก จบแล้วอดีตพระอัครมเหสีได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน

ปริจเฉทที่ ๑๙ สักยบรรพชาปริวรรต

พวกเจ้าศากยะเสด็จออกผนวช

พระเทวทัตได้สำนึกในความผิดของตน ใคร่ทูลขอขมา
แต่ถูกธรณีสูบก่อนเข้าเฝ้า

ปริจเฉทที่ ๑๙ สักยบรรพชาปริวรรต

“...จองผลาญจองล้างมุ่ง ชนมา
หลบชะง่อนเพิงผา ทุ่มทิ้ง
หินหนักผลักศิลา พลัดพลาด พระเฮย
ปะทะกระแทกกลิ้ง เศษก้อนกลายธุลี
ฉวีพระบาทห้อ โลหิต
เฉือนเฉี่ยวสะเก็ดสะกิด เฉียดกล้ำ
ประกอบโทษทุรจิต กรรมชั่ว
ตนก่อรอผลซ้ำ สู่ก้นโลกันต์
ปล่อยสารมันติดกล้า กำแหง
เดือดดุมุทะลุแทง ทิ่มคว้าง
พารณละพยศแสยง ขยาดฤทธิ์ พระนา
ยอมพ่ายวายกระด้าง สยบแพ้พุทธคุณ...”

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕, หน้า ๖๒, ๖๓

ปริจเฉทที่ ๑๙

สักยบรรพชาปริวรรต

พวกเจ้าศากยะเสด็จออกผนวช

วันที่ ๔ พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปเสวยบิณฑบาตในงานอภิเษกสมรสของพระนนทะ (พระนันทะ) ราชกุมารผู้เป็นพระพุทธอนุชา (ต่างมารดา) กับนางชนบทกัลยาณี เสร็จภัตกิจแล้วทรงให้นนทะถือบาตรตามเสด็จไปยังพระนิโครธาราม แล้วตรัสขอให้บวชเป็นภิกษุ แม้นนทราชกุมารจะมีจิตรัญจวนคิดถึงเจ้าสาว แต่ความเกรงพระทัยพี่ชายมากกว่าจึงบวชอย่างเสียไม่ได้

วันที่ ๗ พระนางพิมพาแต่งองค์ให้ราหุลกุมารทูลขอราชสมบัติ พระราชบิดาอย่างพระพุทธเจ้ามอบสมบัติอันประเสริฐโดยตรัสให้พระสารีบุตรบวชราหุลเป็นสามเณร แม้พระพุทธบิดาจะเข้าใจชีวิตพระอริยะ แต่การที่หลานรักบวชโดยผู้ใหญ่ผู้ปกครองไม่ล่วงรู้ก็จึงจำทูลร้องขอให้มิให้ทำเช่นนั้นอีก

จากกรุงกบิลพัสดุ์สู่กรุงราชคฤห์ ถึงพระเชตวันมหาวิหาร กรุงสาวัตถี พระศาสดาทรงช่วยกำจัดความคิดถึงผู้หญิงผู้เป็นที่รัก ด้วยการพานนทะชมนางลิงกับนางฟ้าแล้วให้ตัดสินใจเอาว่าใครสวยกว่าใคร? พระนนท์ทูลโดยไม่ต้องคิดว่า นางชนบทกัลยาณีเหมือนนางลิง ตรัสเป็นสัญญาว่าหากตั้งใจประพฤติธรรมก็จะมีนางฟ้ารออยู่ ท่านจึงตั้งใจเพียรจนบรรลุเป็นพระอรหันต์แล้วทูลยกเลิกสัญญา

เจ้าศากยกุมารอีก ๖ ตระกูล ยังไม่ได้ออกบวชตามที่บิดามารดารับปากกับพระราชาสุทโธทนะไว้ พวกท่านผ่านการปรึกษาหารือกันอย่างดีแล้วติดตามไปทูลขอบวชพร้อมด้วยช่างตัดผมอุบาลี ณ อนุปิยมัลลนิคม ในเจ้าชายศากยะ ๖ พระองค์นี้ มีพระเทวทัตรวมอยู่ด้วย

ความรู้สึกที่ว่าตนเองเป็นกษัตริย์ แต่ทำไมไม่ค่อยได้รับความสนใจหรือเลื่อมใส จึงคิดแผนการณ์หาลาภสักการะ เมื่อได้ความนับถืออย่างยิ่งจากรัชทายาทอชาตศัตรู แผนเพียงหาลาภสักการะก็พลิกกลายเป็นแผนปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสารและพระบรมศาสดา เพื่อจะสถาปนาตนเป็นพระพุทธเจ้าปกครองสงฆ์ มีพระเจ้าแผ่นดินอย่างราชาอชาตศัตรูหนุนค้ำก็คงจะยิ่งใหญ่ไปยาวนาน

แต่แผนชั่วไม่เป็นความลับ ทั้งสงฆ์ทั้งชาวบ้านรู้กันถ้วนทั่ว จึงรีบดำเนินการแยกสงฆ์ ชักนำภิกษุใหม่ให้หลงเชื่อจับสลากแยกไปทำสังฆกรรม อกุศลกรรมใหญ่ปานนั้น ท่านกลับเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อย

เมื่อภิกษุ ๕๐๐ รูป ฝ่ายของท่านเปลี่ยนทิฏฐิติดตามพระอัครสาวกกลับไป ภิกษุคนสนิทก็ลุแก่โทสะทำร้ายจนพระเทวทัตล้มป่วย ท่านเกิดสำนึกผิดให้ศิษย์หามไปจนใกล้ แต่ก็ไม่ได้เห็นไม่ได้ทูลขอขมาลาโทษ ถูกธรณีสูบไปเสียก่อน

ปริจเฉทที่ ๒๐ เมตไตรยพยากรณปริวรรต

พระอชิตะได้รับพยากรณ์ว่าจะเป็นพระพุทธเจ้าเมตไตรย

พระแม่น้าทูลถวายผ้า
โปรดให้ถวายอชิตภิกษุ ซึ่งต่อไปจะตรัสรู้เป็นพระศรีอาริย์

ปริจเฉทที่ ๒๐ เมตไตยพยากรณ์ปริวรรต

“...พระผู้มีพระภาคเจ้า ทำนาย
อชิตภิกษุภาย ภาคหน้า
คือพระเมตไตยหมาย เสมอพุทธ เทียวเฮย
ประกาศธรรมรสหล้า แหล่งไม้กากะทิง
เป็นมิ่งมงกุฎเจ้า อาจารย์
ในยุคพระศรีอาริย์ ไป่แคล้ว
ผลบุญส่งสมาน มิคลาด
ตถาคตตรัสใดแล้ว สิ่งนั้นสัตย์จริง...”

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕, หน้า ๖๕

ปริจเฉทที่ ๒๐

เมตไตรยพยากรณปริวรรต

พระอชิตะได้รับพยากรณ์ว่าจะเป็นพระพุทธเจ้าเมตไตรย

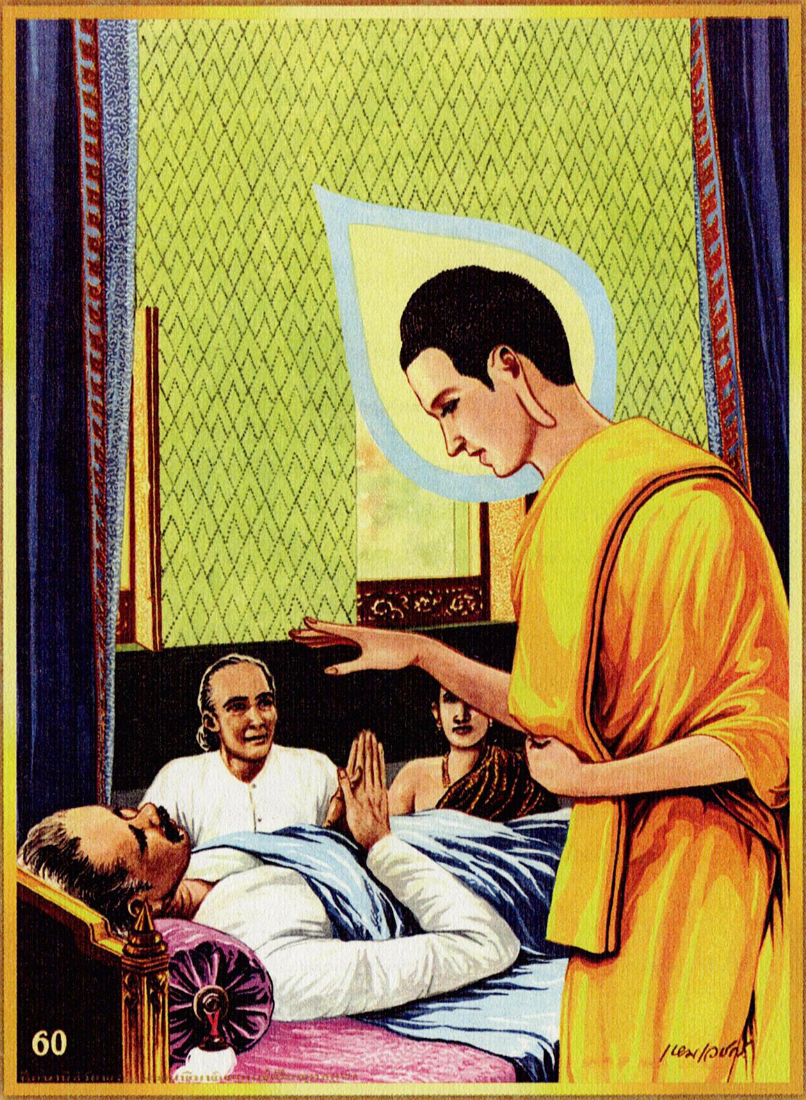
พระอชิตะเป็นพระโอรสของพระเจ้าอชาตศัตรูกับพระอัครมเหสีกาญจนา ท่านบวชแล้วได้ติดตามพระพุทธเจ้ามายังกรุงกบิลพัสดุ์ คราเสด็จมาครั้งแรกนั้น พระมหาปชาบดีโคตมีไม่ได้ถวายสิ่งใดเป็นพิเศษแด่พระพุทธเจ้า คราวนี้จึงตั้งพระทัยจะถวายผ้าสาฎกเนื้อดี เพื่อให้ทรงทำเป็นจีวรทรง

พระนางทรงวางแผนผลิตผ้าอย่างละเอียด เริ่มแต่เพาะเมล็ดฝ้าย ในอ่างทอง เก็บ ดีด ปั่น เพื่อให้ได้เส้นด้ายพระองค์เองทั้งหมด แล้วจ้างช่างหูกฝีมือเลิศทอเป็นผ้าเนื้อดีสัมผัสนุ่มนวล เสร็จแล้วทรงใส่ผอบแก้วเจือของหอม นำไปทูลถวายในพระนิโครธาราม

พระศาสดาทรงต้องการอนุเคราะห์ให้พระนางได้กุศลมาก และสงฆ์รุ่นต่อไปจะได้ไม่ขาดแคลนปัจจัย ๔ จึงตรัสให้ถวายแก่สงฆ์ ถวายเป็นสังฆทาน ยังความผิดหวังให้เกิดแก่พระนางมาก เพื่อบรรเทาความเสียพระทัยนั้น จึงตรัสพระธรรมเทศนา "ทักขิณาวิภังคสูตร" ว่าด้วยการจำแนกชนิดของทานว่า หากถวายทานเจาะจงผู้รับก็จะได้อานิสงส์น้อย หากถวายเป็นสังฆทานก็จะได้อานิสงส์มาก ทั้งไม่ต้องกังวลว่าจะได้ผู้รับทุศีล เพราะสงฆ์ไม่มีทุศีล พระนางทรงสดับแล้ว น้อมผ้าเข้าไปถวายพระสารีบุตร แต่ท่านไม่รับ ถวายแก่พระโมคคัลลานะ ท่านก็ไม่รับ แม้พระผู้ใหญ่อื่นๆ ก็ไม่รับ พอถึงพระบวชใหม่คือพระอชิตะ ท่านก็รับ ทำให้พระนางเสียพระทัยอีกครั้ง

พระศาสดาทรงต้องการให้พระมาตุจฉาเกิดศรัทธาพระอชิตะ จึงทรงโยนบาตรหายไปในอากาศ พระอสีติมหาสาวกกราบทูลขออนุญาตตามหาบาตร แต่ไม่มีใครได้บาตรมา พระอชิตะจึงกระทำสัตยาธิษฐานว่าหากตนจะได้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ก็ขอให้บาตรนั้นมาปรากฏในมือทันทีที่อธิษฐานจบ บาตรก็มาปราฏในมือ ยังความปลื้มปีติให้เกิดแก่พระมาตุจฉา

พระอชิตะนำผ้าสาฎกคู่ใหม่ที่ได้รับ ผืนหนึ่งผูกเป็นเพดาน ผืนหนึ่งฉีกทำม่านไว้ภายในพระคันธกุฎีที่ประทับของพระศาสดา แล้วเปล่งวาจาปรารถนาพุทธภูมิ พระพุทธเจ้าทรงทราบแล้วตรัสพยากรณ์ให้พระอานนท์ฟังว่าความปรารถนาของอชิตภิกษุจักสำเร็จในกาลที่มนุษย์มีอายุแปดหมื่นปี...

ปริจเฉทที่ ๒๑ พุทธปิตุนิพพานปริวรรต
พระพุทธบิดาเสด็จปรินิพพาน

พระพุทธบิดาประชวร
เสด็จไปโปรดกระทั่งสำเร็จพระอรหัตต์ แล้วนิพพาน

ปริจเฉทที่ ๒๑ พุทธปิตุนิพพานปริวรรต

“...ภควันต์สุคตรู้ ชนมชีพราชะผู้
ชนกใกล้กาลกษัย
ในเจ็ดทิวานับคล้อย พระประทานธรรมถ้อย
บ่ เว้นสักวาร
บรรหารอริยสัจไซร้ ทุกข์สมุทัยให้
นิโรธเมื้อมรรคแถลง
แสดงลำดับรับแล้ว สมุจเฉทปหานแผ้ว
ดับสิ้นสังขาร
เสวยนิพพานผ่องพ้น สุขเลิศสุขเหลือล้น
สุขล้ำนิรันดร์...”

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕, หน้า ๖๗

ปริจเฉทที่ ๒๑

พุทธปิตุนิพพานปริวรรต

พระพุทธบิดาเสด็จปรินิพพาน

ประมาณพรรษาที่ ๕ ขณะพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่กูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน กรุงเวสาลี พระเจ้าสุทโธทนะทรงพระประชวรหนัก มีเหล่าศากยวงศ์แวดล้อมถวายปรนนิบัติ

พระพุทธเจ้าทรงทราบด้วยพระพุทธญาณแล้ว เสด็จพร้อมด้วยพระอรหันต์ ๕๐๐ รูป โดยทางอากาศ ถึงแล้วทรงเข้าไปยังห้องพระบรรทมตรัสถามถึงพระอาการ แล้วทรงต้องการช่วยระงับทุกขเวทนาของพระพุทธบิดา ทรงกระทำสัตยาธิษฐานถึงพระบารมี ๓๐ ประการ ที่ทรงบำเพ็ญมาแล้วลูบลงที่พระเศียรพระราชา แม้พระอานนท์ พระนนทะ พระราหุล ก็ได้กระทำสัตยาธิษฐาน แล้วลูบที่แขนซ้าย ลูบที่แขนขวา และลูบที่หลัง ตามลำดับ ซึ่งช่วยให้พระราชาทรงมีพระชนม์ต่ออีก ๗ วัน ระหว่างนั้นพระศาสดาก็ตรัสพระเทศนาว่าด้วยความไม่เที่ยงและอริยสัจ ๔ พระราชาทรงบรรลุเป็นพระอรหันต์

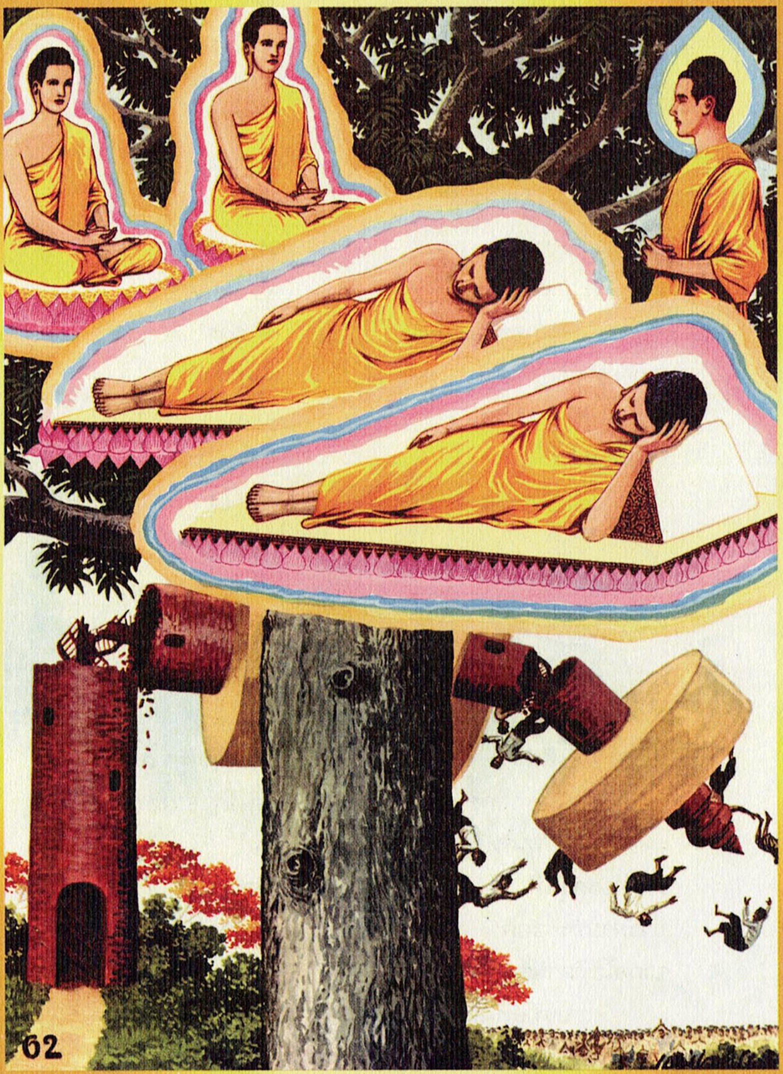
ในวันที่ ๗ พระราชากราบทูลลาพระพุทธเจ้า แล้วทรงให้พระโอวาทมิให้เหล่าพระยูรญาติเศร้าโศก จากนั้นเสด็จดับขันธปรินิพพาน

พระพุทธเจ้าตรัสให้พระมหากัสสปะเลือกและจัดสถานที่ถวายพระเพลิงศพ มีเหล่าเทพช่วยทำเรือนยอดจิตรกรรม และตกแต่งดอกไม้ของหอม ถึงเวลาถวายพระเพลิง พระศาสดาทรงสรงน้ำพระบรมศพ ทรงยกพระหีบแก้วและขอไฟจากพระอินทร์มาจุดถวายพระเพลิง ทั้งตรัสธรรมกถาโปรดพระญาติที่มาจาก ๖ พระนคร

พระมาตุจฉาปชาบดีโคตรมีเข้าเฝ้ากราบทูลขอบวช แต่ไม่สำเร็จ เมื่อพระศาสดาเสด็จไปยังกรุงเวสาลีแล้ว พระนางทรงตัดสินพระทัยแน่วแน่ ปลงพระเกศาและห่มผ้ากาสาวพัสตร์เสด็จไปขอบวชอีกครั้ง ครั้งนี้ ทรงได้พบกับพระอานนท์ พระเถระรู้ความแล้วเข้าเฝ้ากราบทูลให้ทรงทราบ แต่ก็ไม่ทรงอนุญาตให้บวช พระอานนท์จึงอ้างถึงพระดำรัสเมื่อสตรีบรรลุธรรมได้ ก็ควรจะได้บวช

พระศาสดาจึงเสนอเงื่อนไขว่าหากพระมาตุจฉารับครุธรรม ๘ รักษาได้ตลอดชีวิตก็บวชได้ พระอานนท์นำความไปทูล พระนางยินดีรับ และการรับครุธรรม ๘ ก็ถือว่าได้บวชเป็นภิกษุณีแล้ว

ส่วนการสืบสันตติวงศ์นั้น พวกเจ้าศากยะก็สถาปนาเจ้าชายมหานามะเป็นพระเจ้ามหานามะ ครองกรุงกบิลพัสดุ์ต่อไป

ปริจเฉทที่ ๒๒ ยมกปาฏิหาริยปริวรรต

พระพุทธเจ้าทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์

ทรงสำแดงยมกปาฏิหาริย์ข่มพวกเดียรถีย์ที่ต้นมะม่วงคัณฑามพพฤกษ์

ปริเฉทที่ ๒๒ ยมกปาฏิหาริย์ปริวรรต

"...ฝ่ายพาลทุรชาติเชื้อ เดียรถีย์
รวมพรรคพวกอัปรีย์ ป่าวร้อง
กำเริบแข่งบารมี สบประมาท
ฤทธิ์พระโคดมต้อง พ่ายแพ้พวกตู

สัมภูศากยะเอื้อน โองการ
เราจักทำปาฏิหาริย์ สักครั้ง
สำแดงฤทธิ์ทรมาน โปรดหมู่ มนุษย์นา
ให้ลดทิฐิทั้ง ละทิ้งวิริเขลา

เอาฤกษ์อาษาฒขึ้น ปุณณมี
บุเรศสาวัตถี ที่อ้าง
นิยามยมกวิธี มหิทธิ ท่านเฮย
กำจัดจริตกระด้าง ดัดร้ายเดียรถีย์

คามภีรภาพพ้น พ้นลึก
เถลิงอาสน์คัณฑามพฤกษ์ พุ่มพื้น
สินสมาธิสำนึก อเนกนับ ประการนา
กัมปนาทอัศจรรย์ครื้น ครั่นด้าวหาวหน

อำพนไพจิตรรุ้ง รัศมี
เกิดท่อธารนที ทะลุล้น
ประสานข่ายอัคคี เรืองระยับ
จากอโรทิศานต์ด้น พุ่งดั้นแดนโพยม

บรรษัทโสมนัสซ้อง สบสันต์
ชนต่างหฤหรรษ์ ห่อนเว้น
กระพุ่มหัตถ์อภิวันท์ บวรบาท พระนา
ชนโฉดเดียรถีย์เร้น หลบหน้าแหนงหนี..."

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕, หน้า ๖๙

ปริจเฉทที่
๒๒ ยมกปาฏิหาริยปริวรรต

พระพุทธเจ้าทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์

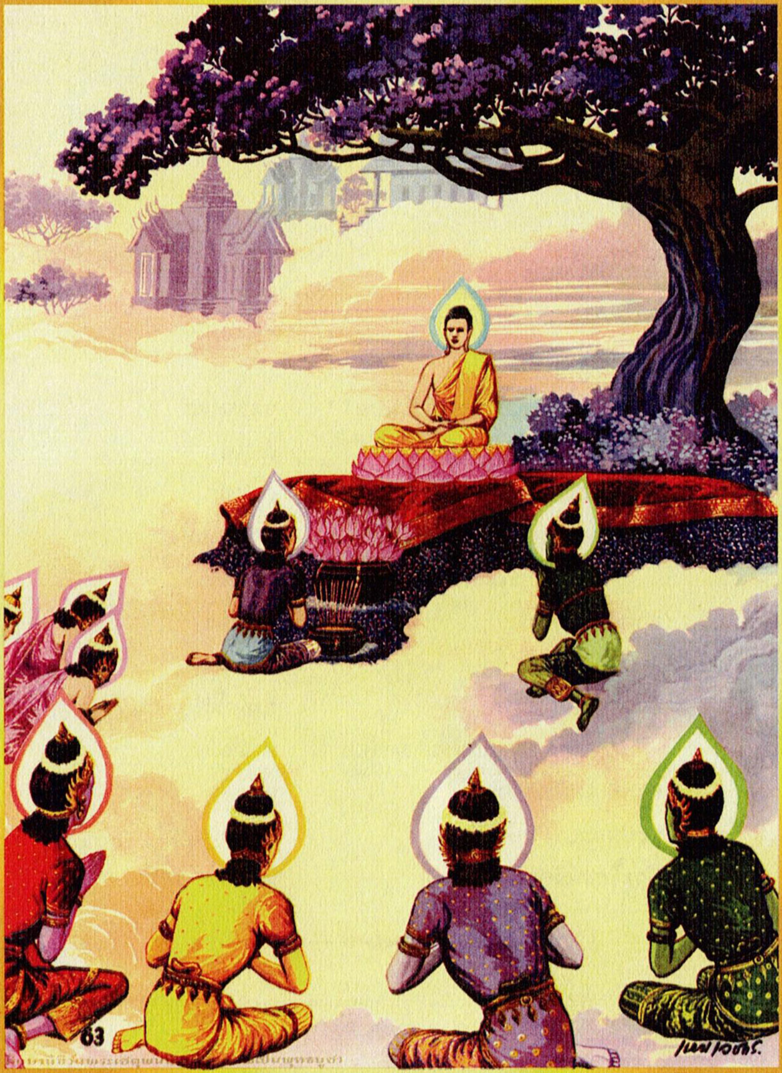
ย่างเข้าฤดูฝนพรรษาที่ ๗ ขณะพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในพระเวฬุวันมหาวิหาร เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์คนหนึ่งได้ไม้จันทน์แดงมาจากแม่น้ำ เขาเกิดความคิดที่จะหาพระอรหันต์ ถือว่าผู้ใดเหาะได้ผู้นั้นคือพระอรหันต์ จึงให้กลึงไม้เป็นบาตร เสร็จแล้วนำไปผูกห้อยไว้กับยอดไม้ไผ่ที่ต่อกันสูง ๖๐ ศอก แล้วประกาศทั่วพระนครว่า "ผู้ใดเป็นพระอรหันต์ก็ให้เหาะมาทางอากาศนำบาตรไป ตัวเรา บุตร ภรรยา จะถึงผู้นั้นเป็นสรณะ" พวกครูทั้ง ๖ ผู้ถือตนเป็นศาสดาเจ้าลัทธิได้ข่าวแล้ว รีบแสดงตนเป็นพระอรหันต์ แต่ขอไม่เหาะ ไม่อยากเหาะอวด เพราะบาตรไม้มีค่าน้อย เศรษฐีไม่ให้ยังยืนกรานต้องเหาะอย่างเดียว

วันที่ ๗ พระโมคคัลลานะได้ยินพวกนักเลงคุยกันว่า โลกนี้ไม่มีพระอรหันต์ดอก จึงให้พระบิณโฑลภารทวาชะเหาะไปนำบาตรมา ท่านไม่ได้เหาะไปธรรมดา แต่ยืนเหยียบแผ่นหินใหญ่ขึ้นไปบนอากาศด้วย สร้างความหวาดกลัวว่าหินจะตกใส่มนุษย์เบื้องล่าง ได้บาตรมาแล้ว เศรษฐีถวายอาหารอย่างดีลงในบาตร ท่านถือบาตรเดินกลับไปวิหาร ปรากฏว่ามีคนติดตามร้องขอให้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์อีก พระศาสดาทรงทราบแล้วตรัสให้ทำลายบาตรไม้จันทน์ และมีพระบัญญัติห้ามภิกษุแสดงอิทธิปาฏิหาริย์

พวกเดียรถีย์รู้ข่าวแล้ว โฆษณากันว่า คุณวิเศษของพวกเราก็มี แต่เราไม่อยากแสดงเพียงเพราะบาตรไม้ใบเดียว แล้วเข้าใจผิดว่าการห้ามแสดงปาฏิหาริย์นั้นห้ามศาสดาด้วย จึงประกาศท้าแข่งฤทธิ์กับพระพุทธเจ้า เชื่อว่าพระองค์จะไม่กล้าละเมิดข้อห้าม

แต่พวกเขาคิดผิด เพราะทรงชี้แจงว่าไม่ได้ทรงห้ามตัวพระองค์เอง เหมือนกับพระราชาห้ามคนบริโภคมะม่วงในอุทยาน ย่อมไม่ได้ห้ามพระราชาเองแล้วทรงกำหนดแสดงฤทธิ์ที่ต้นมะม่วงในวันเพ็ญอาสาฬะ ณ ใกล้กรุงสาวัตถี พวกเดียรถีย์ไปสร้างปะรำรอ แล้วให้คนช่วยกันถอนทำลายต้นมะม่วงทิ้ง

ถึงวันเพ็ญ ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ เสด็จถึงสถานที่นั้น วันนั้นคนดูแลสวนมะม่วงของพระราชา ได้มะม่วงสุกผลหนึ่งเดินผ่านมาพบ จึงถวายแด่พระพุทธเจ้า พระอานนท์คั้นน้ำมะม่วงถวาย ตรัสให้คนเฝ้าสวนเพาะเมล็ดลงดิน ทรงรดน้ำ มะม่วงเติบโตสูง ๕๐ ศอกทันทีพระอินทร์ตรัสให้เทวดาทำลายปะรำ ทำลมทำฝนใส่จนพวกเดียรถีย์หนีกระเจิง ศาสดาปูรณกัสสปะอับอายที่พ่ายแพ้ ถึงกับกระโดดน้ำฆ่าตัวตายแล้วพระองค์ก็ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์และตรัสพระธรรมเทศนาให้ชุมชนใหญ่ ๓๖ โยชน์ได้เห็นได้ยินทั่วกัน

ปริจเฉทที่ ๒๓ เทศนาปริวรรต
เสด็จดาวดึงส์โปรดอดีตพระพุทธมารดา

แล้วเสด็จขึ้นไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
เพื่อโปรดพระพุทธมารดา

ปริเฉทที่ ๒๓ เทศนาปริวรรต

“...อภิธรรมสี่หมื่นข้อ ธรรมขันธ์
โดยเศษอีกสองพัน นับได้
เทียบคุณแม่เสมอกัน กำหนด
อาจชั่งทนแทนใช้ ค่าน้ำคุณนม

สมบูรณ์สัตตพิธอ้าง อนุสนธิ์
สังคิณีวิภังค์ยล แยกย้ำ
ธาตุกถาบุคคล– บัญญัติ
กถาวัตถุล้ำ ยมกทั้งปัฏฐาน

ประมาณไตรมาสคล้อย คำรบ
ธรรมเจ็ดคัมภีร์จบ จะแจ้ง
ระบิลระบุระบบ ระบอบพุทธ
ประโยชน์มิอาจแย้ง ทุกถ้อยคำสอน...”

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕, หน้า ๗๑

ปริจเฉทที่ ๒๓

เทศนาปริวรรต

เสด็จดาวดึงส์โปรดอดีตพระพุทธมารดา

ครั้นทรงเสด็จยมกปาฏิหาริย์แล้ว ทรงพิจารณาถึงพุทธประเพณีของพระพุทธเจ้าพระองค์ก่อนๆ ก็ทรงพบว่า ได้เสด็จไปจำพรรษายังภพดาวดึงส์ ๓ เดือน เพื่อตรัสพระธรรมเทศนาอภิธรรม ๗ ปกรณ์ ตอบแทนพระคุณพระพุทธมารดา และทรงคำนึงถึงความปรารถนาของพระพุทธมารดาที่ตั้งพระทัยทำกุศล เพื่อจะมาเป็นพระพุทธมารดาตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้าวิปัสสี

จึงเสด็จเพียง ๓ ย่างพระบาทก็ถึงที่นั่งประจำของพระอินทร์ คือ บัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ ภายใต้ต้นปาริฉัตต์ พระอินทร์ทอดพระเนตรเห็นแล้วประกาศเชิญชวนเทวดามาเข้าเฝ้า และทรงอาสาไปทูลเชิญอดีตพระพุทธมารดาซึ่งบัดนี้คือเทพบุตรประทับอยู่ในดุสิตเทวโลก มายังที่ประชุมนี้

เมื่อเทพบุตรอดีตพระพุทธมารดามาแล้ว ทรงเลือกธรรมที่คู่ควรกับพระคุณของมารดา คือ พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ ทรงใช้เวลาแสดงไปตามลำดับรวม ๙๐ วัน มิได้ทรงหยุดเลย โดยทรงเนรมิตตัวแทนเหมือนพระองค์ทุกประการ ให้ตรัสแสดงธรรมแทนในระหว่างที่พระองค์เสด็จไปบิณฑบาต เสวยภัต ชำระพระสรีระ หรือซักจีวร เป็นต้น

จบพระธรรมเทศนา เทพบุตรผู้เคยเป็นอดีตพุทธมารดาได้บรรลุโสดาปัตติผล มีความต่างในการโปรดพระพุทธบิดากับพระพุทธมารดาดังนี้

พระพุทธบิดานั้น ทรงใช้อำมาตย์ไปทูลเชิญนิมนต์ ๑๐ ครั้ง ทรงรับนิมนต์แล้วใช้เวลาเดินทางนาน ๒ เดือน พบแล้วตรัสเพียงคาถาบทเดียวขณะเสด็จบิณฑบาต เป็นต้น

ส่วนพระพุทธมารดานี้ เสด็จเร็วเพียง ๓ ก้าว ตรัสธรรมมากถึง ๗ ปกรณ์ นานถึง ๓ เดือน ที่ต่างกันเช่นนี้ เพราะทรงรอให้พระพุทธบิดามีพระบารมีญาณแก่กล้าเต็มที่

ปริจเฉทที่ ๒๙ เทโวโรหนปริวรรต

การเสด็จลงจากเทวโลก

ถึงวันมหาปวารณา เสด็จลงจากดาวดึงส์โดยบันไดแก้ว บันไดทอง บันไดเงิน

ปริเฉทที่ ๒๔ เทโวโรหนปริวรรต

“...องค์ไทเทวราชเรื้อง วัชรินทร์
นิรมิตบันไดอินทร์ เอี่ยมแก้ว
ดาวดึงส์จรดดิน แดนมนุษย์
ทองกระหนาบขวาแล้ว ฝ่ายซ้ายบันไดเงิน
ทางดำเนินแก้วเพื่อ สัพพัญ-ญูพ่อ
สำหรับพรหมหิรัญ อร่ามแพร้ว
ทวยเทพทิพยสุพรรณ พิเศษ
ลอยเลื่อนหลั่นฟ้าแล้ว เรื่อรุ้งพรายพรรณ
บันดาลพระเจ้าเปิด ปาฏิหาริย์
สามโลกตลอดสถาน ต่ำใต้
อรูปภพพรหมาน เมืองนรก
แลโล่งปรากฏได้ ต่างพร้อมเห็นกัน
อัศจรรย์พันลึกล้ำ บารมี
สมเด็จพระชินสีห์ นั่นไซร้
บุคลาธิษฐานวิธี อิทธิฤทธิ์
เป็นปริศนาธรรมให้ สดับด้วยปัญญา...”

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕, หน้า ๗๓

ปริจเฉทที่ ๒๔

เทโวโรหนปริวรรต

การเสด็จลงจากเทวโลก

เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จหายไปในเทวโลก (โลกของเทวดา) ทั้งๆ ที่หมู่ชนบทภาคพื้นดินมองเห็นอยู่ พวกเขาสนใจใคร่รู้ว่า จะได้เห็นพระพุทธเจ้าอีกเมื่อใด จึงสอบถามไปยังพระโมคคัลลานะผู้เลิศทางฤทธิ์ ท่านต้องการให้ชนพวกนั้นรู้อานุภาพของพระอนุรุทธะ จึงบอกให้ไปถามท่าน

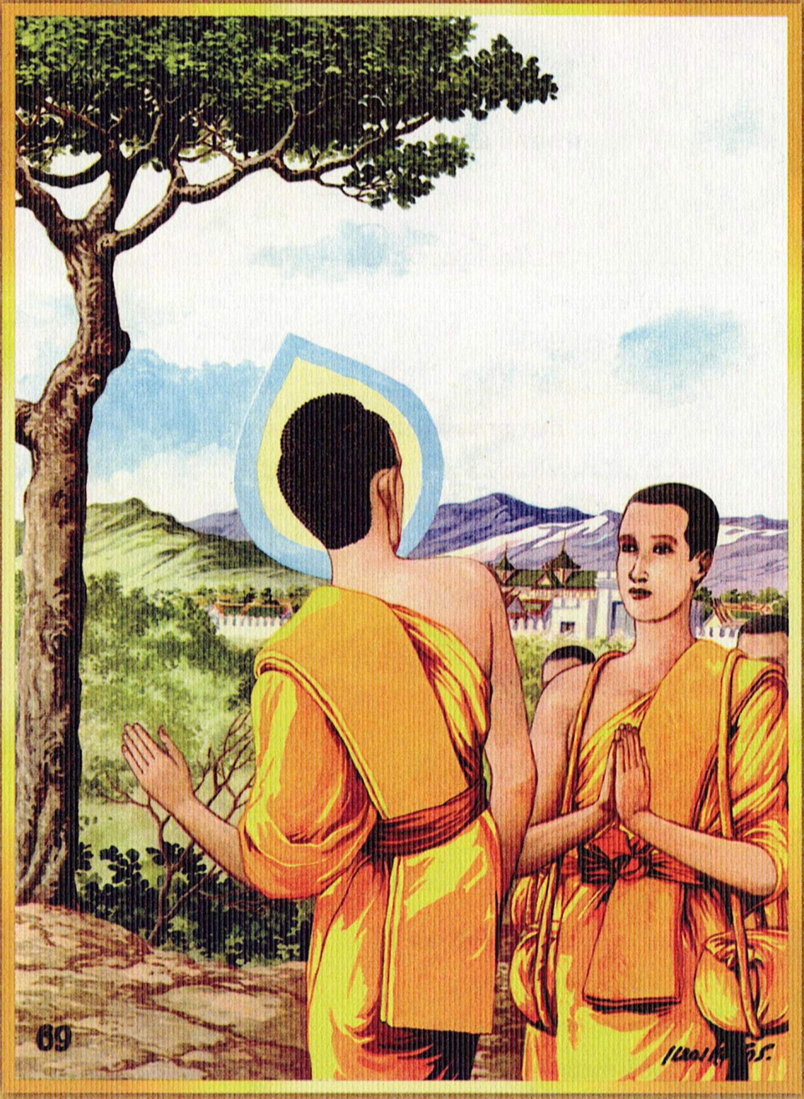
พระอนุรุทธะก็แจ้งว่าพระศาสดาจะประทับอยู่ดาวดึงส์ ๓ เดือน จะปรากฏพระองค์อีกครั้งในวันมหาปวารณา มหาชนทราบแล้วจึงจัดที่พักเฝ้ารอ มีพระโมคคัลลานะแสดงธรรม มีท่านจุลอนาถบิณฑิกเศรษฐีจัดโรงทานเลี้ยงดู

ก่อนถึงวันมหาปวารณา ๗ วัน พระโมคคัลลานะก็ไปเฝ้าทูลถามกำหนดการ ตรัสว่าจะปรากฏพระองค์ที่ใกล้ประตูเมืองสังกัสสะ เพราะพระสารีบุตรจำพรรษาอยู่ที่นั่น พระเถระนำความไปบอกมหาชน หมู่ชนจึงเดินทางไปรวมยังประตูเมือง

ถึงวันเพ็ญ ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ พระศาสดาทรงปวารณาพระวัสสาแล้ว เสด็จลงทางบันไดแก้ว อันพระอินทร์เนรมิตไว้ นอกนั้นมีบันไดเงินอยู่ข้างขวาอันพระอินทร์ถือบาตรลงพร้อมเหล่าเทพ บันไดทองอยู่ข้างซ้ายมีท้าวสหัมบดีพรหมและหมู่พรหมกั้นเศวตฉัตรถวายพระศาสดา

วันนั้นเอง พระโลกนาถทรงใช้พุทธานุภาพเปิดโลก ให้สัตว์ทั้งปวงมองเห็นกันและกัน มนุษย์มองเห็นเทวดา สัตว์นรกและสัตว์เดรัจฉานทั้งปวงก็มองเห็นกัน ทั้งยังเห็นพระศาสดาด้วย สัตว์ที่ได้เห็นพระศาสดาแล้ว ล้วนปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าทั้งสิ้น

ถึงภาคพื้นดินแล้ว ทรงต้องการให้มหาชนรู้คุณของพระสาวกทั้งหลายจึงตรัสถามปัญหาตามภูมิ ให้ผู้นั้นตอบได้ แล้วถามปัญหาสูงขึ้นเรื่อยๆ เพื่อให้พระสาวกที่มีภูมิธรรมภูมิปัญญาเหมาะกับคำถามเป็นผู้ตอบ จนถึงคำถามที่พระสารีบุตรตอบได้คนเดียว ตรัสยกย่องว่าพระสารีบุตรมีปัญญามากพอจะนับเม็ดทรายในโลกนี้ได้ว่ามีจำนวนเท่าใด

ปริจเฉทที่ ๒๕ อัครสาวกนิพพานปริวรรต

พระอัครสาวกทั้งสองปรินิพพาน

รุ่งเช้าเสด็จกลับจากทรงบาตร
เยื้องพระกายดูกรุงเวสาลีเป็นครั้งสุดท้าย

ปริเฉทที่ ๒๕ อัครสาวกนิพพานปริวรรต

“...วันเพ็ญกรรดึกได้   ดิถี
อริยพระสารี   บุตรสิ้น
เอกอรรคปูชนีย์   สาวก
มละกิเลสดิ้น   ดับข้ามสังสาร
ถึงกาลกรรมเก่าโพ้น   บีฑา
ตามติดพระโมคคัลลาน์   ส่งซ้ำ
เดียรถีย์เผ่าพาลา   ทุรชาติ
ปองประทุษฏ์หั่นห้า   โหดห้าวโมหันธ์
วิบากอันก่อไว้   ปางบรรพ์
หนีเท่าไรกรรมทัน   แน่แท้
เขาจับร่างอรหันต์   ทุบทุ่ม
อัฐิละเอียดแล้   แหลกท้นทรมาน
ฌานสมาบัติเรื้อง   ฤทธี
จึงประสานอินทรีย์   มั่นเข้า
เหาะสู่พระชินสีห์   สรรเพชญ์
นบหัตถ์ลาพระเจ้า   สู่ห้องนฤพาน
กาฬปักษ์นักษัตรได้   ลัคนา
เดือนดับคราวกฤติกา   มาสได้
นิพพานพระโมคคัลลาน์   ลับโลก
คงแต่นามท่านไว้   ฝากด้าวสดุดี...”

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕, หน้า ๗๕

ปริจเฉทที่

๒๙ อัครสาวกนิพพานปริวรรต

พระอัครสาวกทั้งสองปรินิพพาน

พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพุทธกิจล่วงเข้าสู่พระวัสสาสุดท้าย คือพรรษาที่ ๔๕ ตั้งแต่พรรษาที่ ๑ ถึง ๔๔ ได้เสด็จประทับจำพรรษายัง ๑๕ สถานที่ ใน ๙ เมืองมนุษย์ ๑ เมืองเทวดา

ก่อนจะเสด็จไปจำพรรษาสุดท้ายในเวฬุคาม กรุงเวสาลีนั้น พระสารีบุตรเถระก็ยังอยู่กับพระศาสดาในพระวิหารเชตวัน ท่านตรวจดูอายุแล้วพบว่า ตนจะมีชีวิตอยู่อีกเพียง ๗ วัน จะละสังขารก่อนพระบรมครู คิดว่าต้องตอบแทนคุณมารดาผู้ให้กำเนิดบุตรธิดาซึ่งต่อมาเป็นพระอรหันต์ถึง ๗ องค์

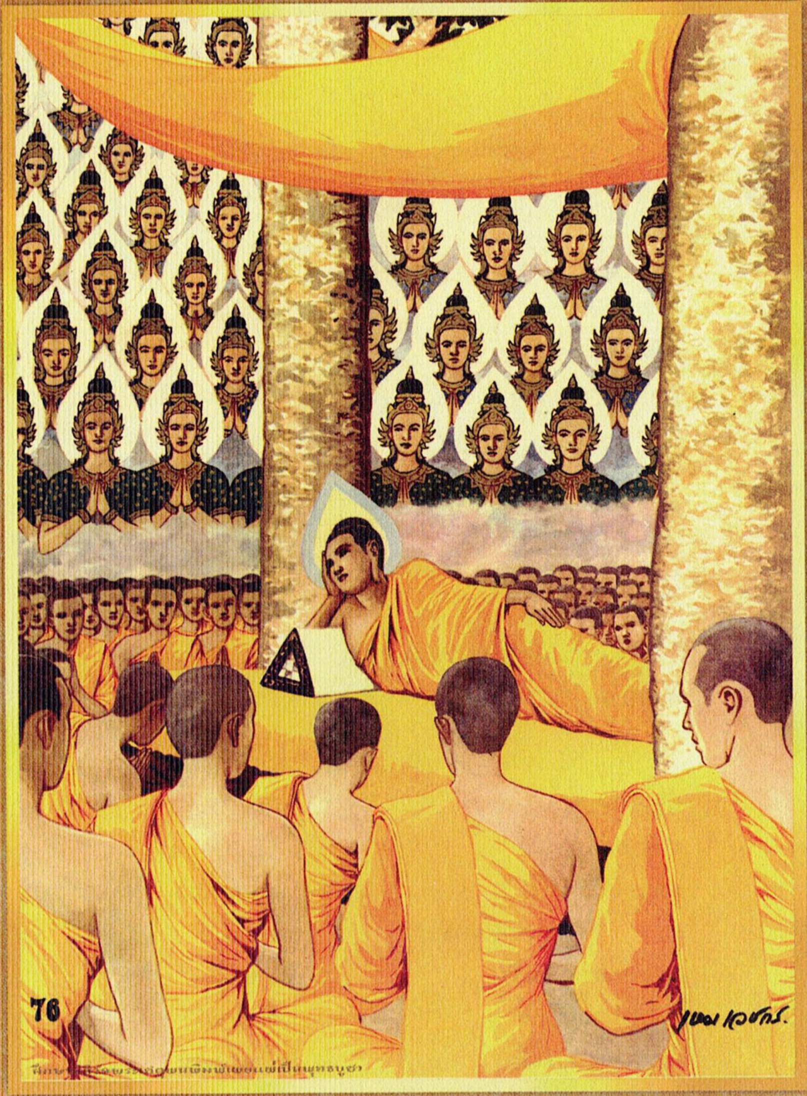
จึงให้พระจุนทะน้องชายบอกกำหนดเดินทางแก่ภิกษุผู้เป็นศิษย์ ๕๐๐ รูป ทั้งหมดทำความสะอาด เก็บงำเสนาสนะเรียบร้อยแล้ว พระอัครสาวกเบื้องขวาสารีบุตรผู้เลิศทางปัญญา ได้เข้าเฝ้ากราบทูลลาปรินิพพาน พระศาสดาตรัสถามถึงวันเวลาและสถานที่ พระเถระทูลตอบแล้วได้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์และกล่าวธรรม ถวายนมัสการครั้งสุดท้ายแล้วเดินทางไปถึงบ้านเกิดในนาลันทาเวลาเย็น

ท่านใช้หลานชายอุปเรวตะไปบอกให้ยายจัดห้องที่เกิด และจัดสถานที่พักสำหรับภิกษุ ๕๐๐ รูป

คืนวันเพ็ญ ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ นั้น มีเทวดาผู้ใหญ่และท้าวสหัมบดีพรหมเข้าเยี่ยมอาการป่วย นางสารีพราหมณีผู้เป็นมารดาก็เห็นรัศมีโดยตลอด เมื่อพวกเทพกลับออกไป มารดาได้เข้ามาถามอาการ และถามว่าใครมา? ครั้นทราบแล้วก็เกิดความอัศจรรย์ใจในอานุภาพของบุตรชาย คำนึงว่า ลูกเรายังขนาดนี้แล้วองค์พระศาสดาเล่าจะมีอานุภาพยิ่งใหญ่เพียงไร? เกิดความปลื้มปีติมาก

พระเถระถือโอกาสนี้กล่าวเทศนาเรื่องพระพุทธคุณ มารดาได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน ถึงใกล้รุ่ง ท่านก็ร่ำลาภิกษุบริษัท ปรินิพพานก่อนพระศาสดาประมาณ ๖ เดือน

ส่วนพระมหาโมคคัลลานะอัครสาวกเบื้องซ้ายเลิศทางฤทธิ์ ปรินิพพานในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ หลังพระสารีบุตร ๑๕ วัน ท่านถูกพวกโจรทุบตี มีร่างแหลก แต่ด้วยอานุภาพฌานอภิญญาที่อธิษฐานไว้ จึงกลับดำรงชีพเป็นปกติ ไปเข้าเฝ้ากราบทูลลาปรินิพพาน ณ กาฬสิลาประเทศ มคธชนบท

ปริจเฉทที่ ๒๖ มหานิพพานสูตรปริวรรต

พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน

ทรงยกพระธรรมวินัยไตรปิฎกเป็นศาสดา
ประทานปัจฉิมโอวาทแล้วปรินิพพาน

ปริเฉทที่ ๒๖ มหานิพพานปริวรรต

“...ปางเมื่อพระพุทธได้ ยินสาร
เผยมธุพจมาน ตอบถ้อย
เห็นเหตุแห่งสังขาร ควรดับ
อีกไม่กี่มากน้อย บ่ ต้องคอยเตือน...”

“...ฝืนพระกายเสด็จดั้น บทจร
กุสินารานคร หนึ่งนั้น
พักสวนมหิศร มัลละ ราชนา
ไสยาสน์ระหว่างหั้น แห่งไม้นางรัง...”

“...บรรหารเหตุอนุศาสน์ พุทโธวาทสั่งไว้
สิ้นตถาคตไซร้ ไป่สิ้นแสงธรรม...”

“...สามัญมีอย่างนี้ หลีกไฉน
เกิดดับหมุนเวียนไป ทุกมื้อ
ชาติชรามรณะภัย พิบัติ เบียนนา
สุดหลบปลาตรื้อ หลีกโอ้อนัตตา
จอมนราพิสุทธิ์แผ้ว นฤพาน
ผดัจบ่วงเบญจมาร โมกข์เมื้อ
สูญภพลบสงสาร กษัยทุกข์
คงแต่ธรรมรสเอื้อ คู่ฟ้าสถาพร...”

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕, หน้า ๗๖, ๗๗, ๗๘

ปริจเฉทที่ ๒๖

มหานิพพานสูตรปริวรรต

พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน

ระหว่างพรรษากาล ณ บ้านเวฬุคามนั้น พระอาการประชวรกำเริบนัก ทรงบำบัดด้วยอิทธิบาทภาวนาเพื่อให้พระกรัชกายดำเนินต่อไปได้ แม้ในห้วงเวลาถูกทุกขเวทนารุมเร้า พระบรมศาสดาก็ยังได้ตรัสถ้อยคำสำคัญ คือ ในกำมือของพระองค์ไม่มีอะไรซ่อนเร้นเหมือนศาสดาอื่น ได้ตรัสสอนสิ่งที่ควรสอนหมดแล้ว เสด็จออกจากกรุงเวสาลีได้ไม่ไกล ทรงหยุดทอดพระเนตรกรุงเป็นครั้งสุดท้าย ที่ตรงนั้นเรียกว่า นาคาวโลก (การเหลียวมองอย่างพญาช้าง)

ทรงแสดงนิมิตใหญ่ เช่น ตรัสว่าที่ตรงนี้น่ารื่นรมย์ เป็นนัยบอกใบ้ให้พระอานนท์ทูลขอให้ดำรงพระชนม์อยู่ดูความรื่นรมย์ต่อไป แต่ท่านพระอานนท์ไม่เข้าใจ

ครั้นพระยามารเข้าเฝ้าทูลขอให้เสด็จปรินิพพาน ทรงใคร่ครวญพบว่าบัดนี้พุทธบริษัท ๔ เข้มแข็งแล้ว จึงตัดสินพระทัยปลงพระชนมายุสังขารว่า "จากนี้ไปอีก ๓ เดือน ตถาคตจักปรินิพพาน ณ สาลวโนทยาน กรุงกุสินารา แคว้นมัลละ"

จากนั้นก็เสด็จพระดำเนินมุ่งไปทางกรุงกุสินารา ได้เสวยสุกรมัททวะของนายจุนทกัมมารบุตร (ในเล่มนี้กล่าวว่า คือ ข้าวที่หุงด้วยเบญจโครส มีรสกลมกล่อม) ทำให้ทรงอาพาธกล้าอีกครั้ง ซึ่งสามารถคิดได้ ๒ เหตุผล คือ สุกรมัททวะนั้นทำให้ทุกขเวทนากำเริบก็ได้ หรือหากไม่ได้เสวยก็อาจเกิดทุกขเวทนามากกว่านี้ก็ได้ จึงตรัสบอกพระอานนท์ว่า บิณฑบาตที่นายจุนทะถวายในวันเสด็จปรินิพพาน กับบิณฑบาตที่นางสุชาดาถวายในวันตรัสรู้มีผลเสมอกัน

แม้ร่างกายจะทรงย่ำแย่มากระหว่างเดินทาง ทรงต้องการเสวยน้ำอย่างยิ่ง ๒ ครั้ง ที่สุดก็ทรงสมประสงค์ ในการเสด็จมาปรินิพพานที่เมืองนี้ คือ เพื่อตรัสพระธรรมเทศนามหาสุทัสนสูตร เพื่อโปรดท่านสุภัททปริพพาชกและเพื่อไม่ให้เกิดสงครามแย่งชิงพระบรมสารีริกธาตุ

ขณะเสด็จประทับนอนใต้ต้นสาละคู่ มีมนุษย์และเทพยดาทำการสักการะบูชาจำนวนมาก ก็ยังทรงเตือนให้ตระหนักว่า สิ่งที่พระองค์ทรงปรารถนาก็คือการปฏิบัติธรรมของแต่ละคน ถือเป็นการบูชาเหนือกว่าการให้ การถวายด้วยวัตถุ และทรงปลอบประโลมใจให้พระอานนท์ทำกิจต่อไป

ช่วงสุดท้ายในปัจฉิมยาม ทรงมีพระพุทธดำรัสที่ชาวพุทธทุกคนต้องจดจำ คือ ทรงให้นับถือพระธรรมวินัยเป็นพระศาสดา และจงดำรงอยู่ในความไม่ประมาท

ปริจเฉทที่ ๒๗ ธาตุวิภัชนปริวรรต

การแจกพระบรมสารีริกธาตุ

พอพระมหากัสสปถวายบังคมบาทพระพุทธศพ
เพลิงสวรรค์ก็บรรดาลลุกโชติช่วง

ปริเฉทที่ ๒๗ ธาตุวิภัชชนปริวรรต

"...โทณพราหมณ์ตัดเหตุห้าม	ยุทธนา
กษัตริย์ต่างทรงศรัทธา	มุ่งหมั้น
ตวงพระธาตุศาสดา	ปันส่วน
แจกจ่ายทุกเมืองครั้น	ครบหน้าสาธุการ
ประมาณพระธาตุแก้ว	เป็นกอง
สิบหกทะนานทอง	แบ่งได้
แปดรัฐรัฐละสอง	เสมอภาค กันนา
สถูปก่อกลางกรุงให้	ทุกผู้บูชนีย์
จุฬามณีธาตุตั้ง	แดนสวรรค์
สักกเทวราชสรรค์	เสกสร้าง
อมรหมู่อภิวันทน์	เป็นวัตร
พิภพดาวดึงส์อ้าง	หว่างฟ้าแมนผจง..."

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕, หน้า ๘๐

ปริจเฉทที่ ๒๗

ธาตุวิภัชนปริวรรต

การแจกพระบรมสารีริกธาตุ

พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธะจากพวกเราไปแล้ว (ท่านเรียกว่าดับขันธปรินิพพาน คือการดับสนิทแห่งขันธ์ทั้งปวง) ทุกชีวิตในสาลวโนทยานสงบนิ่ง มีความรู้สึกเดียวกัน คือ สังขารทั้งหลายไม่ยั่งยืน จากนั้นความเคลื่อนไหวใหญ่ก็อุบัติ พวกเจ้ามัลละจัดเตรียมผ้าห่อพระศพ จัดเส้นทางเคลื่อนพระศพ เตรียมสถานที่ถวายพระเพลิง ณ มกุฏพันธนเจดีย์ และจัดให้มีมหรสพบูชา

เวลาผ่านไป ๖ วัน ในวันที่ ๗ มีการเคลื่อนพระบรมศพตามความต้องการของเหล่าเทวดา และนางมัลลิกาสวมมหาลดาปสาธน์ให้พระบรมศพ ถึงมกุฏพันธนเจดีย์แล้วได้ห่อพระบรมศพตามธรรมเนียมพระเจ้าจักรพรรดิและอัญเชิญลงพระหีบ ประดิษฐานบนจิตกาธาน พวกกษัตริย์มัลละจะถวายพระเพลิง แต่ไม่สำเร็จ พระอนุรุทธะบอกว่า เทวดาให้รอพระมหากัสสปะมาถึงก่อน

ขณะที่พระมหากัสสปเถรเจ้ากำลังนำคณะเดินทางมา พวกท่านยังไม่รู้การปรินิพพาน ครั้นได้เห็นดอกมณฑารพอันอาชีวกถือมาก็ทราบเหตุ จึงถามจนรู้แจ้ง ภิกษุจำนวนมากเสียใจ มีแต่พระสุภัททะผู้บวชตอนแก่คนเดียวทำตัวไม่เศร้าโศก กล่าวว่า ดีแล้ว พวกเราพ้นแล้ว ต่อไปจะทำอะไรๆ ก็ไม่มีใครมาว่า

เมื่อพระมหากัสสปะถวายบังคมพระบาทแล้วไฟลุกติดเองด้วยอานุภาพเทวดา ไฟลุกไหม้อยู่นาน ๗ วัน มีสิ่งที่ไฟไม่ไหม้คือ ผ้าคู่หนึ่งและพระบรมสารีริกธาตุส่วนต่างๆ

จากนั้นพวกเจ้ามัลละจัดการอารักขาและฉลองสมโภชอีก ๗ วัน

อีกด้านหนึ่ง พวกอำมาตย์ของราชาอชาตศัตรูรู้ว่า ถ้าพระราชาผู้มีศรัทธามาก ทรงรู้ข่าวปรินิพพานก็อาจสิ้นพระชนม์ได้ ต้องออกอุบายกราบทูลเพื่อรักษาพระชนม์ แล้วทำตามนั้น

พระราชาทรงมีชีวิต แต่ก็ทรงพร่ำเพ้อหาแต่พระศาสดา เมื่อหายพร่ำเพ้อโศกเศร้าแล้ว ทรงส่งราชทูตและกองกำลังไปขอพระธาตุเช่นเดียวกับกษัตริย์และเจ้าผู้ครองนครต่างๆ รวม ๗ เมือง (ไม่รวมกษัตริย์มัลละกุสินารา) ถ้าไม่ได้ ต่างก็ยื่นคำขาดว่าจะต้องรบ

แต่การรบก็ไม่เกิดดังที่ทรงมีพระพุทธดำริไว้ล่วงหน้า เนื่องจากมีอาจารย์ใหญ่โทณพราหมณ์เป็นผู้ระงับความคุกรุ่น อาสาจัดแบ่งพระบรมธาตุเท่าๆ กัน ๘ ส่วน ถึงกระนั้นก็ยังมีพระธาตุส่วนต่างๆ ไปอยู่ในเมืองเทวดา พรหมและนาคด้วย

ปริจเฉทที่ ๒๘ มารพันธปริวรรต
พระยามารถูกพระอุปคุตต์ผูกไว้ด้วยฤทธิ์

โทณะพราหมณ์แบ่งสรรพระบรมธาตุ
แก่พราหมณ์และกษัตริย์ ๘ พระนคร

ปริเฉทที่ ๒๘ มารพันธปริวรรต

“...... พระอุปคุตผู้เลิศสงฆ์

ทรงฤทธิ์กล้าสมาบัติ ท่านเข้าขัดเข้าพิชิต ล้างอมิตร บ มินาน
พระทรมานพญายักษ์ เอาซากสุนัขอันเน่า ผูกคอเค่าเหม็นคลุ้ง
ส่งกลิ่นฟุ้งเฟะฟอน หนอนไต่ตัวยั้วหยาม เสียทั้งนามทั้งหน้า
หาผู้กล้าแก้ไข ทั่วสุราลัยฤๅสำเร็จ จึงระเห็จเหาะตระเวน
ถึงมหาเถรผู้กระทำ เอ่ยคำดุษณียภาพ ถอนคำสาปปราบพยศ
เอารัดประคตพันคอ ผูกศอกระสันมั่นคง วงกระหวัดมัดร่าง
ไว้กับหว่างขุนคิรี ถึงเจ็ดปีมีเศษ สิ้นเดชรู้สำนึกผิด
คิดเห็นแจ้งพระคุณ อุดมอดุลย์ใดเปรียบ เทียบสมเด็จพระชินสีห์
วัสสวดีพญามาร เผยปณิธานวาจา ปรารถนาสัพพัญญุตญาณ
สัมปรายกาลก่อประโยชน์ เป็นสัมโพธิพุทธองค์ ความประสงค์นี้เป็นสัตย์
ขออุบัติสืบเชื้อ เป็นหนึ่งในหน่อเนื้อ จักตั้งตนเพียร ยิ่งเอย...”

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕, หน้า ๘๓

ปริจเฉทที่ ๒๘ มารพันธปริวรรต

พระยามารถูกพระอุปคุตต์ผูกไว้ด้วยฤทธิ์

พระมหากัสสปเถระเห็นว่า พระบรมสารีริกธาตุที่ประดิษฐานอยู่ยังนครต่างๆ นั้น ในอนาคตกาลจะมีอันตรายเกิดขึ้นได้ จึงปรึกษากับพระเจ้าอชาตศัตรูแล้วเห็นพ้องกัน พระเถระรับเป็นภาระอันเชิญพระบรมธาตุมาด้วยฤทธิ์ พระธาตุที่ไม่ได้นำมา ได้แก่ ส่วนที่อยู่ในราชสกุลต่างๆ และส่วนในนาคพิภพ

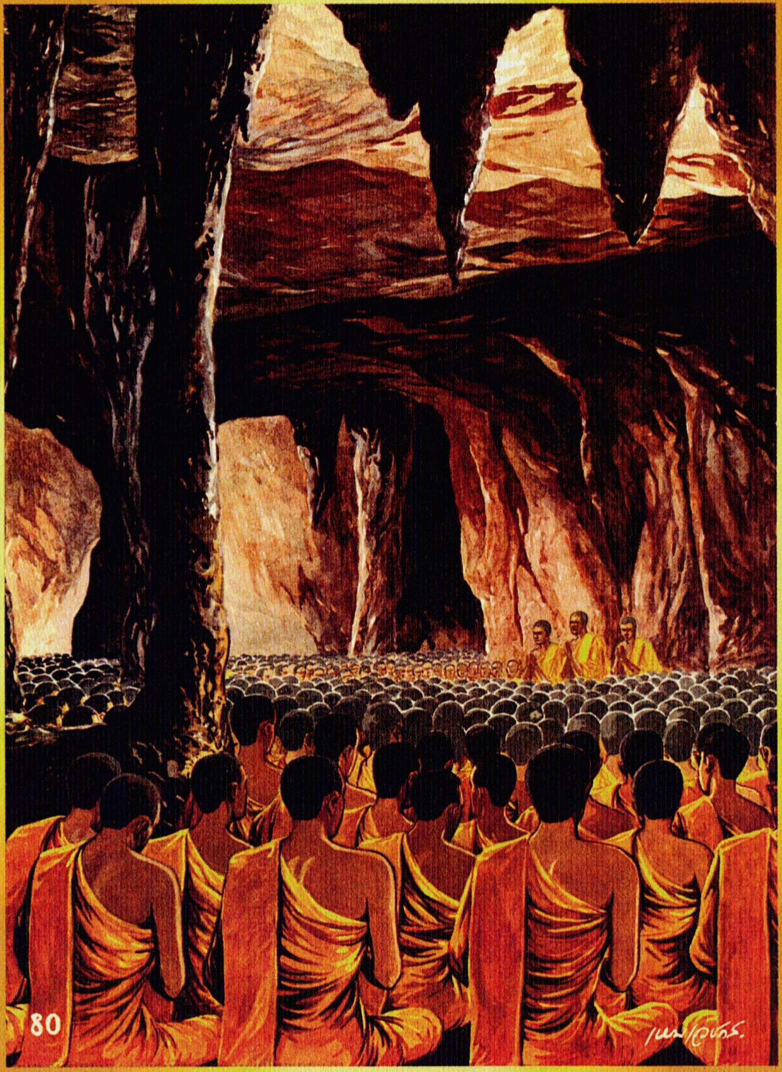
ฝ่ายพระราชารับพระราชภาระด้านจัดหาสถานที่และจัดสร้างพระเจดีย์ใต้ดินลึก ๘๐ ศอก ขณะกำลังก่อสร้างก็ตรัสลวงว่าจะทำพระเจดีย์ถวายพระอสีติมหาสาวก เสร็จแล้วก็นำพระบรมธาตุมาประดิษฐานไว้ในพระเจดีย์ ปิดทางลงโดยการสร้างพระสถูปศิลาทับไว้

เมื่อพระศาสนาล่วงลับไป ๒๑๘ ปี ถึงรัชสมัยของพระเจ้าธรรมาโศกราชหรือพระเจ้าอโศก จอมราชันย์แห่งชมพูทวีป มีกรุงปาตลีบุตรเป็นเมืองหลวง พระองค์มีศรัทธามาก ให้สร้างพระเจดีย์ทั่วชมพูทวีป ๘ หมื่นกว่าแห่ง แล้วทรงต้องการได้พระบรมธาตุมาบรรจุเพื่อจัดงานสมโภชให้ยิ่งใหญ่ แต่ข่าวที่จะได้พระธาตุมาไม่มีเลย

จนกระทั่งพระภิกษุอายุ ๑๒๐ ปีรูปหนึ่งเกิดฉุกคิดถึงสถานที่หนึ่งซึ่งหลวงพ่อเคยพาไปนมัสการพระสถูปในป่า ท่านทูลให้พระราชาทราบ จึงมีการค้นหาและพบในที่สุด ทรงกำหนดวันสมโภชแล้วทรงวิตกว่า งานใหญ่ทั่วประเทศจะไม่ราบรื่น อาจมีคนทำอันตรายต่อศรัทธาของพระองค์ จึงตรัสขอให้สงฆ์ส่งภิกษุมีฤทธิ์คุ้มครองงาน

ทีแรกภิกษุสงฆ์จะมอบให้สามเณรอายุ ๗ ขวบ ที่มีฤทธิ์ปราบครุฑช่วยพระยานาค แต่สามเณรเสนอให้เป็นภาระของพระกิสนาคอุปคุตตเถระ ซึ่งสงฆ์เห็นด้วย ทั้งจะได้ถือเป็นการลงโทษที่พระอุปคุตต์ ละเลยการร่วมอุโบสถสังฆกรรมด้วย

ทันทีที่งานเริ่ม พระยามารก็มา มุ่งหมายจะดับประทีปที่จุดบูชาพระมหาเจดีย์ พระอุปคุตต์ก็ใช้ฤทธิ์เข้าต่อสู้โรมรัน ชนะแล้วก็เกรงว่า หากปล่อยไปพระยามารก็อาจจะราวีงานสมโภชอีก จึงทำให้ได้อาย ด้วยการนำซากสุนัขเน่าผูกไว้กับคอมาร ใครๆ ก็ช่วยนำออกไม่ได้ ต้องกลับมาขอให้พระเถระช่วย แต่ท่านก็ยังไม่ไว้ใจ ผูกมารไว้กับภูเขาอีก มารแค้นใจมากเพราะพระศาสดายังไม่เคยทำ แต่พระสาวกทำกับตนเช่นนี้ จึงสำนึกรักพระพุทธเจ้าแล้วกล่าววาจาปรารถนาพุทธภูมิ พระอุปคุตต์ได้ฟังแล้วต้องรีบปล่อยมาร และขอให้พระยามารเนรมิตพระพุทธเจ้าและพระมหาสาวกให้ดูชม

ปริจเฉทที่ ๒๙ อันตรธานปริวรรต

ความเสื่อมสูญ ๕ ประการ

พระมหากัสสปกับพระอริยสงฆ์ยกปฐมสังคายนา
สืบอายุพระศาสนามาถึงบัดนี้

ปริเฉทที่ ๒๙ ธาตุอันตรธานปริวรรต

“...สมัยปริยัติเปลื้อง เป็นปฐม
ตรีปิฎกกระจายจม จบสิ้น
คำสอนแห่งพระบรม ครูมอด ม้วยแฮ
คือเมื่อนรชาติลิ้น ห่อนรู้รสธรรม

ไป่นำมาโมจน์ตั้ง ปฏิบัติ
เหินห่างญาณทัศน์ นึกท้อ
จตุปาริสุทธิ์พลัด บกพร่อง
สูญสิกขาบทข้อ กิจทิ้งวินัยสงฆ์

หาองค์อารยะแล้ เหลือหา
ปฏิเวธบุคคลครา เสื่อมเศร้า
มรรคผล บ่ มีปรา– กฏเกิด
ยังเหตุฉิบหายเข้า ครอบล้วนลืมตัว

มัวเมาเขลาหยาบโอ้ อันธพาล
ลิงคอันตรธาน ถ่อยชี้
สลัดละบริขาร ภิกษุ
ถึงที่สุดสงฆ์นี้ หน่ายแพ้พรหมจรรย์

อันสรีรธาตุไท้ ศาสดา
ประดิษฐานในมหา– สถูปถ้วน
ชนบำราศบูชา อามิส
ทุกแหล่งสังเวชล้วน รกร้างราวไพร...”

ลิลิตปฐมสมโพธิกถาและความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๓๕, หน้า ๘๔

ปริจเฉทที่ ๒๙

อันตรธานปริวรรต

ความเสื่อมสูญ ๕ ประการ

ตอนที่พระบรมศาสดายังทรงพระชนม์อยู่ เป็นห้วงเวลาที่พระพุทธดำรัสตรัสสอนรุ่งเรืองสูงสุด เพราะได้รับความสนใจเล่าเรียนศึกษา น้อมนำเข้ามาปฏิบัติบำเพ็ญตนจนเกิดผลสัมฤทธิ์ คือ บรรลุมรรคผลนิพพาน อันเรียกว่า **อธิคม** (การบรรลุ, การได้มา) บ้าง **ปฏิเวธ** (การบรรลุ, ผลอันจะพึงเข้าถึง) บ้าง

ครั้นพระศาสดาล่วงลับไป **อันตรธาน** (ความเสื่อมสูญ, ความสูญหาย) ๕ ประการ คือ ความเสื่อมสูญแห่งปริยัติ ๑ ความเสื่อมสูญแห่งปฏิบัติ ๑ ความเสื่อมสูญแห่งปฏิเวธ ๑ ความเสื่อมสูญแห่งเครื่องหมายภิกษุสงฆ์ ๑ และความเสื่อมสูญแห่งพระบรมสารีริกธาตุ ๑ ก็เริ่มปรากฏ...

ท่านให้ความสำคัญกับพระปริยัติก่อน เพราะปริยัติ คือ พระพุทธ-พจน์ที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก มีเนื้อความที่จะบอกได้ว่าพระพุทธเจ้าคือใคร ทรงสอนอะไร สอนไปทำไม และจะปฏิบัติตามได้อย่างไร

กลุ่มบุคคลหลักที่เล่าเรียนพระปริยัติก็คือภิกษุสงฆ์ มีทายกทายิกาเป็นผู้สนับสนุนปัจจัย ๔ ทำให้ภิกษุไม่ต้องกังวลความเป็นอยู่ ปริยัติจึงเข้มแข็ง แต่หากคนในสังคมตกอยู่ในภาวะอธรรมก็ย่อมส่งผลมาถึงภิกษุ ทำให้ก้าวหน้าไปในปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธไม่ได้ หรือได้ก็ไม่เต็มกำลัง

ปริยัติธรรมยากๆ จึงเสื่อมก่อน เพราะผู้เรียนเข้าใจได้ไม่หมด สิ้นอาจารย์แล้วก็ไม่มีอาจารย์คนใหม่ เรื่องที่แสนยากนั้นก็เสื่อมหายไป นี่คือปริยัติเสื่อมก่อน แล้วกระทบไปยังความเข้าใจในหลักการปฏิบัติ การบรรลุปฏิเวธก็พลอยเลือนหาย ความเป็นพระอริยะ หรือการถึงมรรคผลนิพพานก็มีไม่ได้

ท่านกล่าวถึงอันตรธานแต่ละอย่างว่าเริ่มจากตรงไหนก่อน แล้วไปจบลงตรงไหน จึงจะเรียกว่า อันตรธานสิ้นเชิง (แต่ท่านแสดงปฏิเวธอันตรธานไว้น้อยมาก) ซึ่งลำดับความเสื่อมจนกว่าจะเสื่อมสูญสิ้นเชิงนั้น สามอย่างแรกเริ่มเห็นบ้างแล้วในยุคนี้ แต่สองอย่างหลังคนในยุคนี้ไม่มีโอกาสได้เห็นแน่

พระประวัติ
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
องค์พระนิพนธ์ คัมภีร์ปฐมสมโพธิกถา

และ

ประวัติครูเหม เวชกร
ผู้เขียนภาพจิตรกรรม ชุด "ปฐมสมโพธิ์"

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส องค์พระนิพนธ์ คัมภีร์ปฐมสมโพธิกถา

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เป็นพระราชโอรสพระองค์ที่ ๒๘ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ ๑) ประสูติแต่เจ้าจอมมารดาจุ้ย ณ วันเสาร์ เดือนอ้าย ขึ้น ๕ ค่ำ ปีจอ จุลศักราช ๑๑๕๒ ตรงกับวันที่ ๑๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๓๓๓ ขณะประสูตินั้น รัชกาลที่ ๑ มีพระชนมายุ ๕๓ พรรษา ครองราชสมบัติมาแล้ว ๘ ปี ทรงมีพระนามเดิมว่า พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าวาสุกรี

ทรงผนวชเป็นสามเณร เมื่อพระชันษาได้ ๑๒ ปี (บางแห่งว่า ๑๑ ปี) ผนวชพร้อมกับกรมหมื่นสุรินทรรักษ์ เมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๓๔๕ โดยทรงผนวชเป็นหางนาคของกรมพระราชวังหลัง(เจ้าฟ้ากรมพระอนุรักษ์เทเวศร์) ผู้ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ ณ วัดพระศรีสรรเพ็ชญ์ (วัดพระศรีรัตน-ศาสดาราม) แกล้วจึงเสด็จไปประทับ ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ทรงศึกษาศิลปวิทยาในสำนักสมเด็จพระพนรัตน (ภายหลังเขียนว่า สมเด็จพระวันรัตน แปลว่า ป่าแก้ว) ซึ่งเป็นอธิบดีสงฆ์วัด

ปีมะแม พ.ศ.๒๓๕๔ ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ มีสมเด็จพระสังฆราช (สุก) เป็นพระอุปัชฌาย์ และสมเด็จพระพนรัตนเป็นพระกรรมวาจาจารย์ ทรงได้รับฉายาว่า "สุวณฺณรํสี" ประทับจำพรรษาอยู่ ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (จนตลอดพระชนมายุ)

ราวปีชวด พ.ศ.๒๓๕๙ ทรงรับฐานันดาศักดิ์ "กรม" ครั้งแรกในรัชกาลที่ ๒ เป็น "กรมหมื่นนุชิตชิโนรส ศรีสุคตขัติยวงศ์" ทรงทำหน้าที่เป็นพระอาจารย์ของเจ้านายหลายพระองค์ เช่น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งยังทรงเป็นพระภิกษุอยู่นั้น ทรงเคารพเลื่อมใสในพระอาจารย์กรมหมื่นนุชิตชิโนรส ศรีสุคตขัติยวงศ์เป็นอย่างยิ่ง

วันศุกร์ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๙ ปีกุน จุลศักราช ๑๒๑๓ ตรงกับวันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๙๔ วันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๙๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงลาสิกขาแล้วเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ และทรงสถาปนาพระอาจารย์ของพระองค์ขึ้นเป็น "กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ศรีสุคตขัติยวงศ์" และให้ทรงดำรงตำแหน่ง "มหาสังฆปรินายก" (ผู้นำสูงสุดแห่งหมู่สงฆ์) ในคราวเดียวกันด้วย แต่ไม่เรียกว่าพระสังฆราช เรียกว่า สมณุตมหาสังฆปรินายก

ในปีพุทธศักราช ๒๓๙๔ สมเด็จฯ กรมพระปรมานุชิตชิโนรส มีพระชนมายุได้ ๖๑ พรรษา ทรงพระประชวรหนักครั้งหนึ่ง ซึ่งรัชกาลที่ ๔ ทรงโปรดให้มีพิธีสะเดาะเคราะห์ถวาย พระอาการก็ดีขึ้น

อีก ๒ ปีต่อมา ก็ทรงพระประชวรด้วยพระโรคชรา และสิ้นพระชนม์ เมื่อวันศุกร์ เดือนอ้ายขึ้น ๙ ค่ำ ปีฉลู จุลศักราช ๑๒๑๕ เวลาบ่าย ๓ โมง ตรงกับวันที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ.๒๓๙๖ สิริพระชนมายุ ๖๓ พรรษากับ ๔ วัน

วันที่ ๑๒ เมษายน ๒๔๖๔ หลังสิ้นพระชนม์แล้ว ๖๘ ปี พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) ได้ทรงสถาปนาพระอัฐิเป็น "สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส" เป็นพระมหาสมณเจ้าพระองค์แรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พร้อมกับมีพระบรมราชโองการ ให้สถาปนาเปลี่ยนคำนำพระนามสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จาก "สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ" เป็น "สมเด็จพระมหาสมณเจ้า" ทั้งสองพระองค์

พุทธศักราช ๒๕๓๓ องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ได้น้อมถวายพระเกียรติคุณสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ในฐานะปูชนียบุคคลสำคัญผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรมระดับโลก ทรงเป็นบุคคลดีเด่นด้านวัฒนธรรมระดับโลก

เหม เวชกร.

ครูเหม เวชกร เกิดเมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๖ บิดาชื่อ *ม.ร.ว.ปฐม ทินกร* มารดาชื่อ *ม.ล.สำริด พึ่งบุญ*

ในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๕๕ เด็กชายเหม อาศัยอยู่กับลุง *ม.ร.ว.แดง ทินกร* ผู้มีหน้าที่ดูแลคณะช่างอิตาเลียนผู้วาดภาพเพดานโดมพระที่นั่งอนันตสมาคม เด็กชายเหมได้ติดตามลุงไปที่บ้านพักของช่างอิตาเลียนในตรอกวัดสามพระยา บางลำพู เป็นประจำ *วันหนึ่ง คาร์โล ริโกลี* (Carlo Rigoli 1883 – 1962) หนึ่งในคณะช่างเขียน ได้พบเด็กชายเหมขณะกำลังใช้เศษถ่านวาดรูปเล่นอยู่ที่สะพานทางเดินลงท่าน้ำ ริโกลีเกิดความเอ็นดูจึงขอ ม.ร.ว.แดง นำเหมไปเป็นลูกมือ หลายปีต่อมา เมื่อริโกลีเข้ามาเมืองสยามอีกครั้งเพื่อสร้างงานระบายสีภาพจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดราชาธิวาส ริโกลีได้ขอให้พระยาอนุศาสน์จิตรกร (จันทร์ จิตรกร) ตามตัวเหมซึ่งเริ่มเป็นหนุ่มแล้ว ไปช่วยงานริโกลี เหมจึงมีโอกาสได้เรียนรู้การวาดภาพจากริโกลี

เมื่อเหมอายุใกล้ยี่สิบ แม่เห็นว่ามีฝีมือในทางขีดเขียน จึงนำเหมไปฝากเข้าทำงานเป็นช่างเขียนในกรมตำราทหารบก กระทรวงกลาโหม เขียนภาพประกอบตำราวิชาทหาร

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ มีงานฉลองพระนคร ๑๕๐ ปี รัฐได้จัดโครงการซ่อมแซมภาพจิตรกรรมฝาผนังระเบียงรอบพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เหม เวชกร เป็นผู้หนึ่งที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นช่างเขียน และได้เขียนภาพห้องที่ ๖๙ *พระรามแผลงศรล้างมังกรกัณฐ์*

ผลงานจิตรกรรมของครูเหม เวชกร ได้รับความนิยมนับถือจากประชาชน โดยเฉพาะภาพวิจิตรแบบไทย เช่นภาพชุด นางงามในวรรณคดี, ภาพประวัติศาสตร์, วรรณคดีไทย ฯลฯ แต่ผลงานชิ้นเอกของครูเหม เวชกร

ครูเหม เวชกร เดินทางไปตรวจปรู๊ฟสีงานพิมพ์จิตรกรรมชุดพุทธประวัติที่ประเทศฮ่องกง
จากซ้าย นายกมล มะลิทอง, ครูเหม เวชกร, คณะเจ้าหน้าที่โรงพิมพ์กิมไป๊ฮ่องกง

คือ *ภาพชุดพระพุทธศาสนา* ได้แก่ *ภาพพระปฐมสมโพธิ ภาพพระเวสสันดรพิสดาร ภาพพระมาลัย ภาพพาหุง* โดยนายบุญมี เมธางกูร อาจารย์สอนพระอภิธรรม ได้ชักชวนครูเหมให้ทำงานนี้เป็นการกุศล เพื่อหารายได้มอบเป็นทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) โดยนายกมล มะลิทอง เป็นผู้ออกทุนส่งไปพิมพ์ที่ประเทศฮ่องกง ครูเหมได้เดินทางไปตรวจปรู๊ฟสีที่ฮ่องกงด้วยตนเอง ครูเหมเริ่มสร้างผลงานชุดนี้ในปี ๒๔๙๘ และสำเร็จเรียบร้อยในปี ๒๕๐๖

ในปี ๒๕๐๔ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช โปรดเกล้าฯ ให้ครูเหม เวชกรเข้าเฝ้าเป็นการส่วนพระองค์ และทรงรับสั่งให้ครูเหมวาดภาพตามพระราชดำริ ภาพเขียนส่วนหนึ่งของครูเหมได้เป็นของขวัญพระราชทานแก่พระราชอาคันตุกะด้วย *พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระมหากรุณาธิคุณรับครูเหม เวชกร ไว้เป็นจิตรกรในพระบรมราชานุเคราะห์ ทรงรับสั่งให้จัดงานแสดงภาพเขียนของเหม เวชกร ๒ ครั้ง* และได้เสด็จพระราชดำเนินไปเปิดงานแสดงภาพเขียนของครูเหมด้วยพระองค์เองทั้งสองครั้ง

ครูเหม เวชกร สมรสกับ แช่ม เวชกร (คมขำ) ไม่มีบุตร ครูเหมป่วยด้วยอาการปอดบวมขณะพักที่บ้านพักเลขที่ ๘๓ ถนนตากสิน ธนบุรี (ปัจจุบันคือซอยตากสิน ๑) หลังจากนำส่งโรงพยาบาลไม่นาน ครูเหมก็ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๑๒ สิริอายุ ๖๖ ปี

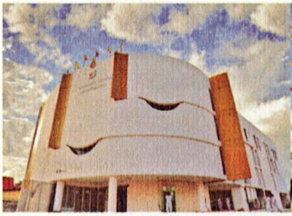
หากการสร้างบ้านต้องเริ่มต้นที่เสาเอก การสร้างมนุษย์ย่อมต้องเริ่มต้นที่"ใจ"

ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๙๓ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์
เปิด "บ้านแห่งธรรม" หลังนี้
ต้อนรับผู้มาเยี่ยมเยือนทุกเพศทุกวัย ด้วยปณิธานมุ่งมั่นของกลุ่มผู้ก่อตั้ง
ที่มุ่งหวังให้ "พระธรรม" เป็นเครื่องเหนี่ยวนำ และหล่อหลอมจิตใจมนุษย์ทุกผู้นาม
ให้ได้ "ตื่นรู้" ก้าวสู่คุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์
สมาคมฯ มีภารกิจเผยแผ่พระพุทธศาสนา
เน้นการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ พระไตรปิฎกเถรวาท
สมาคมมีนโยบายบริหารจัดการอย่างมีวิสัยทัศน์และพันธกิจเน้นคุณภาพ
ของงานวิปัสสนากรรมฐาน พัฒนาปรับปรุงสถานที่และการบริการให้เกิดความสัปปายะ
มีการวางแผนที่เป็นระบบเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาสังคมไทยให้เข้มแข็งตามแนวคิด

"สร้างคน สร้างที่ใจ...เพื่อความตื่นรู้ด้วยปัญญา

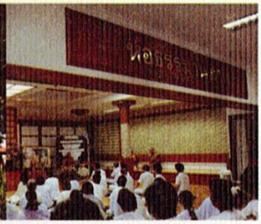

ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยฯ
สำนักงานใหญ่ ซอยเพชรเกษม ๕๔ กรุงเทพฯ (ศูนย์ ๑)

เป็นศูนย์บริหารจัดการให้ข้อมูล
เก็บและเผยแผ่องค์ความรู้
ด้านปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน
จัดอบรมปฏิบัติธรรมหลักสูตรเบื้องต้น
เข้มข้น และหลักสูตรเยาวชน

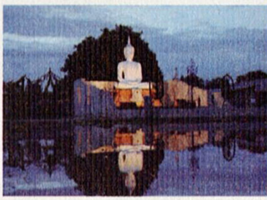
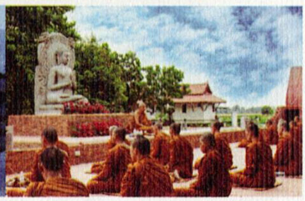
ศูนย์วิปัสสนายุวพุทธฯ เฉลิมพระเกียรติ
จ.ปทุมธานี (ศูนย์ ๒)
เพื่อจัดโครงการปฏิบัติธรรมสำหรับ
ผู้ที่ผ่านการอบรมมาแล้ว และปัจจุบันได้เพิ่ม
หลักสูตรเบื้องต้นสำหรับสาธุชนทั่วไป

ศูนย์วิปัสสนายุวพุทธฯ สวนประไพธรรม
จ.ชุมพร (ศูนย์ ๓)
เพื่อเป็นสถานที่เผยแผ่ธรรมะสู่เยาวชน
โรงเรียน และหน่วยงานต่างๆ
ในจังหวัดชุมพรและท้องถิ่น

ศูนย์วิปัสสนายุวพุทธฯ เขมรังสี
จ.พระนครศรีอยุธยา (ศูนย์ ๔)
เป็นธุดงคสถานขั้นก้าวหน้าจนถึงอุกฤษฏ์
สำหรับพระภิกษุสงฆ์จำพรรษา วิทยากร
และประชาชนทั่วไป

ศูนย์วิปัสสนายุวพุทธฯ เกียรติภักดีกุล
จ.ระยอง (ศูนย์ ๕)
เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมสำหรับเยาวชน
และครอบครัว

หลักสูตรของยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยฯ

<u>สร้างภูมิธรรมในใจ ให้เติบใหญ่เป็นคนดี</u>

เพื่อเยาวชน

- หลักสูตรเบื้องต้น และ เข้มข้น
  สำหรับเด็กเล็ก จนถึงเยาวชน วัยรุ่น อายุ ๗ – ๒๕ ปี ในช่วงปิดภาคเรียน
- หลักสูตรสำหรับนักเรียนโรงเรียนนานาชาติ
  สำหรับเยาวชนโรงเรียนนานาชาติ อายุ๑๐ – ๒๒ปี

<u>สร้างต้นกล้าทางธรรม</u>

สำหรับสามเณร

- โครงการบรรพชาสามเณร สำหรับนักเรียน นักศึกษา อายุ ๗ – ๒๒ ปี ในช่วงปิดภาคเรียน

สร้างธรรม นำปัญญา พัฒนาชีวิต

เพื่อสาธุชนทั่วไป

- หลักสูตรวิปัสสนากรรมฐานแบบเบื้องต้น ๑ , ๓, ๕ , ๗ วัน สำหรับผู้เริ่มต้น และ ผู้ต้องการศึกษาพุทธศาสนาแบบองค์รวม จนถึงระดับเข้มข้น อายุ๑๘ – ๘๐+ปี
- หลักสูตรพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข โดยคุณแม่ สิริ กรินชัยและ หลักสูตรอื่นๆ โดยพระวิปัสสนาจารย์ / วิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิ
- หลักสูตรปฏิบัติธรรมสำหรับครู สำหรับครู อาจารย์เพื่อพัฒนาตน ถ่ายทอดองค์ความรู้ทางศาสนาและจริยธรรมต่อไป
- หลักสูตรวิปัสสนากรรมฐานเข้มข้น สำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาเจาะลึกสู่หนทางพ้นทุกข์

<u>สร้างธรรมทายาท</u>

สำหรับพระสงฆ์

- โครงการอุปสมบทพระสงฆ์ปฏิบัติธรรมจำพรรษา
- โครงการวิปัสสนาสำหรับพระสงฆ์

สร้างธรรม ในทุกวันของชีวิต

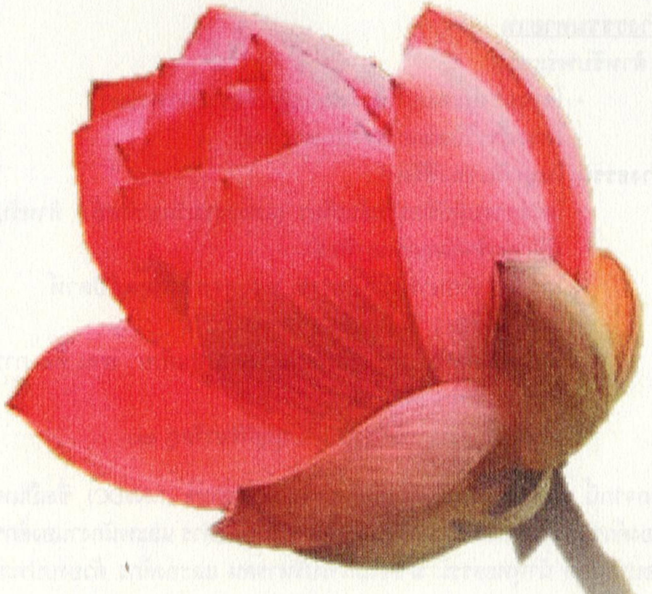
- โครงการปฏิบัติธรรมวันเดียว (แสงธรรมวันอาทิตย์) สำหรับบุคคลทั่วไป ผู้มีเวลาจำกัดทุกวันอาทิตย์
- โครงการศึกษาพระอภิธรรม พระสูตร ทุกสุดสัปดาห์
- โครงการทำบุญวันเกิดแบบชาวพุทธ
  สำหรับผู้ต้องการทำบุญในเดือนเกิดของตนด้วย ทาน ศีล ภาวนา
- โครงการจิตใส ใจสบาย
  ฟังธรรมและปฏิบัติธรรม ครบบุญกิริยาวัตถุ ๑๐

นอกจากนี้ สมาคมได้จัดตั้ง ศูนย์พัฒนาจิตและปัญญา (MWDC) ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มุ่งสร้างคุณธรรม นำองค์กรสู่ความสำเร็จ มีหลักสูตรต่างๆสำหรับผู้บริหาร และพนักงานองค์กรเอกชน ราชการและรัฐวิสาหกิจ เพื่อประยุกต์ นำพุทธธรรม มาใช้ในการบริหารคน และองค์กร ด้วยงบประมาณสนับสนุนจากองค์กรนั้นๆ

สร้างคน สร้างที่ใจ
เพื่อการตื่นรู้ด้วยปัญญา

"การให้" ที่ยิ่งใหญ่
คือการให้โอกาสแก่ชีวิตหนึ่งได้สัมผัสกับ "ธรรมะ"
เมื่อหัวใจได้เข้าถึงธรรม ย่อมผลิบานงดงาม
พร้อมที่จะส่งต่อความดีงามในใจของตนนั้นสู่สังคม
เกิดเป็นห่วงโซ่ต่อของความดีงามที่ไม่มีที่สิ้นสุด

ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยฯ ขอเชิญชวนผู้มีจิตศรัทธา
ร่วมกันสร้างทานบารมีแห่งการ "ให้" ร่วมนำ “ธรรมะ” เข้ามาสู่หัวใจของมนุษย์
ทั้งด้วยการบริจาคปัจจัย หรือการปฏิบัติภารกิจจิตอาสา
เพื่อให้บ้านแห่งธรรมหลังนี้ เป็นที่สร้างคนดีสู่สังคมอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

ข้อมูลอ้างอิง

๑. สมุดภาพปฐมสมโพธิกถา วรรณคดีพระพุทธศาสนาพากย์ไทย คัมภีร์แสดงเรื่องราวของพระพุทธเจ้า. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๕๕.

๒. ลิลิตปฐมสมโพธิกถา และความเรียงเชิงวิเคราะห์ผลงานพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร ๒๕๓๕.

เนื้อหาและภาพประกอบภายในเล่ม
ขอสงวนลิขสิทธิ์
ในการจัดพิมพ์ซ้ำก่อนได้รับอนุญาต

ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๓ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เปิด "บ้านแห่งธรรม" หลังนี้ต้อนรับผู้มาเยือนทุกเพศทุกวัย ด้วยปณิธานมุ่งมั่นของกลุ่มผู้ก่อตั้ง มุ่งหวังให้ "พระธรรม" เป็นเครื่องเหนี่ยวนำ หล่อหลอมจิตใจให้มนุษย์ทุกผู้นามได้ "ตื่นรู้" ก้าวสู่คุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์

สมาคมฯ มีภารกิจเผยแผ่พระพุทธศาสนาเน้นการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ตามแนวสติปัฏฐาน ๔ พระไตรปิฎกเถรวาท และมีนโยบายบริหารจัดการอย่างมีวิสัยทัศน์ และพันธกิจเน้นคุณภาพของงานวิปัสสนากรรมฐาน พัฒนาปรับปรุงสถานที่ และการบริการให้เกิดความสัปปายะ มีการวางแผนที่เป็นระบบเพื่อเสริมสร้าง และพัฒนาสังคมไทยให้เข้มแข็งตามแนวคิด

"สร้างคน สร้างที่ใจ เพื่อความตื่นรู้ด้วยปัญญา"

ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์
เลขที่ ๔ ซอยเพชรเกษม ๕๔ แยก ๖ แขวงบางด้วน เขตภาษีเจริญ กทม. ๑๐๑๖๐
โทรศัพท์ ๐๒-๔๕๕-๒๕๒๕ www.ybat.org, www.facebook.com/ybatpage